

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСТВУ**

∨ *Правові методи протидії електронно-комунікаційному шахрайству*

- **ЕЛЕКТРОННІ БАЗИ ДАНИХ**

∨ *В Україні сформували реєстр засуджених за злочини стосовно дітей на сексуальному ґрунті*

№ 1 (265) СІЧЕНЬ 2024

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 01 (265) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Зростання пенсій та прожиткового мінімуму,
другий етап земельної реформи: головні зміни
у 2024 р. 3
Президент України підписав Закон
України щодо забезпечення будівництва
Національного військового меморіального
кладовища 4
Президент України підписав Закон, який
затверджує механізм оцінюван ня знань,
отриманих на окупованій території 5

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Симоненко О.
Правові методи протидії електронно-
комунікаційному шахрайству 5
Чернявська Л.
В Україні сформували реєстр засуджених
за злочини стосовно дітей на сексуальному
грунті 13

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 18

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Зростання пенсій та прожиткового мінімуму, другий етап земельної реформи: головні зміни у 2024 р.

В Україні у 2024 р. виростуть пенсії, прожитковий мінімум та мінімальна зарплата. Також стартував другий етап земельної реформи, а в липні набуде чинності закон щодо криміналізації контрабанди.

Уже 1 січня в Україні змінилися деякі соціальні показники. Прожитковий мінімум, який не змінювався з грудня 2022 р., наразі становить 2920 грн (було 2589 грн). Зростання прожиткового мінімуму спричинило збільшення розміру низки соціальних виплат, докладніше – у матеріалі «Слово і діло».

Мінімальна пенсія в Україні зросла із 2093 грн до 2361 грн, максимальна – із 20 930 грн до 23 610 грн.

Індексацію всіх пенсій заплановано провести з 1 березня. Цього року її мають провести за новою бальною системою, щоб зрівняти виплати громадянам, які вийшли на пенсію в різний час.

Міністр соціальної політики О. Жолнович наприкінці року припустила, що у разі проблем з наданням міжнародної фінансової допомоги індексація може і не відбутися. Однак Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль заявив, що індексацію проведуть, як і передбачено законом.

Посилено вимоги до розміру стажу, необхідного для виходу на пенсію. Тепер українці можуть вийти на пенсію у 60 років за наявності щонайменше 31 року стажу, у 63 роки – 21–31 року, у 65 років – 15–21 року.

Зазначимо, що стаж можна докупити: за кожен місяць, якого бракує, потрібно сплатити внесок у сумі мінімального страхового внеску на дату укладення договору, помноженого на коефіцієнт 2.

Крім того, двічі цього року зросте мінімальна зарплата: з 1 січня – до 7100 грн, з 1 квітня – до 8 тис. грн.

Другий етап земельної реформи стартував з 1 січня: тепер купити сільськогосподарські землі можуть юридичні особи. Купувати землю зможуть лише компанії, учасниками яких є громадяни України та у розмірі не більше 10 тис. га. Крім того, купувати землю може держава та територіальні громади.

Для фізичних осіб також з'явилася можливість купувати ділянки площею до 10 тис. га (раніше було до 100 га).

З 1 січня розпочався третій етап програми відновлення зруйнованого під час війни житла – на компенсацію можуть претендувати українці, які вже відремонтували житло власним коштом.

Щоб комісія розглянула прохання про компенсацію, потрібно подати заяву через «Дію». При визначенні розміру компенсації комісія орієнтуватиметься на акт первинного огляду пошкодженого житла та чек-лист із встановленою вартістю будматеріалів та робіт, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

З 1 липня в Україні набуде чинності закон щодо криміналізації контрабанди товарів. За товарну контрабанду вартістю від 7,57 до 15,14 млн грн передбачено кримінальну відповідальність у вигляді штрафу від 170 до 425 тис. грн, вартістю більше 15,14 млн грн – штраф 850 тис. грн або позбавлення волі на 11 років з конфіскацією майна.

За контрабанду підакцизних товарів вартістю від 1,136 до 2,271 млн грн каратимуть штрафом 340 тис. грн або позбавленням волі до 6 років, вартість вище 2,271 млн грн – штрафом 1,275 млн або позбавленням волі на 12 років з конфіскацією (*Слово і діло* (<https://www.slovoidilo.ua/2024/01/03/infografika/suspilstvo/zrostannya-pensij-ta-prozhytkovoho-minimumu-druhyj-etap-zemelnoyi-reformy-holovni-zminy-2024-roczj>). – 2024. – 3.01).

Президент України підписав Закон України щодо забезпечення будівництва Національного військового меморіального кладовища

28 грудня 2023 р. Президент України В. Зеленський підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення будівництва та експлуатації Національного військового меморіального кладовища» від 8 грудня 2023 р. № 3505-ІХ.

Закон був прийнятий з метою належного вшанування пам'яті військовослужбовців, захисників, захисниць, які віддали своє життя заради незалежності України.

Законом, зокрема, передбачаються:

1) передача у користування та зміна цільового призначення земельних ділянок державної, комунальної власності для розміщення Національного військового меморіального кладовища здійснюватиметься з такими особливостями:

– місце розташування Національного військового меморіального кладовища визначається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни;

– вилучення земельних ділянок із постійного користування може здійснюватися без погодження землекористувача, який належить до державної, комунальної власності. У разі вилучення земельної ділянки за згодою землекористувача, йому може бути передана у користування інша земельна ділянка державної, комунальної власності. У разі передачі на заміну земельної ділянки, збитки землекористувачу, пов'язані з вилученням земельної ділянки, не відшкодовуються;

– припинення права постійного користування, зміна цільового призначення земельних ділянок здійснюється без дотримання вимог абз. 1 ч. 3, абз. 2 ч. 5, ч. 7 та ч. 8 ст. 20, ч. 2 ст. 150 Земельного кодексу України, без відшкодування втрат лісгосподарського виробництва та збитків землекористувачам, які належать до державної та комунальної власності;

2) заборона вилучення, зміну цільового призначення або подальшу передачу земельної ділянки (або її частини) для розміщення Національного військового меморіального кладовища у користування.

Крім того, передбачено, що:

1) проектування Національного військового меморіального кладовища здійснюватиметься без одержання містобудівних умов та обмежень забудови земельних ділянок;

2) визначення замовником проектування та будівництва Національного військового меморіального кладовища і відповідальним за його утримання та охорону державну установу або державне підприємство, що належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни;

3) оцінці впливу на довкілля не підлягає діяльність, зі зміни цільового призначення особливо цінних земель та інша діяльність, пов'язана з будівництвом та експлуатацією Національного військового меморіального кладовища *(Офіційний вебпортал парламенту України (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/245305.html>). – 2023. – 29.12).*

Президент України підписав Закон, який затверджує механізм оцінювання знань, отриманих на окупованій території

Українці, які проживають на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях і здобули там освіту, зможуть підтвердити свій рівень знань, пройшовши атестацію.

Відповідний законопроект № 9591 Президент України В. Зеленський підписав 21 грудня.

Українці, які проживають на тимчасово окупованій РФ території, зможуть розпочати або продовжити навчання на території інших регіонів України.

Для визнання освітніх результатів потрібно буде пройти атестацію.

«Закон передбачає підстави для створення ефективного механізму оцінювання результатів навчання для осіб, що здобували освіту на окупованих територіях. Це дає можливість мешканцям ТОТ продовжити навчання в

українських освітніх закладах або отримати певний освітній ступінь», – зазначила Т. Ташева.

Водночас результати навчання на рівні вищої освіти можуть бути визнані в обсязі не більше 75 % від загального обсягу освітньої програми.

Також результати навчання не визнаватимуться за переліком спеціальностей та професій, які затвердить уряд.

Згідно з текстом Закону, навчання відбуватиметься коштом державного або місцевого бюджету з наданням місця в гуртожитку.

Раніше ми повідомляли, що ВРУ затвердила механізм оцінювання знань, отриманих на тимчасово окупованих територіях (*Українська правда* (<https://life.pravda.com.ua/society/2023/12/22/258449/>). – 2023. – 22.12).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Правові методи протидії електронно-комунікаційному шахрайству

Починаючи із середини першого десятиріччя XXI ст., електронно-комунікаційне шахрайство з кожним роком стає все більш серйозною проблемою. А з розвитком технологій воно пристосовується до будь-яких сучасних умов. Не став винятком і теперішній час в умовах дії правового режиму воєнного стану. На сьогодні продовжують існувати безліч видів шахрайських схем, які реалізуються на споживачах фінансових послуг. Зокрема, активно використовується шахраями викрадення грошових коштів з банківського рахунку.

З огляду на це в парламенті зареєстровано законопроект № 10190 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за електронно-комунікаційне шахрайство» (опрацьовується

в комітеті). У Пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що впровадження безготівкових форм розрахунків, розширення мереж різних фінансових установ, поява фінансово-кредитних організацій та активне використання новітніх інформаційних технологій фінансових операцій призвели до зростання шахрайства та іншої незаконної діяльності у сфері ринків фінансових послуг, а прийняття цього законопроекту дасть можливість правоохоронним органам притягати до відповідальності осіб, які вчиняють шахрайські дії з використанням електронної комунікації та/або технічних засобів електронних комунікацій.

Законопроектом пропонується доповнити ККУ новою ст. 190-1 «Електронно-

комунікаційне шахрайство», що визначається як «протиправне збирання, зберігання, обробка та використання персональних даних, інформації, яка містить банківську таємницю, у тому числі індивідуальну облікову інформацію, реквізити платіжного інструменту, платіжної картки, код авторизації, з метою заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою з використанням електронної комунікації та/або технічних засобів електронних комунікацій».

Також запропоновано ККУ доповнити ст. 255-4 (створення, керівництво електронно-комунікаційною шахрайською організацією, а також участь у ній) та ст. 255-5 (залучення до участі у електронно-комунікаційній шахрайській організації) із встановленням нової відповідальності за дії таких шахрайських організацій та участь у них.

Відповідні діяння планується карати позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. У випадку вчинення вказаних дій повторно або за попередньою змовою групою осіб, карати пропонують позбавленням волі на строк від п'яти до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Якщо ж вказані дії були вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану, або якщо вони вчинені організованою групою, покарання планують встановити у виді позбавлення волі на строк від семи до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна (URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/223177_v-ukran-mozhut-vstanoviti-krimnalnu-vdpovdalnst-za-elektronno-komunkatsyne-shakhraystvo).

Як зазначають ініціатори законопроекту, в Україні шахрайство та інша незаконна діяльність у сфері ринків фінансових послуг, які здійснюються з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж, набуває якостей організованого характеру, зокрема,

ідеться про так звані «фінансові піраміди», шахрайські «кол-центри», а також схеми із залученням та навчанням третіх осіб з метою їх участі в незаконній діяльності у зазначеній сфері. У медіа все частіше зустрічається інформація про велику кількість постраждалих громадян від діяльності «фінансових пірамід», що являє собою шахрайство з використанням фінансових інструментів, а так само об'єктів цивільних прав, що мають ознаки фінансових інструментів, яке передбачає створення, функціонування та просування, у тому числі за допомогою ЗМІ, схеми взаємовідносин між засновником схеми та її інвесторами, відповідно до якої залученим інвесторам прогнозується отримання значного пасивного доходу, сума виплати якого залежить також від залучення нових інвесторів до функціонування схеми.

Як повідомляв «Укрінформ», за даними начальника Департаменту кіберполіції Ю. Виходця понад 80 % із загальної кількості звернень громадян до кіберполіції стосуються випадків інтернет-шахрайства. Більше того, навіть під час повномасштабної війни в Україні платіжне шахрайство не зникло – навпаки, у 2022 р. спостерігалось суттєве збільшення його проявів. Найпоширенішим видом стала фейкова соціальна допомога від державних чи міжнародних організацій постраждалим від війни українцям. У 2022 р. НБУ виявив близько 4500 фішингових ресурсів, у 2021 р. ця цифра була на порядок меншою. Це спонукало Національний банк України впровадити захід протидії шкідливим сайтам. Його впровадження сприятиме посиленню кіберзахисту фінансової системи, дасть змогу убезпечити українців від аферистів, а в майбутньому – зменшити кількість фішингових атак та загалом обсяги фінансового шахрайства в Україні, – розповів заступник голови Національного банку України О. Шабан (URL: <https://www.ukrinform.ua/>).

Проте статистика розкриття подібних злочинів невтішна. По-перше, неабияке значення має оперативність – як звернення ошуканого громадянина до банківської установи, правоохоронних органів, так і належного реагування останніх на факт викрадення коштів. По-друге, існують нюанси

з реалізацією як звернення, так і реагування: процедура передбачає лише звернення потерпілої особи до Департаменту кіберполіції Нацполіції через систему електронних звернень громадян. До того ж чинна ст. 190 «Шахрайство» Кримінального кодексу України не дає можливості для ефективної реалізації функції превенції та містить застарілі поняття, наприклад, «електронно-обчислювальна техніка», що частково унеможлиблює її доказування правоохоронними органами. Крім того, відсутність доведеного обману або зловживання довірою як способу отримання майна або майнових прав є підставою для визнання відсутності в діях винного складу злочину, передбаченого ст. 190 КК України.

Відтак, боротьба з такими видами злочинів потребує оновлення законодавчої бази. Отже, для правильної кваліфікації діяння особи як шахрайства необхідними, на думку ініціаторів обговорюваного законопроекту, є такі ознаки:

1) предмет злочину – майно або права на майно;

2) потерпілий – особа яка є власником майна (суб'єктом прав на майно) або особа у віданні чи користуванні якої таке майно (права на майно) перебуває на законних підставах;

3) винна особа, яка є загальним суб'єктом злочину, передбаченого ст. 190 КК України;

4) протизаконний психологічний вплив на таку особу у формі обману та/або зловживання довірою, внаслідок чого ця особа вводиться в оману і має спотворене уявлення про обставини, в яких вона передає предмет злочину винній особі.

Слід звернути увагу, у Пояснювальній записці вказано, що відсутність принаймні однієї з цих ознак може бути підставою для визнання відсутності складу злочину, передбаченого ст. 190 КК України «Шахрайство». Крім цього, через вчинення шахрайських дій, потерпілими особами, в яких виступають іноземні громадяни, існує проблема допиту власника майна або суб'єкта права на майно, яке стало предметом злочину, під час досудового розслідування у кримінальному провадженні у зв'язку із транскордонністю вчинення цих дій.

У цьому контексті також є сенс нагадати, що ще в лютому 2023 р. Національний координаційний центр кібербезпеки при РНБО спільно з Національним банком України запустили проєкт із протидії кібершахрайству у фінансовому секторі. Головна його мета – посилити захист громадян від кіберзлочинців, які суттєво активізували діяльність у період воєнного стану в Україні. Завдання проєкту – зменшити переходи користувачів на шахрайські сайти шляхом перенаправлення їх на сторінку з попередженням, що сайт створений зловмисниками. Таким чином, громадяни України будуть захищеними від потрапляння на «гачок» кібершахраїв і потенційної можливості бути ошуканими.

За словами заступника секретаря РНБО України С. Демедюка, однією з ключових цілей Стратегії кібербезпеки України є ефективна протидія кіберзлочинності. Фішинг – один з найпоширеніших методів шахрайства в мережі «Інтернет», який використовують кіберзлочинці для привласнення коштів та збору персональних даних. А з початком повномасштабної військової агресії це стало також і одним з напрямів гібридної війни Російської Федерації проти України. Адже десятки зловмисних груп, які проводять фішингові кампанії проти українських громадян, координуються російськими злочинцями, а ФСБ покриває їхні дії. Внаслідок цього кошти, які втрачають українці, використовуються для підтримки країни-терориста.

У свою чергу, у травні 2023 р. ВРУ створила Тимчасову слідчу комісію з питань розслідування можливих фактів шахрайства у сфері фінансових послуг, які здійснюються з використанням інформаційних, електронних комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж. Строк діяльності Тимчасової слідчої комісії – один рік з дня її утворення. Серед основних завдань ТСК: розслідування можливих фактів шахрайства та іншої незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, які здійснюються з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних

комунікаційних мереж, а також розслідування можливих фактів залучення та навчання третіх осіб з метою їх участі в незаконній діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3716087-rada-utvorila-tsk-z-pitan-rozsliduvanna-sahrajstva-u-sferi-finansovih-poslug.html>).

Зазначимо, що компанія Visa за останні п'ять років інвестувала понад 10 млрд дол. у технології зменшення шахрайства та підвищення безпеки. Visa пропонує спеціальний скоринг трансакції, завдяки якому банки можуть зробити висновок, чи є конкретна операція високоризиковою. «По всьому світу завдяки ось таким скоринговим моделям ми змогли попередити шахрайство на суму близько 27 млрд дол. за минулий рік. Але варто зазначити, що рівень онлайн-шахрайства по картках Visa у нашому субрегіоні (ред. нашому регіоні СЕМЕА (17 країн Центральної і Східної Європи, Близького Сходу та Африки)), що включає Україну, зберігається на найнижчому рівні – 0,6 цента на кожні 100 дол. оплат», – розповіла старший директор, голова з управління ризиками Visa в Україні, Грузії, країнах СНД та Південно-Східної Європи Л. Макарова під час круглого столу «Фінансове онлайн-шахрайство та боротьба з ним: від боротьби з соціальною інженерією до використання технологій забезпечення захищених платежів», проведеного «Фінансовим клубом».

Серед іншого, для розвитку вітчизняної запобіжної системи електронно-комунікаційного шахрайства має значення звернення до зарубіжного досвіду моделювання кримінально-правової заборони шахрайства.

Наперед зауважимо, що у законодавстві іноземних держав по-різному сформульовано склад шахрайства. Швидше за все це обумовлено різними факторами, такими як: рівень соціально-економічного життя, розвиток науково-технічного прогресу, ступінь оновлення законодавчої бази. Не мало важливе значення мають такі фактори як стан духовного та культурного розвитку, традиції формування правової системи тощо.

Проте більшість шахрайських схем у різних країнах світу є подібними між собою.

Нагадаємо, що ще в 2017 р. 20 країн-членів Євросоюзу, домовившись поглибити співпрацю у сфері правоохоронної діяльності, створили європейську публічну прокуратуру. Європейська публічна прокуратура була уповноважена, за певних обставин, розслідувати і переслідувати випадки шахрайства з фінансовими ресурсами ЄС і з приводу інших фінансових інтересів Євросоюзу. Вона об'єднувала європейські та національні правоохоронні зусилля для протидії шахрайству в ЄС.

На думку українських дослідників, найуспішнішим прикладом того, як мають працювати ефективні механізми контролю електронного шахрайства є Великобританія. «Завдяки злагодженій роботі всіх ланок системи виявлення порушень у цій державі – рівень втрат за рахунок шахрайства знизився з 2 % до 0,6 % від видатків на допомогу. Налагоджені 52 системи контролю дають змогу виявити випадки порушень і шахрайства не лише серед населення, а і серед працівників, котрі призначають соціальні виплати. Загалом, у Великобританії кожен фунт стерлінгів, витрачений на службу протидії шахрайству і корупції, заощаджує 7 фунтів стерлінгів державного бюджету. При цьому перевірка справ отримувачів здійснюється лише у випадку виявлення підозр про надання заявниками неправдивої інформації. Під час перевірок соціальні інспектори збирають необхідну інформацію та докази шахрайства (наприклад, фінансову інформацію, покази свідків, працевлаштування тощо). Це дає змогу підвищити ефективність контролю, а більшість отримувачів – не перевіряти взагалі. ... 95 % громадян цієї держави, опитаних в ході дослідження, вважають усунення шахрайства дуже важливим завданням...» (URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5096>).

До речі, у законодавстві Великої Британії відсутня окрема єдина стаття, що встановлювала би кримінальну відповідальність за шахрайство за українським зразком. У Великій Британії діючий Закон «Про шахрайство» набув чинності 15 січня 2007 р. «... У розд. 1 зазначеного Закону передбачено три способи вчинення шахрайства: 1) шахрайство шляхом хибного

уявлення; 2) шахрайство внаслідок нерозкриття інформації, коли є юридичний обов'язок; 3) шахрайство шляхом зловживання службовим становищем. ... Особливістю кримінального права Великої Британії є те, що кримінальні закони, які встановлюють відповідальність, зазвичай включають в себе лише загальні норми, залишаючи за судовою практикою розширення цих норм» (URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/33.pdf).

Цікавий момент, у порівнянні з українським законодавством, англійське кримінальне законодавство розмежовує поняття «майна» та «грошей», а от Кримінальне законодавство України в конструюванні загальної статті про шахрайство такий поділ «майна» та «грошей» не застосовує.

Розглядаючи законодавство США, можна помітити, що термін «шахрайство» зазнав ряд трансформацій. Найдавніше зафіксоване визначення шахрайства було зроблено на поч. XIV ст., коли воно визначалося як обман, або навмисна дія з метою спонукання інших позбутися чогось цінного. Сучасне американське законодавство, називає цей вчинок обманом і отриманням грошей або майна під фальшивим приводом. Також у визначенні шахрайства загально визнаною є наявність чотирьох елементів: неправдиве твердження, знання про те, що це твердження неправдиве, довіра жертви до неправдивого твердження та збитки, яких зазнала жертва.

Зауважимо, що США, як країна з провідною економікою світу, одні з перших почали вживати заходів щодо легалізації злочинних доходів. Керівні органи країни почали активну діяльність, пов'язану зі створенням системи протидії різним схемам, спрямованих на легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Важливим елементом цієї системи стало створення законодавчої бази, що регулювала б діяльність фінансових інститутів. Так, у 1970 р. був ухвалений Закон щодо банківської таємниці (Bank Secrecy Act, далі – BSA) з метою протидії проведенню незаконних фінансових операцій, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів, з використанням прихованих рахунків в іноземних банках. Він передбачає контроль за

кожним грошовим переказом, що перевищує 10 тис. дол., а також встановлює стандарти, що вимагають цивільної або кримінальної відповідальності за їх порушення. Крім того, для здійснення жорсткого контролю держави за операціями, проведеними фінансовими інститутами у США, створена розгалужена мережа контролюючих організацій, наділених відповідними функціями. Тому в Мін'юсті США з 1984 р. діє постійна робоча група з виявлення підозрілих фінансових операцій з готівковими коштами. Цією групою розроблено єдиний для кредитних установ США бланк-заяву про підозрілі операції, а також сформовано систему надання та аналізу таких відомостей.

Протидією легалізації злочинних доходів у банківській сфері США займаються такі контрольні органи:

- Апарат ревізора з грошового обігу.
- Федеральна корпорація зі страхування вкладів.
- Правління Федеральної резервної системи.
- Управління з контролю за дотриманням законності.
- Національна адміністрація кредитної спілки.

Зазначені відомства розробили спеціальні методики для розпізнавання можливих порушень і злочинної діяльності в банківській сфері. Під час проведення перевірки банківських структур названі вище органи контролю можуть зосередити увагу на фактах потенційного шахрайства, внутрішніх зловживань та інших злочинних діях, у тому числі пов'язаних з відмиванням грошей. Для перевірки дотримання Закону «Про банківську таємницю» або розслідування можливих порушень будь-яких інших нормативно-правових актів ці відомства можуть здійснювати банківські ревізії. Наприклад, Федеральна корпорація зі страхування вкладів створила свій відділ з економічних злочинів, до якого ввійшли спеціально підготовлені інспектори з вивчення можливої злочинної діяльності. Особливе місце у системі установ щодо запобігання відмиванню грошей у США посідає Управління по боротьбі з фінансовими злочинами (Financial Crimes

Enforcement Network – FinCEN), скоординована діяльність усіх державних органів у цій сфері. Сьогодні FinCEN являє собою інформаційно-аналітичний центр, який збирає, обробляє, аналізує і класифікує фінансову інформацію, а потім передає її компетентним органам. Самостійно FinCEN не розслідує злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, а лише здійснює інформаційне забезпечення спецслужб і правоохоронних органів. Систему нормативно-правового забезпечення економічної безпеки США складають такі закони: «Про економічну безпеку» від 1996 р. (регулює питання протидії економічному шпигунству), «Про економічну безпеку та відтворення» від 2001 р. (закріплено процедуру податкового контролю та митного протекціонізму), «Про створення робочих місць і економічну безпеку» від 2002 р. (регулює питання протидії безробіттю та ринку праці), «Про освіту для економічної безпеки» від 1984 р. (визначення пріоритетів під час проведення освітньої та наукової діяльності з метою підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки держави) (URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/11/14-1.pdf>).

У цілому, слід відмітити, що кримінальне законодавство США відноситься до прецедентного типу. Тому одна подія в житті американського суспільства, що набуває суспільного резонансу та не була урегульована раніше на офіційному законодавчому рівні, цілком імовірно може стати частиною чинного кримінального законодавства.

У кримінальному законодавстві Німеччини передбачено кримінальну відповідальність за шахрайство у ст. 263 КК ФРН. У зазначеній статті передбачено, що той, хто з наміром отримати для себе або для третьої особи неправомірну матеріальну вигоду, завдає шкоди майну іншої особи шляхом видавання неправдивих фактів або спотворення чи приховування правдивих фактів, підлягає позбавленню волі на строк до п'яти років або виплату штрафу. У ч. 3 зазначеної статті передбачено посилену кримінальну відповідальність (карається позбавленням волі на строк від шести місяців

до десяти років) за шахрайства, які названо «особливо тяжкими випадками». Ці випадки виникають тоді, коли злочинець: 1) діє на комерційній основі або як член банди, метою якої є подальше вчинення підробки документів або шахрайства; 2) спричиняє великі фінансові збитки або діє з наміром поставити велику кількість осіб під загрозу фінансових втрат шляхом продовження вчинення злочинів шахрайства; 3) ставить іншу особу в скрутне фінансове становище; 4) зловживає своїми повноваженнями або службовим становищем тощо (URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/33.pdf).

У Кримінальному кодексі Канади ст. 380 передбачає кримінальну відповідальність за вчинення шахрайства. У ч. 1 цієї статті зазначено, що кожен, хто шляхом обману чи інших шахрайських засобів обманює громадськість чи будь-яку особу з питань майна, грошей або надання будь-яких послуг: а) є винним у вчиненні злочину, передбаченого обвинуваченням, і йому загрожує покарання у вигляді позбавлення волі на строк, що не перевищує 14 років, якщо вартість предмета злочину перевищує п'ять тис. дол. або б) є винним у вчиненні кримінального правопорушення та підлягає позбавленню волі на строк не більше двох років, або в) є винним у правопорушенні, яке карається у спрощеному порядку (спрощене засудження), якщо вартість предмета правопорушення не перевищує п'ять тис. дол. (URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/33.pdf).

В австралійському законодавстві кримінальне переслідування за шахрайство є різноманітним. Ч. 7.3 Розд. 134 Кримінального кодексу Австралії визначає, які злочини є шахрайством згідно із законодавством Австралійської Співдружності, і передбачає максимальні покарання для порушників. Через широку сферу злочинів, пов'язаних із шахрайством в Австралії, Кодекс перераховує багато обставин і визначає різні випадки шахрайства. Передбачено, що отримання майна шляхом обману має місце тоді, коли: а) особа шляхом обману нечесним шляхом отримує чуже майно, щоб назавжди позбавити особу майна; б) майно належить суб'єкту Співдружності.

Як різновид шахрайства у кримінальному законодавстві Австралії передбачено намір назавжди позбавити особу майна. Окрема увага приділена питанню відповідальності за шахрайство у сфері грошових переказів. Передбачено, що особа, яка змусила іншу особу нечесно переказати суму третій особі, винна у шахрайстві (URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/33.pdf).

Доволі цікавий підхід спостерігається у законодавстві Іспанії. Стосовно іспанського досвіду кримінально-правового забезпечення запобігання шахрайству, то термін «шахрайство» стосується обману, спричиненого особою, працівником або організацією з метою особистої вигоди в національному чи міжнародному масштабі. Як правило, така шахрайська діяльність використовується для отримання переваги над конкурентом або отримання незаконного прибутку. Отже, злочинець отримує вигоду від протиправних дій, тоді як інші залучені сторони зазнають шкоди. Є три ключові принципи, на яких ґрунтується розуміння шахрайства за іспанським законодавством: 1) можливість – означає обставини, які дозволяють здійснити шахрайство. Це єдиний з трьох компонентів, над яким компанія здійснює повний контроль. Однак саме цей контроль або його відсутність дозволяє здійснювати шахрайство. Наприклад, слабкий внутрішній контроль, такий як поганий моніторинг обов'язків, може створити можливість для шахрайства; 2) стимул – це відноситься до думок працівника щодо вчинення шахрайства. 3) раціоналізація – це стосується самовиправдання особи для вчинення шахрайства. У кримінальному законодавстві цієї країни не міститься вичерпного переліку шахрайських дій, натомість це залежить від тлумачення судді. Найпоширенішими видами шахрайства в Іспанії є фішинг (надсилання шахрайських електронних листів, які нібито походять від законних компаній, з метою викрадення особистих даних, таких як банківські реквізити та паролі), шахрайство з орендою (реклама підробленої нерухомості), шахрайство через сайти знайомств, створення підроблених

вебсайтів. У ст. 248 Кримінального кодексу Іспанії передбачено, що шахрайство вчиняють ті, хто використовує обман з метою наживи, щоб ввести іншого в оману, щоб змусити його здійснити розпоряджувальний акт на шкоду собі або іншому. У ч. 2 передбачено окремі способи вчинення шахрайства: використання будь-яких комп'ютерних маніпуляцій або подібної схеми; вироблення, завантаження, володіння або надання комп'ютерних програм, спеціально призначених для вчинення шахрайства; використання кредитних карток, або дорожніх чеків, або відомостей, які містяться на них. Ст. 249 КК Іспанії встановлює покарання за шахрайство – позбавлення волі на строк від шести місяців до трьох років. Також передбачено, що при призначенні покарання враховуються розмір шахрайства, завдані потерпілому матеріальні збитки, відносини між ним і шахраєм, використані ним засоби та інші обставини, що мають значення для оцінки тяжкості кримінального правопорушення (URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/33.pdf).

Однак варто підкреслити важливість міжнародного співробітництва в рамках протидії використанню електронно-комунікаційного шахрайства у злочинних цілях. Адже, аналіз діяльності хакерських груп, які займаються подібним шахрайством, вказує на те, що вони діють не тільки в межах однієї країни. Тому зараз спостерігаємо як часто ведуться переговори щодо обміну інформацією з відповідними органами з країн-партнерів.

До прикладу, у квітні 2023 р. Державна аудиторська служба України підписала угоду про адміністративну співпрацю з Європейським управлінням з питань запобігання шахрайству (OLAF). Ця угода покликана посилити боротьбу з корупцією та контроль за коштами ЄС, а також, посилити співпрацю між OLAF і Держаудитслужбою України у сфері розслідувань шляхом полегшення обміну інформацією та співпраці у проведенні слідчих дій. «OLAF сприятиме шляхом як здійснення розслідувань, так і підтримки українських органів влади в їхніх національних зусиллях і стратегіях боротьби з шахрайством – наприклад, допомагаючи підвищити рівень

знань про боротьбу з шахрайством з метою запобігання, шляхом розбудови потенціалу та проведення тренінгів для захисту коштів ЄС», – ідеться у повідомленні.

У цьому контексті доречним буде згадати про зустріч, яка відбулася в 2022 р. у Вільнюсі між директором Бюро економічної безпеки України В. Мельником, директором Служби розслідування фінансових злочинів при Міністерстві внутрішніх справ Литовської Республіки А. Мікулскіс, Головою Державної податкової інспекції при Міністерстві фінансів Литовської Республіки Е. Янушієне та Генеральним директором Служби державних доходів Латвійської Республіки Є. Яунземе, які підписали меморандуми про стратегічне партнерство та взаємодію у сфері економічної безпеки. Учасники тристоронньої зустрічі обговорили питання співпраці щодо протидії економічним злочинам у податковій та митній сферах, протидії фінансовому шахрайству, економічній кіберзлочинності, відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом. У меморандумах представники України, Литви та Латвії передбачили участь з дотриманням норм міжнародного та національного законодавства, у спільних розслідуваннях, спеціальних операціях, спрямованих на захист економічних інтересів кожної з держав. А також задекларували наміри про обмін інформацією, досвідом, надання консультацій, про взаємну всебічну підтримку під час опрацювання запитів.

Таким чином, бачимо, що питання протидії фінансовому шахрайству є дуже актуальним та потребує його більш детального розгляду як в Україні, так і за її межами. Особливо це стосується обміну інформації та розробки спільних заходів протидії шахрайству в електронно-комунікаційному напрямі (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: офіційний вебпортал Верховної Ради України (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43047>); офіційне інтернет-представництво Національного банку України (<https://bank.gov.ua/ua/news/all/startuvav-proyekt-iz-protidii-kibershahraystvu-u-finansovomu-sektori>); офіційний вебпортал*

Кабінету Міністрів України (<https://www.kmi.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/konventsiya-pro-zakhist-fin-interesiv-ec.pdf>); <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf>); «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3716087-rada-utvorila-tsk-z-pitan-rozsliduvanna-sahrajstva-u-sferi-finansovih-poslug.html>); інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА» (https://jurliga.ligazakon.net/news/223177_v-ukran-mozhut-vstanoviti-kriminalnu-vidpovdalnst-za-elektronno-komunkatsyne-shakhraystvo; https://jurliga.ligazakon.net/news/217471_v-ukran-startuvav-prokt-z-protid-kbershahraystvu-u-fnansovomu-sektor-shcho-tse-oznacha); LB.ua (https://lb.ua/world/2017/06/08/368524_es_sozdayut_publichnuyu_prokuraturu.html); «Юридична Газета» (<https://yur-gazeta.com/golovna/vidpovidalnist-za-elektronnokomunikatsyne-shahraystvo-v-radi-proponuyut-vnesti-zmini-dokk-ukrayini.html>); «Дебем-Кредум» (<https://news.dtk.ua/law/liability/86815-za-e-saxraistvo-proponuiut-vstanoviti-kriminalnu-vidpovidalnist>); «Судово-юридична газета» (<https://sud.ua/uk/news/publication/284318-verkhovnaya-rada-rassmotrit-zakonoproekt-o-borbe-s-moshennicheskimi-koll-tsentrami-i-finansovymi-piramidami>); FinClub (<https://finclub.net/ua/news/visa-rozpovila-pro-diievi-instrumenty-protydii-finansovomu-shakhraistvu.html>); «Європейська правда» (<https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/3/698729/>); Долинюк Х. «Протидія фінансовому шахрайству в Україні» (<https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5096>); офіційний вебсайт Бюро економічної безпеки України (<https://esbu.gov.ua/news/beb-pryiednaietsia-do-prohramy-ies-po-borotbi-z-shakhraistvom>); Чайка І. «Зарубіжний досвід кримінально-правової заборони шахрайства» (http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/33.pdf); Тихонова О. «Особливості фінансової злочинності в США в сучасних умовах» (http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_2/36.pdf); Моргун Н., Марчевський С., Шевчук О. «Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави правоохоронними органами» (<https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/11/14-1.pdf>).

Л. Чернявська, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

В Україні сформували реєстр засуджених за злочини стосовно дітей на сексуальному ґрунті

Офіс Генерального прокурора завершив базовий етап наповнення Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи (ЄРЗСН). Реєстр – автоматизована електронна база даних, створена для забезпечення збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення даних про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення цієї категорії. До нього увійшли також і ті, чия судимість за злочини знята або погашена в установленому законом порядку. Реєстр буде вести Міністерство юстиції України.

Наразі за участі ювенальних прокурорів до Реєстру внесено дані про всіх кривдників дітей, які вчинили злочини до його створення. Це більш ніж 600 злочинців. Передбачається, що сформований реєстр стане запобіжником повторного вчинення злочинів проти статевої недоторканості дітей. Особа потрапляє до електронної бази на підставі обвинувального вироку суду, який набрав законної сили. До неї вносяться відомості щодо прізвища, імені, по батькові засудженого, дати народження, місця проживання чи перебування, злочину, за який його було засуджено. Також вона міститиме дані про кримінальне покарання, фактично відбуте ним покарання та порушення правил адміністративного нагляду.

Доступ до реєстру матиме визначені законодавством коло осіб, окрім правоохоронців, це будуть директори шкіл і садочків, керівники державних адміністрацій та голови органів місцевого самоврядування. Завдяки цій можливості вони зможуть убезпечити дітей від контакту з особами, які вчинили кримінальні правопорушення на сексуальному ґрунті. Як розповіла заступниця начальника Департаменту захисту інтересів дітей та протидії насильству Офісу Генпрокурора О. Волошина, Закон про охорону дитинства визначає, що особи, відомості про яких містяться в цьому реєстрі не мають права контактувати з дітьми. Їм

фактично заборонено працювати у будь-яких закладах, в яких ведеться робота з дітьми.

Наразі ювенальні прокурори системно працюють для подальшого наповнення реєстру.

Як відомо, 16 січня 2020 р. набрав чинності ухвалений 19 грудня 2019 р. Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи». Саме на його підставі і був створений ЄРЗСН, який є складовою частиною Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту. У жовтні 2021 р. цей реєстр запустили в тестовому режимі. Крім створення ЄРЗСН, цим Законом була введена примусова хімічна кастрація для педофілів у віці від 18 років до 65 років. Але цю норму Президент ветоував.

Як зазначила заступниця міністра юстиції України О. Висоцька, запровадження ЄРЗСН є одним з елементів цифровізації. Під час створення та запуску реєстру вивчався досвід інших держав – США, Канади, більшості європейських країн, зокрема Норвегії, де функціонує одна з найкращих «в'язничних систем». Там реєстри виконують допоміжну функцію в процесі відбору кваліфікованих і етично незаплямованих кандидатів для роботи у дитячих колективах.

Водночас О. Висоцька зазначила, що наповнення цього реєстру дещо ускладнюють нормативні положення, наприклад, про те, що не можна засуджену за певною статтею особу внести у такий реєстр, доки не буде ухвали суду відносно цієї людини, в якій прямо буде передбачено внесення даних про таку особу в реєстр. «Це – певний захист прав людини. Абсолютно цивілізований крок. Але він дещо ускладнює реалізацію цього проєкту», – зазначила чиновниця. Вона наголосила, що

окрім забезпечення, наприклад, навчальних закладів, або лікувальних закладів, або інших людей, які працюють з групами дитячих колективів від того, щоб взяти таку людину на роботу, у реєстру є також інші призначення. «Вони стосуються всієї правоохоронної системи. Доступ до таких реєстрів матимуть всі наші правоохоронці. Тому реєстр важливий, хоч і складний в наповненні», – зазначила вона і повідомила, що Міністерство юстиції України розглядає можливість зробити реєстр педофілів відкритим для всіх громадян.

Загальновідомо, що злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи є особливо небезпечними злочинами, які тягнуть за собою особливо тяжкі наслідки, завдають серйозної шкоди життю та здоров'ю малолітньої особи. Адаптація таких дітей до нормального життя стає дуже складною, тривалою і не завжди успішною справою для цілої низки фахівців – медиків, психологів, психіатрів, тощо.

Останнім часом спостерігається загрозлива тенденція щодо збільшення кількості злочинів, що вчиняються проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Так, відповідно до статистичних даних щороку в Україні вчиняється близько 400 подібних злочинів і їхня кількість має тенденцію до зростання. Такі злочини є аморальними, вони принижують потерпілу особу та завдають непоправної шкоди психічному та фізичному здоров'ю дітей. Це зумовлено надзвичайною аморальністю дій осіб, які цинічно порушують статеvu свободу та недоторканість жертви, користуючись її безпорадним станом.

Після початку повномасштабного вторгнення, зазначила О. Волошина, кількість таких випадків ще збільшилася. На це впливає цілий комплекс чинників, зокрема, часто діти стикаються з сексуальними домаганнями в мережі Інтернет, у соціальних мережах.

Як уже зазначалося, у країнах Європейського Союзу, Сполучених Штатах Америки та Канаді вже тривалий час існує практика щодо формування подібних реєстрів (переважно відкритих) та користування інформацією, що у них міститься.

Наприклад, серед австралійських штатів на вебсайті поліції Південної Австралії з 2014 р. ведеться загальнодоступний реєстр осіб, які вчинили злочини на сексуальному ґрунті, які не з'явилися в поліцію або надали неправдиву інформацію й місцезнаходження яких невідоме. США, Південна Корея та Мальдіви – країни, які дозволяють публічний доступ до реєстрів сексуальних злочинців. Зокрема, у США відкриті громадські реєстри існують відповідно до федерального законодавства країни з 1994 р.

Попри це, чимало експертів звертають увагу на певну небезпеку застосування такої практики.

Так, директор з наукового розвитку Центру політико-правових реформ М. Хавронюк зазначає, що повноцінне запровадження відносно відкритого реєстру педофілів може призвести до самочинної розправи над людьми, занесеними до реєстру. «Такі реєстри дійсно існують в різних країнах, і відомий у США закон “Меган”, навіть більш жорсткий до злочинців... І ми, ще не досягнувши того рівня правової свідомості, робимо майже відкритий реєстр... Я не кажу, що він відкритий для всіх, але він відкритий для дуже багатьох суб'єктів: правоохоронців, суддів, які, в принципі, можуть ділитись цими даними, поширювати їх, загалом, практично безкарно. Вони можуть їх продавати, або в них будуть сусіди з такого переліку, і вони будуть розповідати всім іншим сусідам», – каже М. Хавронюк. На його думку, щоб уникнути масового самосуду, влада повинна передбачити відповідальність для осіб, що мають доступ до даних з реєстру.

В інших країнах є приклади, коли колишні засуджені намагалися виправитися, однак, їх цькували сусіди, не давали можливості працевлаштуватися навіть прибиральником у супермаркеті, бо хтось дізнався про перебування в такому реєстрі. Траплялися ситуації, що директор школи, отримавши певні дані про особу, поширював інформацію, і потім особа потерпала, навіть якщо бажала виправитися.

Юрист О. Суткевич також звертає увагу на такі моменти: після відбуття покарання у засудженого може бути погашена судимість, однак, навіть після погашення судимості дані

про людину зберігатимуться в ЄРЗСН. Якщо якимось чином дані реєстру стануть відкритим для всіх громадян, це може стати підставою звернутися в Конституційний Суд та визнати дії Міністерства юстиції неконституційними, зазначає юрист.

Адвокатка юридичної компанії OMI LAW GROUP Л. Кравцова також вважає, що реєстри зроблять життя більш небезпечним для тих, хто в них перебуває. І хоча доступ до переліку мають лише певні категорії людей, а дані передаватимуться анонімно, все ж у злочинців є ризик зазнати фізичного насильства в результаті самосуду.

Метою запровадження реєстру педофілів є прагнення покращити здатність громадськості захистити себе та своїх дітей від сексуальної віктимізації. Однак запровадження такого реєстру викликає і чимало питань та проблем, які виникнуть при його функціонуванні. Л. Кравцова зауважила, що вважає позитивним моментом обмеження доступу до реєстру. Адже існує практика серед інших країн, де такі переліки є загальнодоступними і це має негативні наслідки.

Варто звернути увагу і на такий аспект: поінформованість про засуджених за сексуальні злочини дозволяє людям повірити, що вони можуть організувати своє життя та життя своїх дітей так, щоб знизити ризик заподіяння шкоди. Проте огляд Австралійського інституту кримінології має висновок про те, що реєстри не мають помітного впливу на рівень страху в суспільстві, – зазначила адвокатка. Вона також вважає, що реєстри осіб, які вчинили злочини сексуального характеру, коштують дорого, що потягне додаткові витрати на його утримання з Держбюджету. Ефективніше, на її думку, кошти витратити на профілактичні заходи, зокрема на підвищення рівня освіти з питань запобігання сексуальному насильству в школах та навчання батьків щодо запобігання сексуальному насильству.

Водночас директорка спеціалізованої школи № 96 у Києві Л. Жук вважає, що «реєстр педофілів» варто використовувати не лише при прийнятті людини на роботу, а й для перевірки батьків: «Коли педагоги спостерігають, що

дитина ходить пригнічена, засмучена, залякана, ми починаємо спілкуватися з батьками. Під час цього спілкування, якщо виникають сумніви щодо статевої недоторканості дитини в родині, саме в цей момент я як керівник можу звернутися до такого реєстру і впевнитися, що батьки не скоюють такий злочин».

Як зазначила М. Губернік, сексологиня та секс-просвітниця, яка має свій інстаграм-блог, проблема педофілії завжди була, є і буде. Бо це хворі люди, які народжуються з таким відхиленням. Реєстр педофілів вона назвала гарною ідеєю, яка може мати позитивний вплив. Бо імена людей, які вже вчинили такий злочин, мають бути оприлюдненими, щоб, наприклад, ті, хто знають цю людину могли бути обережнішими. Статистика свідчить про те, що 70 % злочинів, які пов'язані з педофілією, скоюються знайомими чи близькими родичами щодо дітей.

На теперішній час у світі не існує іншого способу лікування захворювання «розлад сексуальної переваги» (педофілія), ніж через застосування препаратів, які пригнічують статевий потяг, та застосування яких отримало назву «хімічна кастрація». Цей спосіб – один із найпоширеніших у досвіді іноземних країн. Питання застосування такої процедури законодавчо врегульовано у більшості країн світу.

Медикаментозна профілактика статевих злочинів застосовується в багатьох європейських державах (Великобританія, Франція, Німеччина, Данія, Швеція, Польща, Норвегія, Естонія) та в інших країнах таких як Канада, Ізраїль.

За даними Великої Британії дія урядової програми щодо надання засудженим особам (педофілам) препаратів, які пригнічують лібідо та сексуальну активність скоротила рецидиви статевих злочинів з 40 % до 5 %, а у Німеччині з 80 % до 3 %.

У Великій Британії, для прикладу, існує державний реєстр педофілів, до якого внесено більше 100 тисяч осіб, які пройшли хімічну кастрацію та позбавлені права вільно обирати місце проживання – їм заборонено жити поблизу дитячих установ. Навіть у сусідній Польщі

хімічну кастрацію ввели у 2009 р. як примусову процедуру для гвалтівників дітей. Проте, наприклад, у Чехії гвалтівників каструють хірургічно. Операція є добровільною, але відмова від неї перешкоджає виходу на волю. Вийти на волю, відмовившись від кастрації, злочинець може, тільки якщо психіатри засвідчать його «виправлення». Цього здатні домогтися далеко не всі.

На жаль, хімічна кастрація не є безумовним засобом у боротьбі з цим ганебним явищем, хоч і демонструє зменшення рецидивів таких злочинів.

Юристка і криміналістка Г. Маляр переконана, що хімічна кастрація глобально проблеми не вирішить. Бо процедура й справді в десятки разів зменшує імовірність вчинити акт насильства повторно в осіб, хворих на педофілію, однак, ідеться лише про тих, у кого є підтверджений діагноз від лікаря. Та серед усіх, хто гвалтує дітей, хворих на педофілію вкрай мало (10–15 %). Всі інші у цьому плані є здоровими і їх не можна піддавати хімічній кастрації, бо це лікування пацієнтів із певним, конкретним діагнозом. «Це так само, для прикладу, як не можна вирізати апендицит здоровій людині, якщо нема запалення», – зазначила вона. Крім того, хімічна кастрація – це вживання певних хімічних препаратів, вона має певний термін дії (зазвичай це три місяці), а далі знову відновлюється ця функція й знову потрібно проходити процедуру. Особиста позиція Г. Маляр як кримінолога з цього питання: всі гвалтівники повинні бути довічно ув'язнені.

При цьому 30 % таких хворих на педофілію, які відбули покарання у в'язниці й вийшли на волю, протягом першого року скоюють злочин повторно, протягом наступних трьох років 80 % скоюють злочин, тому що збочений потяг до дитини залишається.

У країнах Європи та США є оцінка ризику повторного скоєння сексуальних правопорушень. Цю шкалу обов'язково застосовують до таких правопорушників перед тим, як їх випускають на волю.

У Польщі в 2016 р. був прийнятий закон про протидію злочинності на сексуальному ґрунті.

Це дало змогу створити реєстр злочинців, які вчинили сексуальні злочини, тобто людей з відхиленнями. У цей реєстр потрапляють ті, хто був засуджений за сексуальний злочин. Реєстр складається з двох частин. У відкритій знаходиться інформація про місцевість, в якій проживає збоченець. До другої частини, з детальними даними, доступ обмежений. Його отримують лише співробітники відомств, що відповідають за безпеку (поліцейські, судді, прокурори, а також керівники шкіл і таборів для відпочинку дітей), а також чиновники. Більшість поляків ініціативу влади сприйняли позитивно. Жодна з великих громадських організацій, а також правозахисники не виступили проти цієї ідеї. Крім того, передбачена хімічна кастрація для засуджених за педофілію.

У США хімічна кастрація застосовується з 1996 р. Щонайменше 48 штатів у США (Каліфорнія, Флорида, Джорджія, Айова, Луїзіана, Монтана, Орегон, Техас, Вісконсін та ін.) у різний час застосовували такий спосіб. У 14 штатах США педофілам заборонено селитися поблизу шкіл, дитячих садочків та майданчиків.

Як відомо, в Америці у 1994 р. спочатку був прийнятий закон про запровадження закритого реєстру гвалтівників, доступного лише правоохоронцям. Але коли семирічну дівчинку на ім'я Меган згвалтував і вбив сусід, який був двічі засуджений за статеві злочини проти неповнолітніх, її батьки домоглися того, аби зробити реєстр відкритим.

Як зазначив провідний експерт Харківського інституту соціальних досліджень А. Черноусов, досвід США полягає у тому, що як тільки людина заселяється у квартал, вона одразу подає свої дані і її одразу перевіряють. І люди – не лише певні категорії, а й сусіди – знають, що особа була засуджена за злочини сексуального характеру. В Україні, вважає він, також мало б так бути.

Однак Г. Маляр наголошує на ризикові такого підходу, вказуючи на той факт, що переважна більшість сексуального насильства над дітьми вчиняється в сім'ях. Відкритий реєстр «заводить повністю у тінь ці злочини», вважає вона, оскільки мами жертв можуть

через побоювання публічності не заявляти до поліції про факт сексуального насильства над дитиною в сім'ї.

Водночас більшість експертів впевнена, зловживань із реєстром педофілів в Україні буде мінімальна кількість, оскільки такі злочини завжди резонансні і викликають осуд у суспільстві. Єдине, може бути питання, чи всі педофіли туди потраплять, чи не буде технічних помилок під час його наповнення.

Тож вжиті нашою державою заходи щодо формування реєстру націлені на створення безпечних умов для життя і здоров'я дітей та відповідають ст. 52 Конституції України, в якій передбачено, що насильство над дитиною переслідується за законом. Таким чином, Україна не лише встановлює на законодавчому рівні кримінальну відповідальність за злочини, вчинені на сексуальній основі проти малолітніх, а й впроваджує ефективні заходи щодо їх профілактики. Створений реєстр і є одним із таких заходів.

Також у межах співпраці Офісу Генпрокурора з дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та громадськими організаціями в Україні для вирішення таких проблем створено реєстр спеціально кваліфікованих психологів. Вони залучені до понад 200 слідчих дій у відповідних провадженнях.

У співпраці з Офісом Ради Європи проведено низку навчальних заходів для ювенальних прокурорів, спрямованих на впровадження найкращих міжнародних стандартів захисту прав і свобод дітей у кримінальному провадженні.

Спільна з міжнародними партнерами робота з посилення захисту прав дітей триває. Адже забезпечення статевої свободи та недоторканості малолітньої дитини, є одним із нагальних питань, які має вирішити держава з метою ефективної протидії сексуальному насильству над дітьми.

Повноцінне функціонування реєстру відповідає положенням ст. 34 Конвенції про права дитини, яка ратифікована Україною, і в якій зазначається, що держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень.

Ті самі положення прописані в ст. 1 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, що ратифікована Україною від 20.06.2012 р. З цією метою держави-учасниці, зокрема і Україна, повинні вживати на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів.

Міністерство юстиції разом з органами прокуратури і суду наповнює реєстр, вивчаючи особові справи засуджених за аналогічні злочини, аби навіть після відбуття покарання інформація про них зберігалася в цій базі даних.

Фахівці й громадськість сподіваються, що запровадження повноцінного ЄРЗСН сприятиме підвищенню стану захисту та дотримання прав дитини в Україні, посилить кримінальну відповідальність за злочини проти дітей, надасть суспільству потужний механізм контролю та запобіганню такого суспільно небезпечного явища як педофілія, знизить ризик рецидиву серед злочинців засуджених за злочини проти статевої свободи та недоторканості малолітньої особи.

Це відповідає принципам приведення національного законодавства до відповідних міжнародних стандартів та сприятиме:

- створенню та вдосконаленню правового механізму протидії вчиненню злочинів проти статевої свободи та недоторканості малолітнього (малолітньої);
- зменшенню суспільно небезпечних явищ, таких як педофілія, насильство в сім'ї, що призведе до зменшення соціального напруження в суспільстві;
- підвищенню ефективності роботи органів правоохоронної системи у частині розслідування особливо тяжких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх.

(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал парламенту України (<https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66444&pf35401=492989>); Офіс Генерального прокурора (<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/sformovano-rejestr-zasudzenix-za-zlocini-stosovno-ditei-na-seksualnomu-grunti-ce-stane>

zapobiznikom-vid-kontaktu-zi-zlocincyami; <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prava-ditini-naivishha-cinnist-osnovni-cifri-ta-fakti-pro-robotu-ofisu-genprokurora-u-sferi-zaxistu-prav-i-svobod-ditei>); Міністерство юстиції України (https://minjust.gov.ua/news/ministry/olena-visotska-v-ukraini-zapustili-reestr-pedofiliv?fbclid=IwAR2grEADOMsh2nMYbl0ARVw4Abq60yL_RTIEvAwTOZvva_DyUMCq-WAPS3w); Заборона (<https://zaborona.com/do-reyestru-pedofiliv-vzhe-vnesly-imena-171-osoby-minyust/>); ТСН.ua (<https://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-zapustili-reyestr-pedofiliv-hto-matime-do-nogo-dostup-2461183.html>); <https://tsn.ua/ukrayina/yedyniy-reyestr-pedofiliv-yak-pracyuvatime-ta-hto-matime-do-nogo-dostup-2463640.html>); Всі разом! (<https://vsirazom.ua/news/v-ukrayini-v-testovomu-rezhymi-zapraczuuvav-reyestr-pedofiliv>); Безпалова О. Щодо доцільності створення єдиного реєстру педофілів (осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та недоторканності малолітньої дитини) в Україні (<https://univd.edu.ua/science-issue/issue/3646>); 24 канал (https://24tv.ua/tse-lyudi-yakih-diti-znayut-yak-pratsyuue-reyestr-golovni-novini_n1806752); Суснільне Мовлення (<https://suspilne.media/181951-ak-pracyuvatime-reestr-pedofiliv-i-v-comu-zagroza-takogo-reestru/>); Lb.ua (https://lb.ua/blog/stanislav_kutsenko/433008_seksualne_nasilstvo_nad_ditmi_yak.html); https://lb.ua/world/2018/01/02/386333_polshe_otkrili_reestr_pedofilov.html); Жіночий консорціум України (https://wcu-network.org.ua/Zaxist_prav_dtei/news/%D0%84dinii_re%D1%94str_pedoflv_chi_dopomozhe_ce_vberegiti_dtei_vd_zbochencv); https://wcu-network.org.ua/Zaxist_prav_dtei/news/Xmchna_kastracija_dlja_pedoflv_v_Ukrain_de_mezha_gumannost_zakonnost); Zakarpatpost.net (<https://zakarpatpost.net/2018/08/24/yak-karayut-u-inshyh-krajinah-gvaltivnykiv-i-chomu-zakarpatstistayut-pedofilamy/>); Інформаційна агенція «Вголос» (https://vgolos.ua/news/u-polshhivstvoryat-reyestr-pedofiliv_279435.html); УКРІНФОРМ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2728119-zahistiti-ditej-vid-pedofiliv-zakonoproekt-e-a-mozlivosti.html>); УНІАН (<https://www.unian.ua/society/armiya-zbochenciv-chi-zapracyuue-reyestr-pedofiliv-tachi-vidverne-vin-nebezpeku-vid-ditey-novini-ukrajini-11594614.html>); LegalHub (<https://legalhub.online/kryminalne-pravo/vidkrytyj-reyestr-pedofiliv-ta-prymusova-kastratsiya-zashho-progolosuvaly-v-radi/>); Українське Радіо (<http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=97016>); Світличний О. Система нормативних засад протидії розбещенню неповнолітніх: міжнародний, регіональних та національний виміри (http://apnl.dnu.in.ua/1_2023/33.pdf).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Наталуха, голова Комітету ВРУ з питань економічної політики, член Постійної делегації України до ПАРЄ

Локалізація: два роки становленню економічної незалежності України

16 грудня 2021 року сталась неперсична подія – в Верховній Раді був ухвалений закон «Про локалізацію».

Сьогодні – річниця цього, без перебільшення – історичного голосування, яке відкрило нову

сторінку і в українській економічній думці і у процесі зміни економічної моделі України з сировинної на економіку доданої вартості.

Те, що зараз, через два роки, виглядає буденністю, тоді було феноменальним проривом у який мало хто вірив, справжньою зміною світогляду української економіки.

Я міг би багато написати про нелегкий шлях цього рішення, величезну команду, яка над

* Збережено стиль і граматику оригіналу

ним працювала, дискусії і дебати, що точились місяцями, а то й роками, медіа-кампанії з дискредитації, гнівні листи закордонних міністерств, звинувачення у популізмі і цькування, цілі іноземні посольства і члени урядів, які намагались цьому завадити.

Та краще за це про локалізацію скажуть цифри*:

– Близько 50 млрд гривень локалізованої продукції на рік проходить через державні закупівлі. Для порівняння, в перший рік роботи закону ця сума становила 20 млрд гривень, тобто ми спостерігаємо зростання у щонайменше 2,5 рази.

– Від 1 млрд гривень податків на місяць сплачують підприємства, які нарешті почали отримувати замовлення від локалізації. Зараз популярно переводити все на дрони, то ж це ~45 тисяч FPV на місяць.

Лише завдяки одному єдиному закону.

– 1054 закупівлі з вимогою локалізації відбулися у листопаді 2023-го. Це рекорд за весь час роботи закону. В середньому кількість таких закупівель перевищує 500 на місяць.

– Понад 500 шкільних автобусів, сотні одиниць комунальної та спеціальної техніки, залізничних вагонів були придбані в українських підприємств завдяки цьому закону. Це неймовірний стимул для української економіки і дуже потужний інструмент для зміцнення нашого реального сектору.

Попри війну, всі складнощі та перепони наша справа рухається. Сьогодні «локалізація» пройшла шлях від забороненого слова до державного мейнстріму – терміну, яким регулярно користуються і Президент і Уряд України.

Попереду, звісно, ще багато роботи.

Наступний рік будемо розвивати локалізацію в оборонній сфері та що є сил прикривати лазівки її обходу.

Бо іншого шляху немає.

П.С. * – цифри підготовлені Федерацією роботодавців України та Центром Розвитку Ринкової Економіки (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/nataluha/657dcb038687e/>). – 2023. – 15.12).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Денис Попков, суддя Східного апеляційного господарського суду

Ефективний судовий контроль за дискреційними повноваженнями АМКУ: чи існують ризики «легалізації свавілля» за умов недостатньої правової визначеності

1 січня 2024 року набирає чинності Закон щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності АМКУ, який запроваджує судовий контроль дискреційних повноважень «квазіслідчої» природи мультифункціональної національної інституції з проведення перевірки суб'єктів господарювання, доступу до приміщень, інших володінь, місць зберігання інформації, та/або на вчинення окремих процесуальних дій у вигляді проведення огляду, опломбовування (опечатування), накладення арешту на майно, вилучення майна.

«Не стався до іншого як до засобу досягнення твоїх цілей»

Іммануїл Кант

01.01.2024 набирає чинності ініційований ще у квітні 2021, а підписаний у серпні 2023 Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» (далі – Закон №3295-IX). Наслідком цієї події є запровадження судового контролю дискреційних повноважень «квазіслідчої» природи мультифункціональної національної інституції з «проведення перевірки суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, доступу до приміщень, інших володінь, інших місць зберігання інформації, що перебуває у володінні та/або користуванні суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, та/або на вчинення окремих процесуальних дій, передбачених

законодавством про захист економічної конкуренції, у вигляді проведення огляду, опломбовування (опечатування), накладення арешту на майно, вилучення майна.»

Вчинення означених дій органами АМК щодо відповідних суб'єктів з 01.01.2024 можливо тільки за «санкцією» господарського суду, яка надається у формі ухвали у межах нової категорії справ, розгляд яких регламентовано ст.252-1 ГПК (також запроваджується із цієї дати). У «міждисциплінарній» метафорі «квазіслідчих» дій законодавець відвів господарському суду роль, наближену до функції слідчого судді у кримінальних провадженнях.

Не занурюючись у сферу достатності і належності обґрунтування законодавчої ініціативи такої новації (законопроект позиційований як виконання зобов'язань України перед ЄС, а з висловлюваними зауваження до його формулювань можна ознайомитися сайті Верховної Ради) – адже закон вже є і після вказаної дати набрання чинності має виконуватися і застосовуватися, у тому числі, і судами – пропоную замислитися та окреслити ті питання, які можуть виникнути саме на стадії правозастосування.

1. Стаття 252-1 включена законодавцем у Главу I Розділу IV ГПК – а це ж «апеляційний» (!) розділ. Логічно виникає питання щодо інстанційності розгляду відповідних клопотань АМК, хоча ч.2 ст.24 ГПК відповідних змін не передбачає. Втім, навіть якщо попри дивну «локалізацію» новели у тілі ГПК використане за змістом статті формулювання «господарський суд» слід розуміти як господарський суд першої інстанції у класичному розумінні, то залишається невизначеність довкола територіальної юрисдикції. Дійсно, жодних підказок (на відміну від усіх інших випадків вчинення судом процесуальних дій, врегульованих ГПК) критерію визначення управненого господарського суду законодавець не надає, хоча згідно п.1 ч.2 ст.252-1 ГПК найменування відповідного суду є обов'язковим реквізитом клопотання. То що має братися до уваги для визначення господарського суду (поміркуємо над варіантами):

а) Місцезнаходження територіального органу АМК як заявника клопотання – але ж поточна структура територіальних органів останнього налічує шість міжобласних відділень, кожне з яких охоплює декілька областей, що не збігається із територіальною структурою системи господарських судів. У такому разі навантаження справ нової категорії буде розподілятися по судах нерівномірно – провадження будуть отримувати тільки ті господарські суди, на території юрисдикції яких перебувають офіси відповідних міжобласних територіальних відділень АМК (слід відразу відмітити, що розташовані по областях структурні підрозділи з назвами «відділи досліджень і розслідувань» не є територіальними відділеннями у розумінні ст.12 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» (далі – Закон АМК)).

б) Якщо ініціатором є безпосередньо АМК, спеціальна компетенція якого поширюється на всю територію України, то до якого господарського суду він має звертатися? Міста Києва? Окрім вже згадуваної проблеми нерівномірності навантаження за таким підходом, виникає питання підстав утворення для такої фактично «виключної» підсудності, що у такому вигляді у «профільній» ст.30 ГПК не згадується.

в) Місцезнаходження об'єкту перевірки – відповідних осіб у розумінні п.4 ч.2 ст.252-1 ГПК, але ж, наприклад, у справах про антиконкурентні узгоджені дії таких осіб природно більше, ніж одна і вони можуть знаходитися (перебувати чи проживати) у різних областях. То мають бути окремі клопотання по кожному об'єкту перевірки (нібито на це натякає використання формулювання «об'єкт перевірки» у реквізитах клопотання в однині) або одне для декількох осіб, але до якого саме суду і чому?

г) Місцезнаходження майна (приміщень, предметів, носіїв інформації тощо), відносно якого мають вчинятися «санкціоновані» процесуальні дії. Але ж таких «прив'язок» також може бути більше однієї позиції і розташовуватися за різними адресами. Будемо використовувати аналогію ч.3 ст.30 ГПК? І

як для цього порівняти значущість для цілей заходів (слід розуміти, що це відповідна справа чи розслідування у провадженні антимонопольного органу) приміщення, наприклад, та систем електронних комунікацій чи носіїв інформації?

Важливість правильного вирішення юрисдикційного питання є очевидною у контексті дотримання приписів ст.6 ЄКСПЛ відносно «суду, встановленого законом» та приписів ч.2 ст.19 Конституції України, хоча б з тих міркувань, що на ці аспекти зверне увагу ЄСПЛ у гіпотетичному майбутньому позові суб'єкту господарювання до України про правомірність запровадження державою у вигляді розглядуваної «санкції» господарського суду «втручання» у його право «мирного володіння» своїм майном, гарантоване ст.1 Першого протоколу ЄКСПЛ. При цьому, незалежно від обрання судом певного з розглянутих вище ймовірних критеріїв (або якогось іншого) для оцінки наявності/відсутності власної компетенції вирішувати по суті клопотання антимонопольного органу, варто відмітити, що ст.252-1 ГПК не передбачає такої «опції» як скерування цього клопотання судом до іншого суду за територіальною підсудністю або відмову у задоволенні клопотання з підстави недотримання заявником такої підсудності. Але хіба така процесуальна неврегульованість виправдовує застосування процесуальної влади, що має конкретні негативні наслідки для майнових інтересів суб'єктів господарювання, за межами юрисдикції (територіальної) відповідного господарського суду?

2. Хто все ж таки може виступати належним заявником такого клопотання, і як наслідок – уповноваженим його підписантом? Частина 2 ст.248 ГПК у редакції Закону №3295-ІХ згадує лише безпосередньо Антимонопольний комітет України, тоді як назва ст.252-1 та її частина 1 доповнює ініціаторів клопотання і територіальними відділеннями АМК, а згідно п.2 ч.2 цієї норми серед елементів клопотання вказується і інформація про інший орган АМК, для якого запитується дозвіл на вчинення відповідних дій. А які наслідки для визначення

судом належності підписанта і ініціатора клопотання має реалізації передбаченого абз.11 ч.6 ст.9 Закону АМК права голови комітету змінити територіальну юрисдикцію у межах органів АМК будь-якої справи про захист економічної конкуренції? Відразу спадає на думку (для порівняння) чітке законодавче врегулювання питання права підпису процесуальних звернень до суду з боку органів прокуратури.

Наразі, так само, як і визначене у п.1 питання належної юрисдикції, належність ініціатора втручання від імені держави у майнові права суб'єктів господарювання це не тільки аспект «законної підстави» такого втручання у розумінні ст.1 Першого протоколу ЄКСПЛ, але й суб'єкта персоніфікації відповідальності за наслідки неправомірного вручення (майнова шкода, упущена вигода, ділова репутація, порушення особистих немайнових прав у випадках, що стосується персональних даних та іншої захищеної інформації тощо).

3. Порівняння редакцій ч.2 ст.248 та ст.252-1 ГПК породжує і питання щодо процедури розгляду відповідних клопотань, адже перша з них встановлює строк розгляду судом 2 робочі дні з моменту надходження, але у якості заявника вказує тільки на АМК (без згадки його територіальних відділень) та у своєму змісті не перелічує такі процесуальні дії, як «проведення огляду, опломбовування (опечатування)», тоді як друга не встановлює ніяких строків розгляду взагалі, але передбачає ширше коло як заявників, так і процесуальних дій. Тож протягом якого строку суд має розглядати клопотання територіального органу АМК про надання дозволу на огляд та/або опломбування (опечатування)?

До пулу подібних «процедурних» питань слід також віднести і процесуальну невизначеність учасників справ за такими клопотаннями, адже це клопотання не є позовом (та не передбачає обов'язку заявника звернутися до господарського суду із відповідним позовом у продовж чітко визначеного строку, наприклад, як у випадку «допозовних» забезпечувальних заходів), а його розгляд не є вирішенням спору. Тож який саме процесуальний статус мають

заявник клопотання та суб'єкт, відносно якого запитується дозвіл на вчинення відповідних дій, якщо жоден із передбачених ст.41 ГПК статусів для них не підходить? Можливе це буде здаватися суто «технічним» питанням, але ж саме з наявністю статусу пов'язані процесуальні права та обов'язки (ст.42 ГПК). У будь-якому разі, як на мене, незвичною виглядає ситуація, коли питання про можливість суб'єкта господарювання ознайомитися із матеріалами клопотання (адже надсилання йому копій заявником не передбачено) для реалізації права на апеляційне оскарження ухвали про його задоволення (до речі, окремо про можливість оскарження такої ухвали у «профільній» ст.255 ГПК ви також згадки не знайдете – таке оскарження передбачено у ч.8 ст.252-1 ГПК) має вирішуватися судом крізь власне розуміння ступеню застосовності права «на ефективний доступ до суду», гарантованого ст.6 ЄКСПЛ, а не на підставі прямої національної процесуальної норми.

Вказана у п. 1 юрисдикційно-територіальна невизначеність своїм наслідком створює вірогідність існування ситуації, коли антимонопольний орган звертатиметься з повністю ідентичними клопотанням, але до різних господарських судів, і такі суди навіть не можуть бути обізнані про це (пам'ятаємо про встановлену ч.9 ст.252-1 ГПК заборону оприлюднення). Тож цілком ймовірно виникнення ситуації паралельного та одночасного існування різних результатів розгляду одного по суті процесуального питання – а вже антимонопольний орган буде використовувати найбільш зручний «інструмент». Законодавець не опікувався необхідністю ані встановлення обов'язку для ініціатора зазначати за змістом клопотання про те, що не має на розгляді іншого суду аналогічного питання (або воно вже взагалі було вирішено), ані наслідків встановлення цієї обставини з точки зору подальших процесуальних дій суду. Своєю чергою, згадка законодавця у ч.6 ст.252-1 ГПК про те, що саме залишення клопотання без розгляду (а не відмова у його задоволенні) не перешкоджає повторному зверненню, нібито натякає на юридичну значущість «дублювання» звернень.

4. Якщо проаналізувати зміст того, що у ч.1 ст.252-1 ГПК законодавець має на увазі під підставами надання судової «санкції», хоча б одну з яких для задоволення клопотання має підтвердити заявник клопотання згідно вимог ч.3 цієї норми, то фактично у кращому випадку мова йде про «приводи» – чіткої вимоги для обґрунтування відповідності виду запитуваного заходу та легітимної мети його запровадження стаття не містить. До речі, саму закладену Законом №3295-ІХ легітимну мету такого втручання скоріше за все можна розглядати у фразі ч.2 ст.248 ГПК «...які можуть свідчити про ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції чи можуть бути доказами у справі про порушення законодавства про захист економічної конкуренції...».

Давайте порівняємо ступінь правової визначеності регламентації з максимально наближеними до розглядуваного процесуального феномену процесуально спорідненими категоріями – забезпечення позову (1) та забезпечення доказів (2):

категорія (1): містить безпосередню вказівку на забезпечуваний спосіб захисту, що дозволяє оцінити адекватність обрання як виду забезпечення (майнові позовні вимоги забезпечуються «майновим» забезпеченням), так і його обсягу (за позовом про стягнення 1000грн арешт не накладається на 1000000грн); умовою запровадження є доведення ризику не досягнення правового ефекту від судового захисту; встановлено конкретний перелік забезпечувальних заходів, запровадження яких у визначених випадках є заборонено, хоча вони формально і охоплені можливими видами забезпечення; передбачений балансуєчий «запобіжник» у вигляді можливості запровадження зустрічного забезпечення; чітке встановлення стислого строку для подання забезпеченого позову під загрозою обов'язкового скасування забезпечення; передбачена можливість скасування або заміни забезпечення тим судом, який його запровадив, через зміну обставин; недосягнення легітимної мети забезпечення з підстав, за які відповідає його ініціатор, передбачає можливість відшкодування ініціатором збитків особі, до якої таке забезпечення було застосоване.

категорія (2): містить безпосередню вказівку на зв'язок між забезпеченим доказом та його використанням для обґрунтування існуючого чи майбутнього позову; умовою запровадження є доведення ризиків втрати або неможливості збирання доказів у інший спосіб; чітке встановлення стислого строку на подання позову, у якому такий доказ має бути використаний, під загрозою обов'язкового скасування ухвали; унеможливлено використання отриманих доказів у іншій справі, ніж та, для якої вони забезпечувалися; недосягнення легітимної мети з підстав, за які відповідає ініціатор забезпечення доказів, передбачає можливість відшкодування ініціатором збитків, які спричинені особі таким забезпеченням.

Вочевидь, порівняння не на користь розглядуваної новели. Тож виникає проблема, як суддя під час розгляду клопотання має вирішувати питання дотримання «трискладового тесту» правомірності «втручання» у право «мирного володіння» за ст.1 Першого протоколу ЄКСПЛ (вочевидь, що вилучення, опечатування та арешт майна безпосереднім чином обмежують власника чи легітимного володільця та користувача у здійсненні своїх прав), зокрема щодо «пропорційності» запитуваних у клопотанні органу АМК заходів? А якщо ми врахуємо, що об'єктом вилучення можуть бути також і носії інформації, які у відповідних суб'єктів цілком легально можуть містити персональні данні їх контрагентів, споживачів, працівників (тобто осіб, які не мають особистого ніякого статусу чи причетності до розслідування або справи органу АМК), то виникає питання і про ризики «санкціонування» порушення ст.32 Конституції України, і про «тест» на виправданість втручання за ст.8 ЄКСПЛ.

Ці питання особливо загострюються тим фактором, що для ініціаторів клопотання Закон №3295-IX не передбачає навіть мінімального процесуального «мотиватора» для свідомого та виваженого використання такого процесуального інструменту – у вигляді обов'язку зі сплати судового збору. Своєю чергою, очікуваний результат швидкого

отримання бажаного підтвердження порушення законодавства у сфері економічної конкуренції «силовим» шляхом буде виступати «спокусою» порівняно із іншими доступними способами збирання інформації (хоча й вони і менш «обтяжливі» для суб'єктів господарювання, які можуть у підсумку взагалі не визнані порушниками).

5. У ч.1 ст.252-1 ГПК така ознака предметів, відносно яких можуть вчинятися запитувані у клопотанні дії, як «перебуває у володінні та/або користуванні» згадується лише відносно «приміщень, інших володінь та інших місць зберігання інформації», тоді як такі процесуальні дії як вилучення та арешт за клопотанням мають застосуватися відповідно до майна, щодо якого ознака приналежності відповідному «підслідному» суб'єкту вже не визначається. З цього приводу першим виникає питання, у якому сенсі Закон №3295-IX розуміє «володіння та користування» – це відповідний правовий титул (із реєстрацією права, якщо мова йде про об'єкти нерухомості) чи якийсь фізичне/фактичне перебування працівників відповідного «підозрюваного» суб'єкту у певному приміщенні безвідносно до наявності або природи правових підстав такого перебування? Відповідь на нього дозволила б більш точно визначити коло необхідних документів, які мають додаватися до клопотання у відповідності до вимог ч.3 ст.252-1 ГПК, адже п.7 ч.2 цієї норми вимагає зазначення у клопотанні лише фактичного місцезнаходження відповідних приміщень, володінь чи місць зберігання інформації, відносно яких мають вчинятися запитувані дії.

Наступним очевидним питанням вже щодо майна у контексті його арешту та вилучення є наявність/відсутність правомірної можливості органів АМК вимагати таких дій безвідносно до питання приналежності цього майна: чи може у розслідуваній справі антимонопольного органу відносно конкретного суб'єкта щодо ймовірного порушення ним законодавства про економічну конкуренцію бути арештоване та вилучено майно, що належить іншому суб'єкту – не учаснику відповідної справи (розслідування)?

Зв'язок із питанням приналежності майна та розглядуваної у п.5 проблематиці судової оцінки пропорційності/співмірності «втручання» має і невизначеність законодавця щодо ступеню необхідної конкретизації у клопотанні та ухвалі такого майна – хіба може бути достатнім для арешту і вилучення загально-родова та неконкретна індивідуалізація «підозрілого» майна? Такий описовий дефект клопотання підпадатиме під «недостатність підстав» чи «недостатню обґрунтованість необхідності» з точки зору відхилення у задоволенні?

6. Розв'язання вказаних у п.5 питань впливає і на з'ясування волі законодавця щодо уповноваженої на оскарження такої ухвали особи у розумінні ч.8 ст.252-1 ГПК:

чи має право на апеляційну скаргу ухвали «підозрюваний» суб'єкт у провадженні органу АМК, якщо, наприклад, арешт або вилучення було застосовано відносно майна, приналежного іншому суб'єкту?

а власник арештованого або вилученого майна, але не «підозрювана» у справі (провадженні) антимонопольного органу особа, може бути самостійним апелянтом та у якій якості? Логічне припущення кваліфікації такого апелянта як «особи, що не брала участь у справі, але суд вирішив питання про її права» у розумінні ч.2 ст.254 ГПК не підходить, адже у такому статусі можуть оскаржуватися лише ухвали з переліку ст.255 ГПК (а «нашої» там не має)

ч.8 ст.252-1 ГПК не передбачає права на оскарження відмови у задоволенні клопотання ініціатором. Але як тоді бути із гарантією права на апеляційний перегляд справи за п.8 ч.2 ст.129 Конституції України (воно не містить винятків у залежності від типу її сторін), якщо враховувати, що розгляд клопотання і є «справою» нової категорії (нам про це назва ст.252-1 ГПК чітко вказує) і будь-якого іншого рішення «по суті», разом з яким могла би оскаржуватися ця ухвала, тут взагалі не буде?

Крім того, ч.8 ст.252-1 ГПК передбачає можливість оскарження саме ухвали про повне чи часткове задоволення клопотання, тоді як ч.11 цієї норми вказує про можливість вирішення судом ще одного типу питань у межах такої

категорії справи – про продовження строку відповідних заходів (слід розуміти із загальних положень господарського процесу, що у такому разі судом також має бути постановлена відповідна ухвала, але цього чітко не вказано). Так ось, про право (і кого саме?) на оскарження ухвали про продовження строку відповідних заходів законодавець ніяк не вказує (!), хоча не можна виключати (а як інакше розуміти слово «може», ніж як вказівку на дискрецію суду, а не імперативний обов'язок), що суд може і відхилити клопотання про продовження строку чи задовольнити його частково. І слідування у з'ясуванні думки законодавця простої логіки «ототожнення» (раз продовження заходів для суб'єкта, якого перевіряють, має такі ж наслідки з точки зору обмеження і «втручання», як і первісне «санкціонування» таких заходів, то і оскарження має допускатися) виглядає простим тільки на перший погляд. Ухвали є різними (!), бо для продовження строку заходів суд має з'ясовувати тільки наявність однієї з трьох визначених обставин для продовження, а не переоцінювати правомірність та обґрунтованість запровадження заходів як таких. З цим же пов'язана і проблематика меж апеляційного оскарження, якщо дійти висновку про самостійну оскаржуваність ухвал про продовження строків заходів – наскільки апеляційний суд може заглиблюватися у оцінку правомірності запровадження та існування обмежень взагалі, коли розглядатиме питання про правильність їх продовження, якщо, наприклад, первісну ухвалу про запровадження заходів оскаржено не було, або вона оскаржувалося іншою особою (ініціатором, іншим «підозрюваним» учасником у розслідуванні антимонопольного органу чи власником арештованого/вилученого майна)?

До речі, якщо проаналізувати три визначені обставини для продовження строку заходів, то перші дві умовно так чи інакше опосередковують згоду на таке продовження з боку суб'єкта, якого перевіряють, а третя від такої згоди не залежить. І ось, повертаючись до висвітленої у п.5 проблематиці недостатньої визначеності довкола юридичного значення приналежності майна, виникає питання – а

наскільки можна вважати належною підставою для продовження, наприклад, опечатування, арешту чи вилучення майна згоду на це суб'єкта, якому таке майно не належить на праві власності? А якщо «підслідний» суб'єкт є орендарем майна, то чи управнений він погоджувати продовження строку заходів щодо такого майна за межі строку його оренди?

7. Закладена Законом №3295-IX ідея забезпечення ефективності реалізації «санкціонованих» судом заходів через швидкість та утаємниченість від «підозрюваних» суб'єктів (через заборону оприлюднення у ч.9 ст.252-1 ГПК) своїм зворотнім боком має відступ від засадничих принципів господарського процесу – диспозитивність та змагальність, що, на мою думку, має компенсуватися застосуванням підвищеного стандарту доказування (так, як цей підхід запроваджено, наприклад, відносно вирішення питання щодо можливості постановлення ухвали про відкриття провадження у такій справі) та вимогливості щодо безсумнівності і повноти доказів, поданих разом із клопотанням.

Втім, межі дотримання вказаної «таємності» (сподіваюсь, технічні засоби ДСС господарських судів дозволяють після накладання електронного підпису судді на визначений час «заблокувати» автоматичне надсилання оригіналу ухвали про задоволення клопотання до ЄДРСР) та «беззмагальності» мають бути визначені більш якісно та послідовно, адже:

щодо передбаченої ч.6 ст.252-1 ГПК ухвали про залишення клопотання без руху законодавцем не передбачено заборони оприлюднення, але ж це очевидно дозволить недобросовісним «підозрюваним» суб'єктам встигнути відповідною мірою вплинути на «доказову базу» своїх порушень законодавства про економічну конкуренцію до появи ухвали про задоволення клопотання після усунення заявником недоліків;

відносно згадуваної вище ухвали про продовження строку заходів (ч.11 ст.252-1 ГПК) законодавець також не визначає вимог щодо заборони оприлюднення, і це логічно, адже на той момент суб'єкт вже фактично має

дізнатися про «санкцію» суду через її фактичну реалізацію. Але чи слід з «презумпції» такої обізнаності необхідність суду інформувати суб'єкта про розгляд питання щодо продовження строку заходів та можливість останнього висловлювати свої заперечення з цього приводу (повернення до засад змагальності) – якщо, звісно, ми вирішимо питання із статусом цього суб'єкта у цій справі та колом приналежних йому процесуальних прав (п.3 цієї публікації)? Аналогічне питання щодо допустимості подальшого відступу суду від змагальності та відкритості розгляду і у випадку запровадження відповідних процесуальних обмежень відносно «додатково знайденого» під час реалізації «санкціонованих» заходів у порядку ч.12 ст.252-1 ГПК.

Як можна бачити із окресленого кола запитань (і це далеко не всі, наприклад, неочевидним, але не менш цікавим є, якщо дотримуватися запропонованої аналогії із функцією слідчого судді у кримінальних провадженнях, проблематика наявності/відсутності підстав для відводу судді від розгляду справи про оскарження рішення АМК відповідним суб'єктом, якщо таке оскаржуване рішення було винесено із використанням матеріалів і доказів, отриманих внаслідок реалізації «санкціонованих» раніше цим суддею процесуальних заходів за клопотанням органу АМК) Закон №3295-IX є справжнім викликом для правозастосування з точки зору забезпечення виваженості та збалансованості між закладеною законодавцем легітимною метою та дотриманням прав презюмованих добросовісними учасниками господарських правовідносин.

Але якщо так чи інакше вказані проблеми, зумовлені, насамперед, «недостатньою якістю закону», можуть (!) згодом знайти своє вирішення через формування послідовної судової практики, то, наприклад, ситуація з невизначеністю довкола скарг на дії органів АМК вже під час реалізації санкціонованих заходів вимагає реакції законодавця: п.7 ч.1 ст.20 ГПК прямо згадує про віднесення до господарської юрисдикції справ з оскарження саме рішень, а не дій органів АМК, тоді

як очевидно, що запровадження механізму судового непозовного контролю, подібного до розгляду судом скарг на дій органів з виконання судових рішень (Розділ VI ГПК), було набагато ефективнішим та дозволило запобігти появі певній частині позовів про стягнення завданих заходами збитків (чи мінімізувати їх розмір).

На фоні окресленої у бліц-режимі контраверсійності призначеної Законом №3295-IX на 01.01.2024 зміни господарського процесуального «ландшафту» викликає певне здивування «непропорційність» розміру уваги, яку приділяє «профільна» палата КГС цій новачці у порівнянні із заходами та дискусіями довкола розбудови ІР-суду (відповідні справи розглядаються зараз і без цієї інституції, а її створення у поточних ресурсних обмеженнях держави виглядає невиправданим). Хоча, можливо, відсутність своєчасного фахового обговорення (із залученням і спеціалістів АМК) окресленої проблематики під егідою КГС цілком логічно виправдовується тим, що постанова апеляційного суду за результатами оскарження ухвали, передбаченої ст.252-1 ГПК, не визначена об'єктом касаційного перегляду за змістом ст.287 цього Кодексу. Тож, професійній спільноті та суб'єктам господарювання залишається чекати на появу з 01.01.2024 різних регіональних судових практик по апеляційних округах, які існуватимуть до моменту узгодження правових позицій у режимі «горизонтальних» комунікацій?... (<https://sud.ua/uk/news/blog/288471-efektivniy-sudoviy-kontrol-za-diskretnimi-povnovazhenniyami-amku-chi-isnyut-riziki-legalizatsiyi-svavillya-za-umov-nedostatnoyi-pravovoyi-viznachenosti>). – 2023. – 19.12).

***

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Ігор Дашутін, доктор юридичних наук, суддя Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді

ВС про публічну фінансову політику: поточний стан і перспективи

Не применшуючи вагомість зроблених напрацювань, важливо з цього року

імplementувати положення законопроекту з реєстр. № 10140-д, який є необхідним кроком на шляху України до ЄС та отримання макрофінансової допомоги.

Поточний рік виявився не простим для судової системи України, але вдалося вистояти, як і продовжувати рух далі, зокрема, шляхом формування правових позицій щодо нагальних проблем правозастосування у сфері публічної фінансової політики.

Підходи Великої Палати Верховного Суду за 2023 рік зводяться до таких положень:

– платник податку на додану вартість може звернутися до адміністративного суду з вимогами про визнання протиправною бездіяльності суб'єкта владних повноважень з погашення заборгованості з відшкодування податку на додану вартість та/або пені, нарахованої на таку заборгованість, протягом шести місяців з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів (постанови від 19.01.2023 у справі № 140/1770/19, від 16.02.2023 у справі № 803/1149/18);

– стаття 102 Податкового кодексу України, включаючи пункт 102.5 цієї статті, не є тим «іншим законом», яким установлені спеціальні строки звернення до суду із вимогами, спрямованими на захист та відновлення порушених прав платників податків у відносинах, що виникають у зв'язку з несвоєчасним відшкодуванням бюджетної заборгованості з податку на додану вартість та/або пені, нарахованої на таку заборгованість. Тому підлягають застосуванню положення частини другої статті 122 Кодексу адміністративного судочинства України, якою встановлений загальний шестимісячний строк звернення до адміністративного суду. Платник податку на додану вартість може звернутися до адміністративного суду з вимогами про визнання протиправною бездіяльності суб'єкта владних повноважень з погашення заборгованості з відшкодування податку на додану вартість та/або пені, нарахованої на таку заборгованість, протягом шести місяців з дня, коли особа дізналася або мала дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів (постанова від 13.04.2023 у справі № 320/12137/20).

Судова палата з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів у складі Касаційного адміністративного суду впродовж 2023 року дійшла таких висновків:

– порівняння наслідків підвищення ставок рентної плати за користування радіочастотним ресурсом для відповідних суб'єктів господарювання, зокрема для платника податків (додаткове податкове навантаження як чинник, що призводить до зменшення активів) з фіскальним та соціальним ефектом, на досягнення якого це було направлено, зокрема в частині реального забезпечення виконання функцій держави (збалансування бюджету і забезпечення видатків на оборону, соціальний захист населення в складних економічних умовах фактичної військової агресії), — свідчить на користь висновку, що підвищення ставок рентної плати не порушило норми Конституції України, було пропорційним у відповідній ситуації щодо втручання держави у право власності платників податків, для яких був встановлений обов'язок сплатити до бюджету додаткові кошти, а також забезпечило баланс між публічними та приватними інтересами. Про вимушеність такого заходу з боку держави свідчить і така обставина, як тимчасовий характер норми пункту 1 підрозділу 9-3 розділу XX Податкового кодексу України до 31 грудня 2020 року включно (постанова від 26.09.2023 у справі № 640/7520/21);

– системний аналіз Пояснень до УКТ ЗЕД групи 22 та підпункту 215.3.1 пункту 215.3 статті 215 Податкового кодексу України вказує на те, що з метою оподаткування акцизним податком в рядках третьому та четвертому таблиці законодавець не розрізняє «зброджені напої» та «суміші із зброджених напоїв», «суміші на основі зброджених напоїв» тощо, а об'єднує ці поняття однією назвою – «зброджені напої». Для алкогольних зброджених напоїв з кодом УКТ ЗЕД 2206 00 39 00, які включають і суміші на основі зброджених напоїв, можна застосувати різні ставки акцизного податку: як на рівні 8,02 грн за 1 літр, так і на рівні 11,65 грн за 1 літр. Для визначення правильної ставки акцизного податку щодо конкретного товару (напоїв) з таким кодом УКТ ЗЕД превалюючими є саме

його додаткові характеристики, а не деталізація типу напою. Для застосування ставки на рівні 11,65 грн за 1 літр товар має відповідати сукупно усім умовам, наведеним у таблиці в підпункті 215.3.1 пункту 215.3 статті 215 Податкового кодексу України. Якщо товар не відповідає хоча б одній умові, – до нього застосовується ставка акцизного податку на рівні 8,02 грн за 1 літр (постанова від 24.10.2023 у справі № 380/10416/21);

– під час розгляду заяв про підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника адміністративний суд здійснює оцінку обґрунтованості рішення контролюючого органу щодо адміністративного арешту майна платника шляхом перевірки наявності підстав для прийняття відповідного рішення та правильності юридичної кваліфікації дій платника, які стали підставою для прийняття такого рішення. Оскарження платником наказу про проведення перевірки є запереченням обставин, що зумовили звернення податкового органу з відповідною заявою, але не є спором про право в розумінні пункту 2 частини четвертої статті 283 Кодексу адміністративного судочинства України і не перешкоджає розгляду заяви про підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника. Обґрунтованість причин відмови у допуску посадових осіб податкового органу до проведення податкової перевірки з боку платника входять до предмета доказування у справах, визначених пунктом 2 частини першої статті 283 цього Кодексу. (постанова від 23.02.2023 у справі № 640/17091/21);

– у разі звернення податкового органу з позовом до суду про надання дозволу на погашення всієї суми податкового боргу коштом майна платника, яке перебуває в податковій заставі, застосуванню підлягає Податковий кодекс України, який встановлює механізм і процедуру такого погашення, а норми Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» розповсюджуються на механізм звернення стягнення на майно боржника за рішеннями, що підлягають виконанню Державною виконавчою службою, а не податковим органом (постанова від 28.03.2023 у справі № 440/11471/21);

– датою, з якої обчислюється 1095-денний строк, визначений пунктом 102.1 статті 102 Податкового кодексу України, як в частині проведення податковим органом камеральної перевірки з питань своєчасності сплати узгодженого податкового (грошового) зобов'язання, так і застосування штрафних санкцій згідно з пунктом 126.1 статті 126 Податкового кодексу України за несвоєчасну сплату узгодженого грошового зобов'язання, – є дата фактичної сплати узгодженої суми податкового зобов'язання (постанова від 24.07.2023 у справі № 821/850/18);

– неправомірним є застосування до платників адміністративно-господарських санкцій після спливу шести місяців з дня виявлення порушення чи закінчення одного року з дня вчинення правочину. Цей строк має розглядатися як такий, що встановлює терміни, протягом і в межах яких податковий орган (для якого положеннями Податкового кодексу України встановлено обов'язок з контролю за додержанням податкового та іншого законодавства) має право ініціювати перед судом питання застосування наслідків недійсності правочину (процесуальний строк звернення до суду). Застосування таких наслідків є видом адміністративно-господарської санкції, закріпленої главою 27 Розділу V Господарського кодексу України. Цей строк також має розглядатися як граничний для вжиття (накладення) таких заходів судом (матеріально-правовий строк – строк давності) (постанова від 25.07.2023 у справі № 160/14095/21).

На рівні колегій судів Касаційного адміністративного суду було, зокрема, сформульовано такі правові позиції, які вплинули на практику правозастосування:

– прозорість адміністративних процедур є ефективним запобіжником державному свавіллю. На дотримання податковим органом вимог обґрунтованості під час прийняття акта індивідуальної дії вказує належна мотивація висновків, зокрема, зі встановленням обставин, що мають значення для реєстрації податкової накладної, а також за умови покликання на докази, якими такі обставини обґрунтовані,

із зазначенням причин їх прийняття чи відхилення. Ненаведення мотивів прийнятих рішень суб'єктивізує акт державного органу і не дає змоги суду встановити дійсні підстави та причини, за яких цей орган дійшов саме таких висновків, надати їм правову оцінку, та встановити законність, обґрунтованість, пропорційність прийнятого рішення (постанова від 01.02.2023 у справі № 2240/2900/18);

– Україна є країною імпорту, а Туркменістан – країною експорту, тому інші країни в цих правовідносинах не виступають і не можуть виступати «країною ввезення / вивезення товару», якщо товаросупровідні документи (зокрема, зовнішньоекономічний контракт, коносамент, інвойс, вантажна відомість, транзитні декларації, митна декларація країни відправлення) підтверджують, що ввезення товару в Україну відбувалося з митної території Туркменістану, а інші країни виступали країнами проміжного транзиту. (постанова від 27.07.2023 у справі № 420/17345/22);

– якщо перевіркою контрольованих операцій щодо експорту товару «насіння ріпаку» встановлено, що ціни у контрольованих операціях з експорту товарів товарної позиції за кодом 1205 згідно з УКТ ЗЕД, здійснених платником податків (з урахуванням коригування на вартість перевалки товару на борт судна) є нижчими за мінімальні значення інтервалів (діапазонів) цін, тобто є такими, що не відповідають принципу «витагнутої руки», а ціни реалізації товарів є нижчими, аніж діапазон цін, то умови зазначених операцій відрізняються від умов, що застосовуються між непов'язаними особами у співставних неконтрольованих операціях. Такі ціни в контрольованих операціях з реалізації насіння ріпаку не відповідають принципу «витагнутої руки» (постанова від 21.03.2023 у справі № 1340/3525/18);

– період дії режиму воєнного стану та руйнування економіки України в нинішніх складних для країни умовах вимагають безперервного виробництва матеріальних активів та насичення коштами фінансової системи країни, тому особливого значення набуває підтримання надійного функціонування

виробничих потужностей та збереження суб'єктів економічної системи (постанова від 27.04.2023 у справі № 140/8127/22);

– підпунктом 4 пункту 12.4 статті 12 Закону України від 12 серпня 2014 року № 1636-VII «Про створення вільної економічної зони „Крим“ та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» Кабінету Міністрів України надано право під час тимчасової окупації тимчасово обмежувати саме поставки окремих товарів / робіт / послуг та/або під окремими / всіма митними режимами з тимчасово окупованої території на іншу територію України та/або з іншої території України на тимчасово окуповану територію (постанова від 27.04.2023 у справі № 820/1782/17);

– якщо подана з метою митного оформлення ввезеного товару декларація датована в період з 01 квітня по 01 липня 2022 року, то задекларований за цією митною декларацією товар підпадає під дію Закону України від 24 березня 2022 року № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», оскільки виконуються законодавчо встановлені умови для звільнення від сплати ввізного мита та податку на додану вартість (постанова від 28.06.2023 у справі № 160/11478/22);

– предметом доказування під час вирішення спору про податкові зобов'язання з податку на додану вартість на підставі, зокрема, підпункту «г» пункту 198.5 статті 198 та підпункту 38.10 пункту 38 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України є обставини щодо дати придбання платником об'єктів залізничного рухомого складу (основних засобів) та місця їх знаходження станом на визначену дату. Придбання / спорудження основних засобів до такої дати та подальше їх знаходження на тимчасово окупованій території та/або території населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, є юридичними фактами, які згідно з нормою підпункту 38.10 пункту 38 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України виключають оцінку використання основних засобів в операціях, що не є господарською

діяльністю платника податку на додану вартість (постанова від 13.02.2023 у справі № 200/11022/19-а);

– виходячи з системного аналізу положень Порядку підтвердження можливості чи неможливості виконання платником обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 29 липня 2022 року № 225, його прийняття зумовлено необхідністю підтвердження платниками можливості чи неможливості своєчасного виконання податкового обов'язку щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності тощо. Метою такої процедури є забезпечення платників, які постраждали від збройної агресії російської федерації, від негативних наслідків у зв'язку з об'єктивною неможливістю виконати свої податкові обов'язки щодо своєчасного подання звітності, сплати податків тощо (постанова від 04.10.2023 у справі № 160/19575/22);

– якщо відбулася зміна в активах підприємства у формі витрат, ці витрати можливо вважати такими, що впливають на оподаткування фінансового результату. Зменшення фінансового результату до оподаткування відбувається у разі наявності задекларованих витрат. Податковий орган не може робити висновки про включення або невключення витрат на підставі надуманих висновків. У разі надання контролюючим органом доказів, які в сукупності з іншими доказами у справі свідчать, що документи, на підставі яких платник задекларував податковий кредит та сформував витрати, містять інформацію, що не відповідає дійсності, платник має спростовувати ці витрати (постанова від 01.02.2023 у справі № 160/37/22);

– для забезпечення належної реалізації процедури реєстрації податкових накладних / розрахунків коригування, контролюючий орган зобов'язаний прийняти податкові накладні / розрахунки коригування, надіслані в межах граничних строків та впродовж операційного дня, та на наступний робочий день до 18 години, якщо прийняття таких податкових накладних

/ розрахунків коригування є неможливим у межах попереднього дня з урахуванням строків у підпункті 69.18 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, прийняти їх та зареєструвати. У контролюючого органу зберігається обов'язок належного реагування на правомірні дії платника, але з урахуванням обмеженого робочого часу податкового органу згідно з підпунктом 69.18 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (постанова від 14.12.2023 у справі № 260/5659/22) тощо.

Висновки

Практика Верховного Суду за 2023 рік щодо публічної фінансової політики стосується таких фундаментальних напрямків: реалізація принципу стабільності податкового законодавства як гарантії захисту законних очікувань платника; перевірка правильності визначення ставки акцизного податку; оскарження наказу про проведення перевірки як спору про право; застосування податкової застави та арешту майна; матеріально-правові та процесуальні строки.

Не применшуючи вагомість зроблених напрацювань, важливо створити умови для професійного та своєчасного вирішення спорів, зокрема, шляхом введення в дію та імплементації вже з цього року положень законопроекту про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри (реєстр. № 10140-д від 17.11.2023), прийнятий 09.12.2023 в другому читанні та в цілому і який є необхідним кроком на шляху України до Європейського Союзу та отримання макрофінансової допомоги (<https://sud.ua/uk/news/blog/288719-vs-pro-publichnu-finansovu-politiku-potochniy-stan-i-perspektivi>). – 2023. – 21.12).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Блог Коаліції «Україна. П'ята ранку»

Бути адвокатом в окупованому Криму

Чи всі українські адвокати, які залишаються працювати в умовах окупації, колаборанти?

В яких випадках такий адвокат – остання надія для громадян України, ув'язнених з політичних мотивів?

Чи взагалі можливо українському адвокату в окупованому Криму працювати незалежно та дотримуючись професійних стандартів, якщо така діяльність може легко призвести до його фізичної небезпеки та переслідувань з боку окупанта?

Як може та чи має в принципі реагувати на все це Україна та міжнародна спільнота?

Окупувавши Крим в 2014 році, росія вже за місяць оголосила про його анексію та, порушуючи міжнародне гуманітарне право, поширила там дію свого законодавства. На території півострова були створені російські «суди» та «правоохоронні органи». Зокрема створені й підконтрольні окупанту органи адвокатського самоврядування. Діяльність адвокатів на цих територіях стала можлива лише за умови отримання ними російського паспорту, що не визнається Україною, та права на здійснення адвокатської діяльності в рф. Чимало з них продовжують бути адвокатами, які мають українські свідоцтва про право на ведення адвокатської діяльності. Однак бути незалежним адвокатом в окупованому Криму стає все більшою загрозою.

В чому саме ці загрози? Яких переслідувань зазнають адвокати, які досі намагаються захищати «бранців Кремля» на окупованих територіях Криму? Як може реагувати на це Україна та міжнародна спільнота вже зараз? Відповідь на ці та інші питання ми з експертами Коаліції «Україна. П'ята ранку» та Інституту SEELI (Чехія) спробували дати в нашому нещодавньому звіті, яким хочемо привернути увагу до ситуації із захистом прав адвокатів, робота яких в умовах війни подекуди залишається невидимою та стає все більш небезпечною для них самих.

Де ми є. Переслідування адвокатів в окупованому Криму

В черговій доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації

з правами людини в Україні з 1 лютого по 31 липня 2022 року містить інформацію, що «...26 та 27 травня було заарештовано правозахисників Айдера Азаматова та Назіма Шейхмамбетова та Еміне Авамільєву (від авт. – заслужена юрист України), які працюють адвокатами в резонансних справах у Криму. Вони були притягнуті до відповідальності за «участь у масових одночасних зборах громадян із порушенням санітарних норм» у зв'язку з короткими інтерв'ю для ЗМІ, які вони дали під час зборів кримських татар 25 жовтня 2021 року. Чоловіків було визнано винними й засуджено до 8 днів позбавлення волі, а пані Амільєва була засуджена до 5 днів позбавлення волі. Обвинувачені пояснили суду, що метою інтерв'ю для ЗМІ було інформування громадськості про справи щодо переслідування кримських татар, що становлять широкий інтерес. Мотивувальна частина рішення суду обмежилася висновками про те, що між обвинуваченими та учасниками зборів не було дотримано мінімальної фізичної відстані, та не було використано захисні маски...».

За цим коротким повідомленням ховаються десятки фактів переслідувань незалежних кримських адвокатів протягом років окупації Криму, які лише загострили з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Коли, зокрема, Крим став абсолютно ізольованим від будь-яких можливостей потрапити туди правозахисним місіям або журналістам. Тож робота окремих сміливих адвокатів є чи не єдиним джерелом інформації про стан та умови утримання громадян України, які незаконно з політичних мотивів позбавлені свободи на окупованих територіях.

Так, до прикладу, завдяки адвокату нещодавно рідні та громадськість змогли дізнатись про місце перебування та долю відомого українського правозахисника та журналіста Максима Буткевича, який переслідується окупантами та перебуває у колонії на тимчасово окупованій території Луганської області.

В той же час робота адвокатів на захист наших громадян від політично вмотивованих переслідувань з боку окупаційних структур

сама по собі є ризикованою та загрожує переслідуваннями цим адвокатам. Й ризики дуже зросли одночасно з сотнями справ проти наших громадян в окупації, які виступають проти повномасштабної агресії рф (звинувачення в “публічній дискредитації російської армії”) або ухиляються від мобілізації в армію рф.

Наразі таких адвокатів позбавляють адвокатських ліцензій, одночасно позбавляючи права на захист десятки їх клієнтів, кримськотатарських активістів; піддають затриманням, арештам, кримінальним та адміністративним переслідуванням та дискредитації через підконтрольні Кремлю пропагандистські ЗМІ; їх намагаються допитати як свідків у справах, де вони беруть участь як захисники, аби пізніше заперечити їхнє представництво через отримання статусу свідка; штрафують за «публічну дискредитацію російської армії» чи публікацію інформації, яку окупант вважає забороненою тощо. Власне в нашому звіті детальніше про конкретні факти, приклади та порушені стандарти професійної діяльності адвокатів.

Ці та інші випадки, очевидно, мають значний охолоджуючий ефект та демотивують адвокатів працювати по складних та чутливих справах. А десятки чи сотні проукраїнських активістів, зокрема серед кримських татар, через це позбавлені якісної правової допомоги з боку незалежних адвокатів.

Для забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування в Україні діє Національна асоціація адвокатів України, що об'єднує всіх адвокатів України.

З початку окупації АР Крим та м. Севастополь в 2014 році діяльність органів адвокатського самоврядування цих двох українських адміністративно-територіальних одиниць, зокрема регіональних Рад адвокатів, Конференцій та загальних зборів адвокатів, Кваліфікаційно-дисциплінарних комісій фактично припинила свою роботу та досі так і не була відновлена на підконтрольних Україні територіях (на відміну від цих органів з інших окупованих частин України). При цьому, на жаль, за майже 10 років окупації Кримського півострову не було жодних рішень чи роз'яснень

НААУ про припинення діяльності зазначених органів адвокатського самоврядування, або оцінки фактів переслідувань українських адвокатів в окупованому Криму, або роз'яснень щодо наслідків подальшої роботи адвокатів в умовах окупації та анексії цих територій.

Серед оприлюднених рішень НААУ стосовно кримських адвокатів можна згадати рішення №165 від 13.12.2019, яке дозволило останнім не платити членських внесків та підтверджує незастосування санкцій за порушення ними обов'язків щодо підвищення кваліфікації.

В той же час, з початку окупації Криму чисельні міжнародні та міжпарламентські організації, зокрема й відповідні структури ООН чи ПАРЄ, неодноразово зазначали про факти перешкоджання професійній діяльності та незаконних переслідувань незалежних адвокатів в окупованому Криму. Так само як і українські правозахисні організації, які за ці роки зробили чимало публічних заяв та звітів щодо переслідувань незалежних кримських адвокатів.

Крім того, окремі факти незаконного позбавлення волі українських адвокатів в Криму, розслідуються й нашими правоохоронними органами під процесуальним керівництвом прокуратури АРК та м. Севастополь. До прикладу, за інформацією прокуратури АР Крим та м. Севастополь під її процесуальним керівництвом ведеться розслідування щонайменше п'яти фактів незаконних затримань та інших форм втручання в діяльність кримського адвоката Еміля Курбедінова.

Також непоодинокі публічні заяви про факти незаконних переслідувань та перешкоджань професійній діяльності українських адвокатів в окупованому Криму робили Міністерство закордонних справ України та Представництво Президента України в АРК тощо.

Всі адвокати – захисники?

Так чи інакше, всі адвокати, які залишилися в Криму й продовжують свою професійну діяльність, працюють в умовах, коли необхідно взаємодіяти з окупаційними судами та правоохоронними органами, представляючи там інтереси наших громадян. Як буде оцінена з часом така взаємодія? Це, безумовно, зона

страхів, яку лише посилює відсутність публічної позиції НААУ або окремі ініціативи на рівні Парламенту щодо різних форм покарання за колабораціонізм, які серед іншого пропонують криміналізувати адвокатську діяльність на окупованих територіях.

Позиція щодо криміналізації роботи адвокатів в умовах окупації не лише суперечить суспільному консенсусу, але й може суттєво погіршити можливості захисту наших громадян, які переслідуються росією на окупованих територіях.

Очевидно, що сам факт продовження адвокатом роботи в умовах окупації не має стати предметом засудження чи переслідування з боку України, або перешкод для відновлення професійної діяльності після звільнення територій.

Інша справа, якщо такий адвокат не просто продовжує роботу, але й добровільно співпрацює з ФСБ рф, а відповідно його діяльність призводить до порушень прав клієнтів. Або наносить шкоду основам національної безпеки, сприяє окупанту у вчиненні воєнних злочинів. До прикладу, відомі випадки співпраці кримських адвокатів з ФСБ на шкоду клієнтам в політично мотивованих переслідуваннях журналіста Радіо Свобода Владислава Єсипенко (адвокат Віолетта Синєглазова – приховувала факт катувань, намагалася схилити до співпраці зі слідством); справі Асана Ахтемова – Нарімана Джеліяла (адвокат Олег Глушко – приховував факт катувань, давав свідчення проти колишнього клієнта).

Звичайно, такі факти мають відслідковуватись, й таким адвокатам та наслідкам їх діяльності має бути надана оцінка як українською адвокатською спільнотою, так і правоохоронними органами.

Більш того, відсутність оцінки діям таких адвокатів піднімає цілий пласт проблем. Дотримання прав клієнтів таких кримських адвокатів – куди саме та як їм звернутись за захистом в разі не добросовісної поведінки чи незаконних дій адвоката? Також це може стати перепорою майбутніх люстраційних заходів, під час проведення яких буде складно спиратись

на індивідуальну оцінку дій кожного адвоката, бо зазначені факти їх поведінки просто не будуть задокументовані.

Серед важливих прикладів персональної оцінки такої неетичної та подекуди протиправної поведінки можна навести перший за роки окупації Криму випадок позбавлення наприкінці листопада цього року права на адвокатську діяльність української адвокати Юлії Марчук, яка очолює незаконну “Адвокатську палату м. Севастополя”, сприяла закріпленню окупаційних органів та злочинній політиці Росії з колонізації Криму російськими громадянами.

Повна безнадія? Чи як маємо діяти вже зараз

Рішення цих викликів – це звільнення та деокупація всіх наших територій, включно з Кримським півостровом. Допоки триває окупація, мільйони наших громадян там залишаються заручниками країни-агресора.

Проте певні кроки аби змінити наявну ситуацію на краще ми могли б робити вже зараз.

По-перше, важливою є позиція Національної асоціації адвокатів України, яка має здійснювати систематичний моніторинг порушень прав адвокатів та гарантій їх професійної діяльності в окупованому Криму й реагувати на ці порушення. А також розробити та впровадити належні процедури розгляду під час дії воєнного стану та тимчасової окупації територій України дисциплінарних проваджень щодо адвокатів (зокрема й онлайн), які продовжують вести діяльність на таких територіях. Й, звичайно, сформувані та оприлюднені позиції щодо ставлення до українських адвокатів, які були вимушені продовжити діяльність в окупації, зокрема про відсутність відповідальності лише за сам факт продовження такої професійної діяльності. А також щодо наслідків діяльності адвокатів, які співпрацюють з ФСБ, сприяють міжнародним злочинам окупаційної влади тощо.

По-друге, Уряд вже зараз може ініціювати запрошення до України Спеціального доповідача ООН з питань незалежності суддів та адвокатів задля моніторингу та оцінки ситуації щодо дотримання гарантій та захисту прав

адвокатів, які працюють в умовах поточного збройного конфлікту та окупації частини території України (з особливою увагою на питаннях дотримання стандартів прав людини та норм міжнародного гуманітарного права).

По-третє, нам важливо використовувати міжнародні та міжпарламентські майданчики. До прикладу, питання порушень прав та дотримання основних стандартів і гарантій професійної діяльності адвокатів, які працюють в умовах збройного конфлікту та окупації, важливо виносити на майданчики ПАРЕ, зокрема й Комітету експертів із захисту адвокатів (CJ-AV) у процесі розроблення і затвердження майбутньої Конвенції про захист прав адвокатів держав-членів Ради Європи.

Або ініціювати створення в структурі Ради адвокатів та юридичних товариств Європи (ССВЕ), в якій представлена й українська делегація, Комітету з питань моніторингу та напрацювання рекомендацій щодо захисту професійного статусу й недоторканності адвокатів, які працюють в умовах збройних конфліктів та на окупованих територіях (чи є внутрішньо переміщеними особами з таких територій), в Європі, зокрема в Україні.

Перелік можливих кроків, безумовно, не є вичерпним.

Замість висновків

Безумовно будь-яка ефективна правова допомога неможлива без незалежних і неупереджених судів та органів досудового розслідування. Так звані «судді», призначені Кремлем в окупованому Криму, перебувають під постійним тиском і фактичним контролем з боку “правоохоронних органів”, насамперед ФСБ, і не мають можливості виносити незалежні рішення, особливо в політично мотивованих справах. За таких обставин адвокатам доводиться протистояти не лише прокурорському свавілля, але й суддівським зловживанням, залишаючись для заарештованих підзахисних чи не єдиною надією та зв’язком із зовнішнім світом.

Тож чи матимуть такі адвокати підтримку від нас та міжнародної спільноти вже зараз, важливо не лише для них самих, але й для сотень наших громадян, які попри всі загрози

майже 10 років в окупації мають сміливість сказати “Крим це Україна” (https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/589698_buti_advokatom_okupovanomu_krimu.html). – 2023. – 19.12).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Костянтин Швабій, експерт Growford Institute, професор

Планові «ризикоорієнтовані» податкові перевірки

3 8 грудня 2023 року набрав чинності Закон України № 3453-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок». Цим законом повертаються планові податкові перевірки.

У даному акті передбачено, що до плану-графіка проведення документальних планових перевірок на 2024 рік протягом грудня поточного року, можуть бути включені підприємства, щодо яких спрацьовує хоча б один з «критеріїв ризику»:

– рівень сплати податку на прибуток на 50 і більше відсотків менший, ніж рівень сплати податку у відповідній галузі (не поширюється на платників єдиного податку);

– рівень сплати податку на додану вартість на 50 і більше відсотків менший, ніж рівень сплати податку у відповідній галузі. (не поширюється на платників податків, у яких операції з вивезення товарів за межі митної території України становлять 25 і більше відсотків загальних обсягів постачання та одночасно рівень сплати податку на прибуток становить не менше 50 відсотків рівня сплати податку на прибуток у відповідній галузі);

– дебіторська заборгованість перевищує кредиторську заборгованість більше ніж у 2 рази;

– загальна сума витрат, відображених у податковій декларації про майновий стан і доходи, становить 75 або більше відсотків суми загального річного доходу, задекларованого у такій декларації, за умови що сума загального

річного доходу, отриманого від провадження підприємницької діяльності, становить 10 мільйонів гривень і більше;

– нарахування та/або виплата податковим агентом – юридичною особою доходів у вигляді заробітної плати в розмірі менше середньої заробітної плати по підприємствах відповідної галузі у відповідному регіоні.

Податкова попередила торговців товарами у Facebook та Instagram про обов’язковість реєстрації своєї діяльності

Державна податкова служба України (далі ДПС) на виконання вимог цього закону вже оприлюднила на своєму сайті інформацію щодо відповідних показників, а саме рівнів сплати податку на прибуток, податку на додану вартість та середньої заробітної плати у відповідності до класів КВЕД за 2021 рік.

А тепер давайте спробуємо розібратись з тим що ж не так з цими новаціями!

По-перше, час для контролерів та розробників цього закону зупинився. Такій ініціативі добре пасує назва відомого голлівудського блокбастера «Назад у минуле»! Адже, під перевірки у наступному році підпадає абсолютна більшість сумлінних платників податків, оскільки до них критерії ризику застосовуються – увага – трьохрічної давнини! Застереження про це власне записано у аналітичному висновку до зазначеного закону на етапі його розробки та прийняття. Там зазначається, що законопроект «значно розширює коло компаній, які можуть бути включені до плану перевірок та є передчасним з огляду на продовження воєнного стану в Україні та відсутності реальних результатів з виконання плану заходів реформування податкової служби». Але у нашій країні політична доцільність завжди важить більше за об’єктивну реальність. Щоб у цьому переконатись не потрібно на сайті ДПС навіть переходити на іншу сторінку чи щось цілеспрямовано вишукувати в інтернеті. Адже тут поряд з інформацією щодо показників податкового навантаження, яка буде використовуватись для відбору платників для перевірок, наведена інформація про окремі показники декларування податку на прибуток за галузями (той самий КВЕД) станом на 9

листопада поточного року. З нього можна побачити, що на кінець першого півріччя поточного року податкове навантаження по податку на прибуток порівняно з 2021 роком зменшилось у сільському господарстві (на 70%), добувній промисловості (на 34%), переробній (на 8%), енергетиці (на 30%), транспорті (на 22). Це звісно середні цифри, але якщо загальний тренд по галузям такий, то можна лише уявити, що там може бути в кожному окремому випадку.

Дивно, що пропонується «ризикоорієнтована» система податкових перевірок побудована на хибному припущенні про тотожність податкового навантаження ризику несплати податків. Зменшення податкового навантаження, особливо в сучасних умовах війни, не є ризиком несплати податків. Фактори, що зменшують податкову віддачу – це релокація, збитки, додаткові інвестиційні витрати, зменшення споживчого попиту, залишки на складах та інше. Все це в нинішніх умовах об'єктивна реальність, яку наші законотворці бачити не хочуть.

По-друге, ефективність планових перевірок завжди була низькою. Про це засвідчує простий аналіз та власне звіти самої ДПС, розміщені на тому ж таки їхньому сайті. Якщо дуже просто, то з мільярдів донарахованих податків, після процедури узгодження залишаються мільйони, а живими грошима державний бюджет отримує десяту частину від донарахованого. Так, зі звіту про виконання плану роботи ДПС на 2021 рік відомо, що за результатами контрольно-перевірочної роботи органів ДПС протягом цього року було проведено 3092 перевірки, за якими донарахували 52,7 млрд грн податків, узгоджено було 6,5 млрд грн (12,4% від донарахованого), а фактичні надходження склали 2,95 млрд грн (5,6% від донарахованого). Здається, що кошти та ресурси витрачені на ці заходи і з такою ефективністю краще вкласти в діджиталізацію.

По-третє, феномен планових податкових перевірок – це якийсь артефакт епохи пізнього соціалізму, про яку, що частково пояснює багато чого, мабуть деякі законотворці забули або може, в силу свого віку, й не знали. Спробуйте

комусь з іноземних колег-податківців пояснити суть планової податкової перевірки. Я намагався. Добре пам'ятаю реакцію та очі людей! Якби такі перевірки були, скажімо, у Німеччині та ще й план-графік розміщали десь на офіційних веб-порталах уряду, то для контрагентів таких платників податків це означало б лише одне – втрата ділової репутації впритул до банкрутства.

Вчетверте, більшість українських платників добре знає, що якщо ти в плані на перевірку, то тобі скоріш за все зателефонують і запропонують за певну суму коштів виключити з нього. Мало нам однієї годівнички для корупції СЕА ПДВ, то повернули ще одну.

Вп'яте, дотепер в системі управління податками не створено цілісної системи моніторингу податкових ризиків, хоча б такої яка була визначена розпорядженням КМУ від 5 липня 2019 року №542-р “Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику”, в якому йдеться про необхідність створення комплексної керованої централізованої функції управління ризиками. Це передбачає запровадження методики оцінки податкових розривів, періодичний перегляд критеріїв ризику у відповідності до зміни економічних умов, забезпечення використання системи аналізу ризиків для проведення доперевірочного аналізу та всіх видів перевірок, а також поступове запровадження електронної документальної перевірки. Останню запроваджують-запроваджують та ніяк запровадити не можуть.

Здається наша влада нічому і ніколи не вчиться. Адаптивність та гнучкість, то не про нас. Як то кажуть про погану теорію : якщо факти не відповідають гіпотезам, тим гірше для фактів. З податковим законодавством у нас так само. Якщо воно не відповідає реаліям життя, тим гірше для життя та платників податків. Невідомо як там буде з додатковими податковими надходженнями, а от «обелечивать» будуть точно по плану.

З новим податковим роком! (https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/590226_planovi_rizikoorientovani.html). – 2023. – 22.12).

***

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Марія Суляліна, голова ЦГП «Альменда»; Коаліція «Україна. П'ята ранку»

Про що можуть свідчити нові санкції ЄС та чи справді ми наближаємось до захисту ідентичності українських дітей в окупації?

18 грудня 2023 року Рада ЄС ухвалила дванадцятий санкційний пакет до якого зокрема увійшли особи та організації відповідальні за знищення ідентичності дітей на окупованих територіях. 19 грудня Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію «Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи Автономну Республіку Крим та м.Севастополь» в якій засуджується мілітаризація, індоктринація та розпалювання ненависті до України та українців, зокрема через систему освіти. Чи можна це розцінювати як знак, що міжнародна спільнота нарешті звернула увагу на проблему знищення ідентичності дітей, які стали заручниками окупації та готова діяти, щоб зупинити це порушення?

Ідеальний злочин

Щоб дати відповідь на це питання варто подивитись на ситуацію в ретроспективі. В лютому 2014 році РФ розпочала агресію проти України, встановивши режим окупації на території АР Крим та м. Севастополь та розпочавши збройні дії на сході країни. Незважаючи на спроби легітимізації окупації через псевдо-референдум, міжнародна позиція була доволі чітка – підтримка територіальної цілісності України, що зокрема відобразилось в резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 від 27 березня 2014 року.

В той же час з перших днів окупації РФ розпочала розбудовувати систему знищення українських громадянської та культурної ідентичності дітей, які стали заручниками окупації. В цій статті ми не будемо заглиблюватись у весь процес створення та розбудови цієї системи, а зупинимось лише на деяких аспектах та прикладах.

В 2014 році в окупованому Криму РФ перевела всю освіту на російські стандарти, що означало де-факто знищення українознавчого компоненту в освіті та початок індоктринації дітей. Зокрема, саме через систему освіти та підручники дітям почали насаджувати наступні наративи:

- українська дитина є частиною російського народу та має російську ідентичність, а відповідно повинна розділяти патріотичні відчуття до РФ;
- «українці та росіяни єдиний народ», що лишає українську Державу суб'єктності;
- формування ворожого ставлення до України та всього українського;
- жертвуванням власним життям дитиною під час виконання військового обов'язку перед РФ – найвищий прояв патріотизму;
- військовий обов'язок перед РФ – священний для населення окупованої території, яке вважається носієм російської ідентичності;
- РФ гарант безпеки в регіоні, а дії США, НАТО та ЄС просувають ідею “однополярного світу”, що несе світову загрозу, у тому числі РФ як державі.

Паралельно розпочалась мілітаризація дітей. В школах відкриваються кадетські класи, які в переважній більшості знаходяться під патронатом силових структур, як приклад Слідчого Комітету, в 2015 році розпочинає свою діяльність КримПатріотЦентр, а в 2016 Юнармія – дві організації, які стали провідними в мілітаризації та знищенні ідентичності українських дітей. В 2016 році на окупованому півострові вже діє 12 кадетських класів. Система розбудовується та набирає оберти.

В той же час жодної дієвої чи показової реакції на ці порушення не відбувається. Ні на Юнармію, ні на КримПатріотЦентр не накладають санкції. В Резолюції ГА ООН 71/205 по ситуації з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (далі Резолюція по Криму) від 19 грудня 2016 року також жодної згадки про дітей.

В 2018 році в Юнармію в Криму вже залучено 1500 дітей та 4700 в Севастополі, в 2019 – 2300 в Криму та 8270 в Севастополі, в 2020 році на території Криму діє вже 109 кадетських класів,

відбуваються військово-патріотичні табори та вишколи, до організації яких зокрема залучений КримПатріотЦентр. Системно продовжується русифікація, індоктринація та мілітаризація дітей через формальну освіту.

І досі жодних санкцій чи реальної уваги до ситуації з дітьми в окупації. В Резолюціях ГА ООН по Криму 72/190 від 19 грудня 2017 року та 73/263 від 22 грудня 2018 року лише з'являється положення про необхідність забезпечити доступність освіти українською та кримськотатарською мовою, а в Резолюції 74/168 від 18 грудня 2019 року до нього додається занепокоєння впливу окупації на реалізацію соціальних та економічних прав дітей. Немає згадки про ситуацію з індоктринацією та мілітаризацією дітей і в Резолюції 73/194 “Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, Україна, а також частин Чорного та Азовського морів” (далі Резолюція по мілітаризації Криму) від 17 грудня 2018 року.

Перша згадка з'являється в Резолюції 74/17 по мілітаризації Криму від 9 грудня 2019. В ній зокрема зазначається, що «занепокоєння викликають спроби використати освіту дітей у Криму для того, щоб схилити їх до вступу в російські збройні сили».

Тобто лише через 5 років окупації Криму, коли РФ вже запровадила систему знищення ідентичності та мілітаризації дітей, залучила в Юнармію не менше ніж 10 570 дітей на окупованому півострові, міжнародна спільнота звернула увагу на це порушення.

Звернула увагу, але не запровадила дій, щоб припинити його, хоча б через санкційний тиск на виконавців цього злочину.

В 2020 році загальна кількість дітей в Юнармії на окупованому півострові досягла 18 000, а кількість «військово-патріотичних» заходів до яких залучаються діти, починаючи з дитячого садочку, та рівень пропаганди в освіті посилівся настільки, що це неможливо вже було не помічати.

В Резолюції ООН по Криму 75/192 від 16 грудня 2020 року з'являється положення про занепокоєння щодо можливості українцям та кримським татарам зберігати свою ідентичність

і культуру, а також з приводу мілітаризації та асиміляції молоді в Криму Російською Федерацією та блокування нею доступу кримчан до української освіти. А в Резолюції 76/179 від 16 грудня 2021 року додається про занепокоєння військовою підготовкою кримських дітей до військової служби в російських збройних силах та запровадження «військово-патріотичної» системи освіти, та з'являється заклик припинити практику примусу мешканців Криму до служби у збройних або допоміжних силах Російської Федерації, у тому числі шляхом тиску або пропаганди, і, зокрема, забезпечити, щоб мешканців Криму не примушували до участі у військових операціях Російської Федерації, а також припинити використання системи освіти для пропаганди служби у збройних або допоміжних силах Російської Федерації серед дітей.

Паралельно в Резолюціях по мілітаризації Криму 75/29 від 9 грудня 2020 року, 76/70 від 9 грудня 2021 року з'являється заклик до РФ утриматися від створення навчальних закладів, які здійснюють військову підготовку кримських дітей із заявленою метою підготовки до військової служби в російських збройних силах, утриматися від створення курсів військової підготовки в кримських школах і припинити зусилля з формального включення кримських навчальних закладів у систему «військово-патріотичної» освіти Російської Федерації.

Але як і до того крім закликів та засудження інших дій, які наближали б справедливість та сприяли б притягненню винних до відповідальності, не відбувалось. Обмежувальні заходи, які могли б дати конкретний сигнал та сповільнити динаміку порушення також не були накладені. Тож Юнармія, КримПатріотЦентр та конкретні особи, які знищували ідентичність та мілітаризували українських дітей не були навіть під санкціями.

Таким чином, знищення ідентичності та мілітаризація стали ідеальним злочином: майже невидимим та непокараним. В той же час з довгостроковими наслідками: оскільки така політика Російської Федерації має на меті створити ситуацію, коли нове покоління,

яке виросло в окупації (народилось або було дітьми на момент початку окупації) почне ідентифікувати себе як росіян та втратить зв'язок із країною походження. Крім того, РФ запроваджує спеціальні програми, які спрямовані на стимулювання зміни демографічного складу населення, що включає як заселення півострова колонізаторами, так і стимулювання виїзду молоді з окупованих територій на навчання в РФ та продовження життя там. Окремим аспектом є примусове переміщення та депортація дітей, яка розпочалась з окупації півострова в 2014 році. Масштаби цього злочину зросли в рази після повномасштабного вторгнення і наразі щонайменше 19546 дітей були депортовані чи примусово переміщені з окупованих територій в РФ.

Шанс на захист

Повномасштабне вторгнення РФ в 2022 році призвело до того, що географія окупованих територій збільшилась і зараз в окупації знаходиться близько 1 млн дітей віком від 0 до 18 років. Встановивши окупаційний режим на нових захоплених територіях, РФ почала впроваджувати «кримський сценарій», спрямований на русифікацію та мілітаризацію дітей. Сильно посилюється компонент пропаганди служби в ЗС РФ, героїзації російських військових, глорифікації війни та залучення дітей до різних акцій та заходів на підтримку так званої «СВО». Знищення української та нав'язування російської ідентичності дітям в окупації може розглядатись як частина геноцидальної політики РФ в Україні. Оскільки РФ зараз вбиває українців фізично та намагається знищити українську ідентичність в дітей, які опинились під її контролем, щоб створити умови за яких українська нація не зможе відновитись. В той же час РФ намагається підготувати з українських дітей, які стали заручниками окупації, мобілізаційний резерв для продовження цієї і можливо для початку наступних воєн проти “недружніх країн”, якщо її не буде зупинено.

Масштаби та жах, який принесло повномасштабне вторгнення безумовно вразили міжнародну спільноту. Діти, які були

«невидимі» 10 років окупації отримали шанс на захист та справедливість. Поширення «кримського сценарію» на інші окуповані території підсвітило проблему відсутності вчасної реакції на порушення.

21 липня 2022 року Юнармія нарешті була внесена в санкційний список Ради ЄС, а пізніше і в санкційний список США. Щоправда коли вже Юнармія почала відкривати відділення на окупованих частинах Херсонської та Запорізької областей, а кількість учасників на території окупованого Криму виросла до 29 000. Але, як кажуть, краще пізно, ніж ніколи.

В санкційний список, який оприлюднили 18 грудня 2023 року, внесені Дмитро Полковников, Директор «КримПатріотЦентр», сама організація «КримПатріотЦентр»; Сергій Гаврильчук, керівник регіонального штабу «Юнармії Республіки Крим»; Юлія Клименко, лідерка руху «Юг молодой» (окуповані Запорізька та Херсонська області); Назарій Доманін, голова ради обласного осередку «Двіженія Первих»; Серафим Іванов, голова обласного штабу «Юнармії» в Херсонській області; Альона Трокай, лідерка «Руху перших» у Запорізькій області; Людмила Єрмакова, директорка Державного унітарного підприємства Республіки Крим «Сонячна Таврика», до якого входять різноманітні санаторії, пансіонати, оздоровчі та спортивні комплекси, зокрема пансіонат «Лучистий» (Євпаторія), санаторії «Мрія» та «Дружба» (Євпаторія); Андрій Фалалеев, колишній ректор Кримського федерального університету імені В.І. Вернадського; Олена Шапурова, так званий міністр окупаційного Міністерства освіти і науки Запорізької області. А також такі організації: Всесоюзне товариство «Знання» – російська просвітницько-пропагандистська організація, створена указом президента Російської Федерації, яка організовує масові заходи на території Російської Федерації та тимчасово окупованих територіях, під час яких схвалює загарбницьку війну Росії проти України, поширює прокремлівську дезінформацію та пропаганду про війну; Всеросійський суспільний рух «Волонтери перемоги» – загальноросійський громадський

рух, що фінансується російським урядом та організовує проросійські «паради перемоги» на окупованих територіях України, а також мітинги на підтримку російських солдатів.

Здається, що нарешті ситуація зі знищенням ідентичності, індоктринацією та милітаризацією українських дітей на окупованих територіях потрапила в фокус уваги та почались дії, які можуть, якщо не зупинити повністю, то пригальмувати динаміку поширення порушення та захистити українських дітей, які опинились під владою РФ. Цей санкційний список безперечно можна оцінювати як важливий сигнал, що питання захисту ідентичності українських дітей справді є на порядку денному.

Тому зараз дуже важливо зберегти фокус та увагу, та посилювати тиск на РФ та конкретних осіб, щоб припинити ці порушення. Віримо, що ці санкції є лише одними з перших кроків у відновленні справедливості та притягненні до відповідальності винних. І це вже звучить як задача на наступний рік (https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/590582_pro_shcho_mozhut_svidchiti_novi_sanktsii_ies.html). – 2023. – 25.12).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Звільнення від ПДВ та мита радіолокаційних приладів та пластин для бронезелетів, легалізація медичного канабісу, чотири нових члена Рахункової палати, ТСК з питань захисту прав ВПО – детально про усі 15 законопроектів, прийнятих Верховною Радою 20-21 грудня

20 грудня:

1.Законопроект 10161 прийнятим в першому читанні за основу, запропонували максимально уніфікувати адміністративні процедури у відповідність з європейськими та привести положення 123 законодавчих актів України із законом про адміністративну процедуру, який набрав чинності 15 грудня ц.р. є одним з індикаторів виконання умов Угоди про

асоціацію з ЄС та критеріїв для отримання від ЄС коштів в рамках Ukraine Facility у розмірі 50 млрд. євро.

2-3. Законами 10341 та 10342, прийнятими в цілому, звільнили від ПДВ та ввізного мита радіолокаційні прилади для оперативного задоволення потреб ЗСУ, а також доповнили перелік товарів, які звільняються від сплати ввізного мита складовими для виробництва товарів оборонного призначення, одягом і додатковими речами для одягу, виготовлених з пластмаси та виготовлених з полімерних листів для бронезелетів.

4-6. Постановами 10309, 10310 та 10112 затвердили премії Верховної Ради 50-ти молодим ученим, 44-м педагогічним працівникам за особливі успіхи у навчанні і вихованні у розмірі 161 040 гривень кожна, а також 10 премій за внесок молоді у розвиток парламентаризму, місцевого самоврядування розміром 67 100 гривень.

21 грудня:

1.Законом 7457 прийнятим в цілому, дозволили застосування медичного канабісу з вмістом тетрагідроканнабінолу до 0.3% підтвердженого держспецлабораторіями (зокрема при ПТСР, тривожних розладах, епілепсії, онко, хронічних болей тощо), визначили порядок ввозу, обігу використання рослин канабісу в промислових та наукових цілях, встановили вимоги до вирощування лише ліцензованими/сертифікованими юр.особами з цілодобовим відеонаглядом із сертифікованого насіння, дозволили імпорт мед.канабісу, дозволили пацієнтам мати при собі ліки з конопель згідно рецепту, а також заборонили рекреаційного вживання канабісу.

2.Постановою 10363 призначили на посади чотирьох нових членів Рахункової палати: Клименка Кирила (ex-експерта з трансформації Рахункової палати Програми ЄС з управління державними фінансами), Ключку Сергія (заступника директора департаменту Держаудитслужби), Піщанську Ольгу (ex-Голову Антимонопольного комітету) та Пушко-Цибуляк Єлизавету (головбух ДБР).

3.Законопроект 9573, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували врегулювати

правовий статус підводних гідротехнічних споруд, правила і процедури передачі у державну власність приватних гідротехнічних споруд.

4-6. Законами 0214, 0230 та 0235 ратифікували приєднання України до Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії, а також угоди Уряду України з Міжнародною організацією права розвитку про заснування представництва цієї організації в Україні та з Урядом Кореї стосовно кредитів від Фонду економічного розвитку і співробітництва.

7. Законопроектом 10307, прийнятим в цілому, визначили сферу національної безпеки та оборони пріоритетним напрямком розвитку науки, техніки, інноваційної діяльності до завершення наступного року після закінчення дії воєнного стану.

8. Постановою 10213 утворили Тимчасову спеціальну комісію ВР з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих від агресії у складі: Голова ТСК – Фролов Павло (СН), заступник Голови – Величкович Микола (фракція ЄС), члени ТСК – Арсенюк Олег, Войцехівський Віталій, Горбенко Руслан, Козир Сергій, Неклюдов Владлен, Павліш Павло, Ткаченко Максим – усі фракція СН, Волинець Михайло (Батьківщина), Вельможний Сергій (група Довіра), Молоток Ігор (група За Майбутнє), Колтунович Олександр (група Платформа за життя та мир), Юрченко Олександр (група Відновлення України), Світлична Юлія – позафракційна.

9. Постановою 10291 затвердили пам'ятні дати і ювілеї, які у 2024–2025 роках повинні урочисто відзначатися на державному рівні або щодо яких мають проводитись меморіальні заходи (https://censor.net/ua/blogs/3463019/zviltannya_vid_pdv_ta_myta_radiolokatsiyinyh_pryladiv_ta_plastyn_dlya_bronejeletiv_legalizatsiya_medychnogo). – 2023. – 21.12).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрій Гудименко, публіцист, ветеран ЗСУ, голова Українського об'єднання «Мрія»

Легалізація медичного канабісу – крок вперед до полегшення болю та страждань

Нарешті після тривалих вагань і упереджень Верховна Рада прийняла закон №7457 про легалізацію медичного канабісу. Ця «вистраждальна» скандалами подія – насправді крок вперед до полегшення страждань мільйонів тяжкохворих людей, поранених військових, які щодня змушені проходили пекельні кола сильного болю.

Попри всі маніпуляції навколо закону, його ухвалення – це величезний прогрес після багатьох років очікування. Закон може і повинен бути вдосконаленою та доопрацьованою основою, адже важлива його мета – підвищення якості медичних послуг в Україні.

Наприклад, зважаючи на досвід цивілізованих країн, ми бачимо, що багато реформ і змін, які були непопулярними на початку, згодом проявили свою суспільну цінність. Так само з легалізацією медичного канабісу: не всі підтримують це рішення, доки потреба в тамуванні сильного болю не торкнеться їхнього здоров'я.

Я давно підтримував цю ідею, а мій особистий досвід лише підтвердив, наскільки вона затребувана. Тривалий час після поранення відчував нестерпний біль. Він «викручував» зсередини, не залишаючи шансів думати про щось інше. Якщо потрібна була війна, щоб усвідомити важливість використання канабіноїдів у медицині, тоді вона стала поштовхом.

Ухвалений закон – велике досягнення, і дякую всім, хто долучився до цього результату. Тисячі бійців стикаються з фізичними стражданнями, включаючи фантомні болі та ампутації. Не слід забувати про інших хворих, які чекають на полегшення при онкологічних захворюваннях, епілепсії, судомних нападах, ПТСР та інших важких станах.

Щодо потреби в медичному канабісі, маємо розуміти, що його властивості ще вивчаються. Це не питання про дозвіл на куріння «трави», але про надання можливості людям отримати ліки, яких вони потребують. Препарати призначають лише тим пацієнтам, для яких інші методи лікування не працюють.

Отже, легалізація медичного канабісу в Україні – це крок вперед до гуманної медицини і відкритий шлях для наукових досліджень щодо вивчення потенціалу цього методу (https://censor.net/ua/blogs/3463256/legalzatsya_medichnogo_kanabsu_krok_vpered_do_polegshennya_bolyu_ta_strajdan). – 2023. – 22.12).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрий Гаврилечко, к.н.гос.упр, експерт АЦ «Украинская фабрика мысли»

Що очікувати вітчизняному гемблінгу в 2024 році?

У грудні зазвичай підбивають підсумки року, що минув, та роблять прогнози на рік майбутній. Щодо поточної ситуації на українському ринку азартних ігор вже сказано та написано достатньо багато. 2023 рік був досить складним та сповненим як позитивних, так і негативних моментів для вітчизняного гемблінгу.

Гральний ринок поступово відновлювався після значних втрат 2022 року. Обсяги ліцензійних платежів суттєво перевищили планові показники бюджетного розпису на 2023 рік ще станом на початок грудня, коли до державного бюджету було перераховано майже 1,9 млрд грн, тобто приблизно на 20% більше, ніж становив план надходжень. Точну цифру дізнаємось вже у січні, проте такий результат – вже досить значне досягнення у воєнній рік.

Варто зауважити, що це досягнення є прямим наслідком того, що легальні компанії-організатори надолужували те, що не мали змоги зробити в 2022 році, тому в наступному, 2024 році, план із ліцензійних зборів у держбюджеті є меншим – 1 047 млрд грн, проте за певних сприятливих умов можна також очікувати на його перевиконання.

А ось витрати на регуляторну діяльність у сфері гемблінгу залишаються фактично на рівні нинішнього року, навіть дещо менше. Бюджет Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ) становитиме лише 76,8 млн грн. Що робить її однією з найефективніших

державних установ за підсумками фінансової діяльності і говорить про те, що, як завжди, від КРАІЛ очікують в десятки разів більшого результату, ніж на неї виділяється грошей з бюджету.

Водночас спостерігалось зростання активності в нелегальному сегменті ринку, насамперед в онлайні, де за даними найбільшої профільної асоціації, що об'єднує легальних організаторів азартних ігор, – Громадської Спілки «Всеукраїнської Ради Гемблінгу» (Ukrainian Gambling Council, UGC) працювало понад 1200 сайтів, а фахівці КРАІЛ виявили понад 2000 нелегальних гемблінг-вебресурсів.

Боротьба з нелегалами має стати в наступному році пріоритетним завданням для правоохоронців, оскільки існування чорного ринку завдає неабиякої шкоди державному бюджету і без такої боротьби розвиток легального гемблінгу суттєво гальмуватиме.

Не менш негативним впливом на роботу легального ринку азартних ігор будуть наслідки ухвалення законопроекту №10101 «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення законодавства у сфері організації та проведення азартних ігор та державних лотерей», який активно лобіює голова Комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев. Положення законопроекту надають можливість для операторів лотерей легально займатися організацією будь-яких видів азартних ігор, але... без сплати ліцензії щодо відповідного виду діяльності, без обов'язкового дотримання законодавчих норм щодо обмежень у розташуванні гральних закладів лише в готелях та без спеціалізованого податкового навантаження. Ухвалення цього законопроекту зробить діяльність усіх інших легальних компаній економічно безглуздою, бо вони будуть заздалегідь приречені на програш у конкурентній боротьбі через в рази більше податкове навантаження та регуляторний тиск.

Не можна не згадати і про те, що для лотерейників немає жодних штрафних санкцій, тоді як легальним організаторам грального бізнесу податкова нараховувала десятки мільярдів гривень «недоплат», через що багато часу

роботи наступного року ліцензіати витратять на судові справи.

Тож, для збільшення доходів державного бюджету в 2024 році можновладцям потрібно насамперед приділити увагу впорядкуванню законодавчо-нормативної бази, на яку має спиратися діяльність легальних організаторів грального бізнесу. До речі, навіть назва в графі доходи бюджету 2024 року дослівно звучить так: «плата за ліцензії у сфері діяльності з організації та проведення азартних ігор і за ліцензії на випуск та проведення лотерей!» Доходи бюджету можуть бути більшими, якщо лотереї почнуть платити за власне лотерейну діяльність, а інші гемблінгові компанії – зосередяться на своїй роботі.

2024 рік може стати для легального українського ринку азартних ігор як роком сталого розвитку, так і роком стрімкого занепаду. І вирішальна роль у виборі напрямку – за парламентарями (https://censor.net/ua/blogs/3463768/scho_ochikuvaty_vitchyznyanomu_gemblingu_v_2024_rotsi). – 2023. – 26.12).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Андрій Гарнат – економіст, підприємець, співініціатор руху “30+”.

Малий бізнес vs мобілізація

Розклад простий і реальний: у сегменті малого бізнесу, функціонування 80% підприємств залежить від директора, який часто є власником бізнесу.

Працює, як правило, без вихідних сім днів на тиждень, поєднуючи нерідко кілька функцій у компанії.

Один підприємець, у середньому, ведучи 1-3 напрямки діяльності, забезпечує робочими місцями від 2 до 30 осіб, які, враховуючи токсичне законодавче поле, десь оформлені, десь не оформлені, але всі працюють та отримують дохід, від якого живуть самі й живуть їхні сім'ї (про допомогу бійцям самі знаєте, хто донатить).

Звісно, переважна більшість із малих підприємців потрапляє під закон про мобілізацію.

Мобілізувавшись, підприємець, у 90% випадків, не може вести далі своєї діяльності, оскільки вже зайнятий завданнями іншого характеру.

Репліки про те, що підприємці «труси» і т.п. не утримує критики, оскільки людина, яка займається бізнесом, все своє життя ризикує і грає з банкрутством/смертю, і часто ще й із «нульовою сумою».

І ось дилема.

І на обох шальках терезів аргументи.

Чи вистоїть фронт без Воїнів? – Відповідь: ні.

Чи вистоїть економіка без малого та середнього бізнесу, який забезпечує більшу кількість робочих місць та доходу населення? – Відповідь: ні.

Чи думає про це поточна влада? – Відповідь: здається, що ні.

Чи призведе така внутрішня політика до катастрофічних наслідків у країні? – Відповідь: так, безперечно.

Що робити.

Включити здоровий глузд, і розробити законопроект не в істеричі, а з грамотно виписаними деталями, продуманий на два – чотири кроки вперед, у якому є противаги та компенсатори, де враховані всі учасники, і де насамперед стоїть цінність життя українця, а не бажання «заткнути дірку».

Слава Українцям та Україні! (https://censor.net/ua/blogs/3463878/malyyi_biznes_vs_mobilizatsiya). – 2023. – 26.12).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Київський Безпековий Форум, В'ячеслав Бутко, економічний радник КБФ

Чому ЄС має бути зацікавлений в конфіскації російських активів

Ухвалений 12-й пакет санкцій Європейського Союзу передбачає можливість конфіскації заморожених активів підсанкційних російських громадян та приватних компаній. За рахунок цих коштів можуть бути виплачені компенсації європейським компаніям, які насильно були

позбавлені контролю за своїми активами в Росії. Це підвищить стійкість європейського бізнесу та здатність Європи підтримувати Україну. Разом з тим, ЄС має проявити рішучість в питанні конфіскації російських державних активів. Це в інтересах не лише України, а й самого Євросоюзу.

Рада ЄС 18 грудня опублікувала поправки до Регламенту 266/2022, присвяченого блокуючим санкціям ЄС. З'явився новий механізм, який дозволяє конфіскувати в громадських інтересах активи підсанкційних осіб. Поправки легалізують вилучення заблокованих активів в разі ухвалення рішення уповноваженим органом країни ЄС.

Посилання на громадські інтереси є примітним та важливим – стаття 17 Хартії ЄС «Про основні права» передбачає, що людина/компанія не може бути позбавлена власності, крім як в інтересах суспільства у випадках та на умовах, визначених законом. Конфіскація в судовому порядку відповідає європейському законодавству.

ЄС не є першопрохідником ідеї конфіскації заморожених недержавних російських активів. В листопаді 2022 року Мінекономіки Німеччини на підставі закону «Про енергетичну безпеку» вилучило на користь держави компанію Securing Energy for Europe GmbH, колишню Gazprom Germania GmbH (була підконтрольна «Газпрому»). Цього року США конфіскували активи підсанкційного російського олігарха Малофєєва, який вважається головним фінансистом сепаратистів в Криму та Донбасі з 2014 року. 20 грудня Генпрокуратура Німеччини подала позов до суду щодо конфіскації майна дочірньої компанії Московської фондової біржі в сумі 720 млн. євро.

Слід звернути увагу на появу в 12-му пакеті санкцій ЄС нового критерію для включення до списку санкцій. Він дозволяє запровадити санкції щодо осіб, які отримують вигоду від примусової передачі права власності або контролю над російськими підрозділами європейського бізнесу. Конкретних прикладів вже чимало. Це й нещодавня передача приватним російським компаніям часток німецької Wintershall та австрійською OMV в комерційних структурах,

що розробляють родовища газу в Уренгої. Це й дозвіл «Росбанку» на примусовий викуп частки швейцарського банку Societe General в енергокомпаніях «Роснефть» та «Газпром» і в металургійних компаніях «Норильський Нікель» та «Северсталь». Це й запровадження зовнішнього управління в російських «доньках» Danone та Carlsberg.

Конфіскувати можуть будь-які активи підсанкційних осіб з РФ, що знаходяться на території ЄС. Першим прикладом вилучення за новим регламентом може стати хокейний стадіон Helsinki Halli, який належить структурам наближених до Путіна російських мільярдерів Тимченка та Ротенберга. Влада Фінляндії шукає способи здійснити передачу контролю за ним місцевим компаніям.

Конфіскація заморожених активів підсанкційних російських громадян та приватних компаній – адекватна відповідь на протиправне вилучення Росією іноземних бізнес-активів. Європейський бізнес отримає справедливу компенсацію збитків й кошти на інвестиції у виробництво. Збільшення виробництва створить додаткові робочі місця та підвищить суми сплачених податків. Це посилить можливості ЄС щодо фінансової підтримки України.

Доцільним є рух паралельними лініями – разом із конфіскацією приватних активів Росії, потрібна активізація роботи з конфіскації суверенних активів країни-агресора. Оподаткування прибутків від використання знерухомлених російських активів з метою спрямування коштів Україні – важливий, але проміжний та недостатній крок. Конфіскація заморожених російських активів на понад 300 млрд. євро (понад дві третини з яких в ЄС) – справа, якій присвячено велику увагу Київського Безпекового Форуму.

Окремо слід зазначити необґрунтованість думки щодо нібито шкоди для євро від конфіскації російських активів. Питання про попит на євро – це питання про попит на безпечний та прогнозований актив. Для Росії «безпечний» зараз звучить як такий, що не заморозять чи не конфіскують. Але для решти це маргінальний аспект. Головний аспект – той

актив, що не девальвується, а також той, курсом якого влада не маніпулює на власний розсуд (як є з китайським юанем). Євро є саме таким активом.

Ба більше, в разі військового успіху Росії в Україні, вже Європа може стати цілком російської військової агресії. Тоді як інвестиційна привабливість Європи, так і статус євро в якості провідної світової резервної валюти будуть під загрозою. Тому відшкодуванні Україні завданих війною збитків за рахунок конфіскованих суверенних активів РФ насправді не лише не загрожує євро, а є заходом підтримки привабливості єдиної європейської валюти (https://censor.net/ua/blogs/3463901/chomu_yes_maye_buty_zatsikavlenyyi_v_konfiskatsiyi_rosiyiskyh_aktyviv). – 2023. – 26.12).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Геннадій Друзенко, правник, волонтер, ветеран АТО, співзасновник ПДМШ ім. Миколи Пирогова

Комунікаційна катастрофа

Безумовно найбільш обговорюваною темою останніх днів став законопроект «Про удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби».

На жаль, законопроект, що мав би врегулювати найбільш болюче та делікатне питання для мільйонів українців, виявився геть сирим. Чого варта лише вимога до керівників закладів охорони здоров'я «стучати» до ТЦК та СП на чоловіків віком від 18 до 25 років, що перебувають на стаціонарному лікуванні, чи геть неконституційне внесення ухилинтів від мобілізації до реєстру боржників за (sic!!!) повідомленням керівника ТЦК та СП?!

Але якість законопроекту, який би мав стати взірцевим як з точки зору дотримання вимог законопроектувальної техніки, так і відповідності Конституції, ще є більш ніж задовільною у порівнянні з комунікацією його приписів суспільству. Комунікацією не просто провальною, а відверто катастрофічною, яка

вже збурила український загаль, породила безліч міфів та чуток, збільшила в рази ринок корупційних послуг та вдарила по українській економіці. Таке враження, що PR законопроекту робило п'яте управління ФСБ РФ, а не українська влада. В майбутніх підручниках з «активних заходів» на території ворога комунікація законопроекту № 1038 має посісти почесне місце як ідеальна спецоперація...

Що б мав зробити відповідальний лідер у непростій ситуації, що наразі склалася в тилу та на фронті? Звернутися до нації, визнати не катастрофічну, але доволі похмуру реальність та ще більш похмурі перспективи, пообіцяти, що частина ОП, депутатів ВР та секретаріату КМУ невдовзі мобілізується до ЗСУ, і сказати приблизно те, що 13 травня 1940 року сказав британцям Черчилль: «I have nothing to offer but blood, toil, tears and sweat.» (Я не можу запропонувати вам нічого, окрім крові, гарування, сліз та поту). А потім внести до ВР законопроект про додаткову мобілізацію як невідкладний за власним підписом, чесно задекларувавши, що єдиною альтернативою мобілізації країни є поразка у війні

Що ж робить наш Верховний Головнокомандувач? Ще під час своєї прес-конференції починає переводити стрілки на військове керівництво, мовляв, це генерали беруть мене за горло, вимагаючи мобілізувати додаткові півмільйона українців, але я до останнього пручатимусь, захищаючи вас від фронту. Потім Кабмін (не Верховоголовком!!!) без жодної комунікаційної підготовки вносить до ВР контраверсійний законопроект, який то з'являється, то зникає з сайту парламенту. Потім президентська фракція отримує вказівку в жодному разі не коментувати і не комунікувати цей законопроект, знову ж таки перекидаючи м'яч на поле військових. Врешті-решт Залужний відбиває м'яч, заявляючи, що мобілізація – то не є відповідальність ЗСУ. Йому потрібні люди і зброя, щоб воювати, а де їх брати – питання до політичного керівництва. Коло замкнулось. Непопулярний, але вкрай важливий законопроект залишився сиротою...

А ті, хто читав всі 72 сторінки тексту законопроекту, стали прозрівати, що найбільш

ефективним та безкарним способом «закосити» є вихід з українського громадянства. Бо бути апатридом набагато краще, аніж сісти в тюрму чи переходити на нелегальне становище. Якщо законопроект таки ухвалить, вірогідно найбільш запитуваною послугою в юристів стане оформлення виходу з українського громадянства.

До вчорашнього дня я був певен, що революція Україні не загрожує. Що ми всі вивчили уроки наших трагічних визвольних змагань і 17-го століття, і початку та середини 20-го, які свідчать, що розбрат – ключ до нашої поразки. Здавалося, в суспільстві (окрім малочисельних доволі маргінальних сект фанатів того чи іншого політика) склався консенсус: спочатку перемога – потім повернення політичної конкуренції. Бо якщо втратимо Україну, не буде за що конкурувати. Тепер я в цьому не певен. Влада зробила все, аби спровокувати соціальний вибух.

Тепер вона в цугцванзі. Вмикнути задню – продемонструвати свою слабкість та нерішучість і залишити невирішеною найбільш нагальну проблему – брак людей на фронті. Петри вперед, як танк, з такою провальною комунікацією – штучно створювати революційну ситуацію в країні. У влади класичний цугцванг: будь-який хід тільки погіршує ситуацію.

Незадовго до початку великої війни я записав кілька інтерв'ю з моїм другом і ветераном військової розвідки Пілігримом (Vadim Shevchuk). Не в силах відвернути повномасштабний російський наступ, ми спробували попередити тих, хто хотів чути, як поводитись, коли найгірші прогнози стануть реальністю. Потім багато людей мені дякували.

Наразі можу лише повторити свій недавній прогноз: 2024 буде трагічнішим і важчим за 2022-ий. І дай Бог, аби я виявився лжепророком... (https://censor.net/ua/blogs/3463941/komunkatsyina_katastrofa). – 2023. – 26.12).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Левченко Юрій, голова партії «Народовладдя», народний депутат України

VIII скликання. Засновник Волонтерського центру «UA.HELP»

Вимагаємо від Президента та його більшості у Верховній Раді негайно скасувати злочинні норми земельного законодавства, які дозволять олігархії в 2024 році скупити землі сільськогосподарського призначення під час повномасштабної війни!

Заява Народовладдя.

З 1 січня 2024 року набирають чинності нові норми горезвісного закону «про ринок землі» (а фактично, закону про тотальний грабунок олігархією національного багатства – земель сільськогосподарського призначення).

А саме, максимальна кількість земель сільськогосподарського призначення, які можуть бути у власності одного громадянина України має збільшитися зі ста гектарів до десяти тисяч (!) гектарів. Також з першого січня юридичні особи отримають право купувати (та іншим чином отримувати у власність) землі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельні ділянки виділені для ведення особистого селянського господарства, а також земельні частки (паї).

Що означають такі зміни? Те, що з нового року олігархічні латифундисти отримають «зелене світло» для того, щоб масово скуповувати землі сільськогосподарського призначення. В умовах, коли справжні українські фермери потерпають від повномасштабної війни, і не матимуть відповідних коштів аби бути конкурентоздатними на цьому так званому «ринку землі», олігархія має й достатні кошти, і загалом всі можливості для того, щоб скуповувати стратегічно важливу землю сільськогосподарського призначення тисячами гектарів за новими нормами земельного законодавства. Більше того, українські фермери не лише потерпають економічно від війни, але й багато з них та їхніх дітей зараз захищають українську землю зі зброєю в руках, поки олігархія та її діти спокійно накопичують ресурси для скуповування цієї землі!

З одного боку, «аграрні барони» та решта олігархату відтепер отримають можливість залізно закріпити у своїй власності ті

величезні земельні володіння, які вони роками контролюють через недосконалий механізм оренди землі й вивести стратегічний ресурс з під можливості нормального державного регулювання. З іншого, вони зможуть тепер значно примножити свої «латифундії» й вигнати дрібних та середніх фермерів з їх нинішніх земель.

І все це – в умовах повномасштабної війни! Не дивно, що фермери почали бити на сполох і закликати парламент якомога швидше втрутитись, не допустивши набрання чинності цих норм у самий розпал війни.

Наша партія людей праці Народовладдя послідовно виступала проти прийняття злочинного закону «про ринок землі». Ми вимагали від Верховної Ради не приймати цю антинародну земельну горе-реформу, а від Президента – накласти на нього вето. Ми неодноразово наголошували на тому, що цей закон писався в інтересах великих землевласників та всієї олігархії, а не справжніх фермерів та всього українського народу. Але зараз ми маємо справу із тим, що буквально через лічені дні набирають чинність найбільш небезпечні норми «земельного» закону – ті, які найбільш вигідні олігархату, й найбільш шкідливі для українського народу. Особливо коли це відбувається під час повномасштабної війни проти російського імперіалізму за саме існування нашого народу як такого!

Закликаємо Президента та його парламентську більшість зареєструвати і невідкладно розглянути законопроект, яким в ідеалі будуть скасовані, або, як мінімум, відтерміновані на весь період дії воєнного стану (та на 5 років після його закінчення) вищезазначені норми земельного законодавства!

І вже вкотре наголошуємо на тому, що загалом земельне законодавство має бути системно переглянуте. Замість дикого «ринку землі», де сильніший і багатший гарантовано «з'їдає» слабшого й використовує загальнонаціональне багатство – землі сільгосп призначення – виключно для максимізації своїх прибутків без уваги до суспільних інтересів, мають бути запроваджені правові засади землекористування за кращими зразками розвинених європейських

країн. Земельне законодавство має працювати в інтересах економічної та продовольчої безпеки держави й всього українського народу, а не для отримання надприбутків олігархією! (https://censor.net/ua/blogs/3464135/vymagayemo_vid_prezydenta_ta_yiogo_bilshosti_u_verhovniyi_radi_negayino_skasuvaty_zlochynni_normy_zemelnogo). – 2023. – 27.12).

***

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021 – 2023), доктор економічних наук, професор.

Про громадське обговорення освітніх ініціатив

Вдумливі спостерігачі помітили, що протягом останніх місяців сформульовано багато освітніх ініціатив – лише встигай рахувати. Ці ініціативи зазвичай або «анонсуються», або «презентуються», або «обговорюються», або «дизайнуються», або «проєктуються», або «фасилітуються», або ще щось. Яке дієслово в якому випадку слід вживати – автор цих рядків ще не розібрався.

Чи можемо ми, прості громадяни, якимось вплинути, аби ці ініціативи не лише приносили лайки тим, хто красується на фоточках, але були і нам на користь?

Посадовці профільного міністерства вже встигли похизуватися, що вони зібрали 1700 освітніх експертів та освітніх експерток, які «записалися на платформі». Натомість доказів цієї тези не оприлюднено.

Громадськість не бачила ані «списку 1700», ані підтверджень того, що ці особи мають хоча б мінімальний досвід формування або реалізації освітньої політики (або мають хоча б якийсь стосунок до освіти).

Проблема не лише в доказах, вірніше – їхній відсутності. Ключова проблема в тому, що у пересічних громадян, які щиро цікавляться освітніми новинами, може скластися хибне уявлення, що всі освітні ініціативи формуються або аналізуються експертним середовищем – у першу чергу тими, хто є в «списку 1700».

Відповідно, через наявність цього уявлення громадяни можуть пристати до хибного переконання, що всі освітні ініціативи пройшли належну процедуру громадського обговорення. І навіть більше: що всі ініціативи вже «кимось погоджені» і немає жодних важелів впливу на чергову «епохальну реформу».

Насправді це не так.

Насправді абсолютно кожен дієздатний громадянин, незалежно від того, записався він на платформі чи ні, – має право взяти участь в обговоренні освітніх ініціатив (зазвичай ці ініціативи викладені у проектах нормативно-правових актів, що розміщуються на офіційному сайті МОН).

Взяти участь у громадському обговоренні можуть і громадяни, і зацікавлені спільноти: громадська організація, профспілка, студентська рада тощо.

Уряд зафіксував, що в обов'язковому порядку проводяться консультації з громадськістю у формі публічного громадського обговорення та/або електронних консультацій з громадськістю щодо проєктів нормативно-правових актів, які:

стосуються конституційних прав, свобод та обов'язків громадян;

стосуються життєвих інтересів громадян, у тому числі впливають на стан навколишнього природного середовища;

передбачають провадження регуляторної діяльності у певній сфері;

визначають стратегічні цілі, пріоритети і завдання у відповідній сфері державного управління (у тому числі проєкти державних і регіональних програм економічного, соціального і культурного розвитку, рішення стосовно їх виконання);

стосуються інтересів територіальних громад, здійснення повноважень місцевого самоврядування, делегованих органам виконавчої влади відповідними радами;

визначають порядок надання адміністративних послуг;

стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності;

передбачають надання пільг чи встановлення обмежень для суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства;

стосуються присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій;

стосуються витрачання бюджетних коштів (звіти головних розпорядників бюджетних коштів за минулий рік).

Важливо розуміти, що думка громадськості має шанс бути почутою, якщо вона буде доведена до державного органу в належний і допустимий спосіб, а також своєчасно. Отже, давайте розбиратися.

Процедура громадського обговорення доволі ретельно виписана у наявній нормативно-правовій базі. Ключовий документ – Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 (з подальшими змінами). Кілька принципових цитат:

інформацію про громадське обговорення орган державної влади в обов'язковому порядку оприлюднює на офіційному веб-сайті;

електронні консультації з громадськістю проводяться у підрубриці «Електронні консультації з громадськістю» рубрики «Консультації з громадськістю» офіційного веб-сайту органу виконавчої влади (пункт 16);

пропозиції та зауваження учасників публічного громадського обговорення подаються в усній та письмовій формі під час публічних заходів та у письмовій формі на пошту і електронну адреси, зазначені в інформаційному повідомленні про проведення публічного громадського обговорення (пункт 19);

інститути громадянського суспільства, наукові та експертні організації, інші юридичні особи під час подання пропозицій і зауважень у письмовій формі зазначають своє найменування та місцезнаходження. Анонімні пропозиції не реєструються і не розглядаються;

строк проведення консультацій з громадськістю визначається органом виконавчої влади і повинен становити не менш як 15 календарних днів;

за результатами публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю органи виконавчої влади готують звіт (пункт 20), у якому зазначається:

найменування органу виконавчої влади, який проводив обговорення;

зміст питання або назва проєкту акта, що виносилися на обговорення;

інформація про осіб, що взяли участь в обговоренні;

інформація про пропозиції, що надійшли до органу виконавчої влади за результатами обговорення, із зазначенням автора кожної пропозиції;

інформація про врахування пропозицій та зауважень громадськості з обов'язковим обґрунтуванням прийнятого рішення та причин неврахування пропозицій та зауважень;

інформація про рішення, прийняті за результатами обговорення.

Звіт про результати публічного громадського обговорення та електронних консультацій з громадськістю орган виконавчої влади в обов'язковому порядку доводить до відома громадськості шляхом оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті, урядовому веб-сайті «Громадянське суспільство і влада» (у разі проведення електронних консультацій з громадськістю на зазначеному веб-сайті) та в інший прийнятний спосіб не пізніше ніж через два тижні після прийняття рішень за результатами обговорення (пункт 21).

Органи державної влади не мають права встановлювати додаткові вимоги до пропозицій громадськості. Але інколи цим правилом нехтують. Приміром, у повідомленні «Громадське обговорення: який має бути механізм відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, та надання їм академічної відпустки» є фраза: «До 10 травня 2023 року МОН приймає зауваження і пропозиції у формі порівняльної таблиці до проєкту нової редакції Положення...».

Іншими словами, орган влади встановив вимогу, що зауваження і пропозиції можуть надходити виключно у формі порівняльної таблиці, хоча повноваження встановлювати

такі вимоги, які по суті є обмеженнями, у органу влади відсутні.

На жаль, ані Громадська рада при МОН, ані Спілка ректорів закладів вищої освіти, ані освітні громадські організації, ані так звані «агенти та агентки змін» на вказане порушення жодним чином не відреагували, скоріш за все – навіть і не помітили.

Отже, які висновки можна зробити?

Перше. Думка громадянина або інституту громадянського суспільства має шанс бути почутою та опрацьованою лише в тому випадку, якщо ця думка надійде або письмово – на офіційну поштову адресу, або в електронному вигляді – на офіційну електронну адресу.

Усі думки, що фіксуються у інший спосіб (допис у фейсбуці, блог на сайті, лист на «неофіційну» електронну адресу, повідомлення у месенджері тощо) – до уваги не беруться.

Друге. Усі пропозиції і зауваження мають надійти до органу влади протягом визначеного строку – цей строк визначає орган державної влади, але не менше 15 днів з моменту оприлюднення нормативно-правового акту. У іншому випадку думка може бути проігнорована.

Третє. Пропозиції і зауваження бажано викладати чіткою мовою, лаконічно, максимально простими словами, зміст написаного має бути однозначним (тобто виключати можливість множинного тлумачення). Чим чіткіше пропозиції – тим більша ймовірність, що їх зрозуміють і врахують. Орган влади буде формувати звіт, у якому зазначить про врахування або про причини неврахування надісланих пропозицій. Причина «незрозуміло написано» – цілком ймовірна.

Четверте. Документ слід оформити за правилами чинних стандартів і обов'язково – з можливістю ідентифікації його автора (авторів). Якщо документ анонімний або «фріковий» – думка не буде врахована.

П'яте. Міністерство має оприлюднити звіт «не пізніше ніж через два тижні після прийняття рішень за результатами обговорення». Але в Порядку не вказано, протягом якого строку має бути ухвалене рішення. Не виключена

ситуація, коли рішення за результатами громадського обговорення може бути ухвалене через кілька місяців після його проведення, або взагалі не ухвалюватися. Тому в документі з пропозиціями бажано дописати прохання (клопотання), аби орган влади надав відповідь про результати розгляду конкретного звернення протягом 30 днів.

Окрім подачі звернення в рамках громадського обговорення, у інститутів громадянського суспільства та громадян є ще один спосіб донести свою позицію щодо так званих «освітніх реформ». Це взаємодія з Громадською радою.

Важливо розуміти, що Громадська рада, до складу якої входять представники громадських організацій, представляє всю громадськість, а не лише окремих «видатних особистостей». Голова Громадської ради входить до складу колегії державного органу, а отже – має можливість донести позицію громадськості до високого начальства. Будь-хто може звернутися із своїми пропозиціями до Громадської ради, і рада зобов'язана розглянути це звернення та ухвалити відповідне рішення (звісно, якщо рада адекватна).

Щоправда, на думку автора цих рядків, Громадська рада при Міністерстві освіти і науки України, скажімо так, високою активністю не відрізняється. Не пам'ятаю, аби протягом останніх років Громадська рада робила публічні заяви або провела прес-конференцію.

Якщо вірити сайту Міністерства, останнє засідання Громадської ради при МОН проводилося у травні, тобто півроку назад. Іншими словами, усі освітні ініціативи останніх 6 місяців залишилися поза увагою Громадської ради.

Також не пам'ятаю випадку, аби Громадська рада при МОН виступала з ініціативою стати «комунікаційним майданчиком» для проведення обміну думками між керівництвом Міністерства та широкою експертною спільнотою (громадськість, незаангажовані експерти, науковці, керівники освітніх профспілок, депутати всіх рівнів).

Нарешті, найбільш цікаве питання – врахування думки громадськості.

На мій погляд, конструктивна громадськість має пильнувати, аби усі так звані «епохальні освітні реформи», про які ми чуємо ледь не щодня, були винесені на громадське обговорення. Якщо посадовець виступає з якимось черговим гаслом, який ніким не обговорений (приміром, про скасування заочної освіти) – це привід стверджувати про наявність порушення. А отже, у майбутньому реформу можна скасувати (приміром, через суд), а посадовця притягнути до відповідальності.

Орган влади може врахувати пропозицію повністю, врахувати частково або взагалі не врахувати. Якщо думка врахована частково або не врахована – у звіті про результати громадського обговорення обов'язково має бути наведена відповідна мотивація (причина).

Важлива деталь. Дотексту документу, який вже пройшов процедуру громадського обговорення, орган влади може вносити додаткові правки. Зокрема – за результатами зауважень інших органів, які мають повноваження погоджувати проект нормативного акту.

Звісно, ці правки можуть стосуватися і тих норм, які сформульовані громадськістю. Тому автори пропозицій мають пильнувати, аби кінцева редакція документу не була спалпложена.

На сайті Міністерства освіти і науки України є сторінка, де розміщуються оголошення про громадське обговорення, а також відповідні звіти про результати такого обговорення. Уважне її вивчення дає змогу помітити багато цікавого.

08 серпня 2023 року МОН розмістило для громадського обговорення проект нового переліку галузей і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти – строк обговорення сплив 08 вересня 2023 року, але звіт про результати громадського обговорення не оприлюднено.

18 серпня 2023 року МОН розмістило для громадського обговорення проекти нормативно-правових актів, що стосуються питань акредитації освітніх програм вищої освіти – строк обговорення сплив 18 вересня 2023 року, але звіт не оприлюднено.

31 серпня 2023 року МОН розмістило для громадського обговорення проєкт Закону України «Про Національну систему кваліфікацій» – строк обговорення спливає 01 жовтня 2023 року, але звіт не оприлюднено.

06 вересня 2023 року МОН розмістило для громадського обговорення зміни до Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних і комунальних закладів для здобуття повної загальної середньої освіти – строк обговорення спливає 21 вересня 2023 року, але звіт не оприлюднено.

19 жовтня 2023 року МОН розмістило для громадського обговорення проєкт закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та жжж.обговорення спливає 02 листопада 2023 року, але звіт про результати громадського обговорення не оприлюднено.

Конструктивна і професійна громадськість має не зачаровуватися мантрою про «1700 освітніх експертів та освітніх експертів, які записалися на платформі», а бути готовою дати фахову думку щодо будь-якої «епохальної ініціативи», які постійно продукуються. В іншому випадку залишиться лише нескінченно плакати на фейсбуці про те, що «освіта гине».

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/90969/>). – 2023. – 19.12).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Станіслав Ніколаєнко, голова парламентського комітету з науки і освіти 2002-2005 років, Міністр освіти і науки України 2005-2007 років

Вища освіта – шляхом павука чи бджоли? нова країна

Російська агресія, загострення економічних та соціальних проблем, в т.ч. і університетського життя актуалізує потребу в переосмисленні пріоритетів розвитку вищої освіти в умовах воєнного стану. Україна, яка

прагне до європейської інтеграції, має бути конкурентною в сучасному світі і, як зазначає Президент України Володимир Зеленський, «має визначити освіту і науку своїми стратегічними сферами». Від цього залежить цивілізаційний поступ розвитку країни.

Кожен Уряд, новий міністр разом з командою намагається щось вдосконалити, змінити у вищій школі. І це закономірно. Не є виключенням й нинішня команда міністерства освіти і науки. Люди молоді, хочуть працювати. З вуст заступника-куратора напромаю як з рогу достатку сиплюються новації, одна за одною...

Не буду їх всі коментувати, бо частина з них випадають з конституційного поля, частогусто йдуть вперек діючого законодавства. Опоненти мені зауважать, що критикувати легше, а по ділу говорити – важче. Я з повагою ставлюся до своїх колег в освітньому штабі, хочу, щоб між університетами та міністерством була співпраця, бо того вимагає саме життя, реалії війни. Тож спробую запропонувати конкретні речі, поділитися своїм баченням налагодження такої співпраці, розвитку університетського життя, посилення його впливу на оборону, безпеку та економіку України.

Перше, що слід вчинити нашому освітньому штабу – це подолати стереотип: ми і вони. Якось так сталося, що до керівництва освітою приходять люди, які довго були опонентами попередніх урядів, жили за рахунок іноземних грантів, мали певні напрацювання і вважали, що вони готові брати і Бога за бороду. І оцей «опозиційний стиль», за невеликим винятком, керівників міністерства триває вже добрий десяток років. Всі проблеми вищої школи зводяться до того, що університети очолюють «не такі» керівники. Владці не помічають, що багато науково-педагогічних колективів давно пішли вперед, активно співпрацюють з іноземними вишами, адаптують навчальний процес, зміст освіти, виконують спільні міжнародні проєкти, мають програми подвійних дипломів, сотні студентів, викладачів навчаються, викладають за кордоном. Наприклад, в НУБіП України діють майже 130 міжнародних договорів, а з 9 університетами реалізуються програми

подвійних дипломів (Університет прикладних наук Вайнштефан-Тріздорф (Німеччина), Ангальтський університет прикладних наук (Німеччина), Варшавський університет наук про життя, Університет міста Фоджа (Італія), Поморський університет в Слупську (Польща), Університет міста Ліль (Франція), Словацький сільськогосподарський університет в Нітрі та інші). Тільки в цьому році 654 студенти та науково-педагогічних працівники побували на навчанні, стажуванні в європейських університетах. Сам університет бере участь в двох Альянсах європейських університетів – UNIGreen та EUgreen. Лише в програмі «Горизонт Європи» цього року ми виконали наукових досліджень на суму близько 30 мільйонів гривень. Спільно з Університетом Ліньї в Китаї засновано міжнародний університет біотехнологій, де на перший курс вступило 220 китайських студентів. НУБіП України позиціонується в двох міжнародних рейтингах -TIMES та QS. І аналогічні приклади могли б привести десятки моїх колег.

При цьому міжнародні партнери не вважають нас «застійниками», «феодалами», а відзначають гарну підготовку студентів, фаховий рівень викладачів. Хоч, звичайно, наявні проблеми видно неозброєним оком. Це і застаріла матеріальна база, низька оплата праці педагогів і науковців, недостатня їх мотивованість та інше.

Україна в 2019 році внесла в Конституцію зміни, якими визначено євроатлантичний курс держави, рух до Європейського Союзу та НАТО. Дорожня ж карта оновлення і розвитку вищої освіти визначена Болонською угодою, яку, до речі, автор підписав від імені України в 2005 році в Бергені, Норвегія. Це був довгий підготовчий шлях. Вища освіта України з 1999 року вже на шляху інтеграції до європейського освітнього і наукового простору. І нехтувати цим не можна.

На мою думку, бачити і об'єктивно оцінювати ці процеси, сприяти їм, поширювати досвід кращих вишів держави на всю систему – напевно одне з ключових завдань Парламенту, Уряду, міністерства освіти і науки.

Проте цього, на жаль, не відбувається. Поза увагою наших очільників освіти залишається

велике коло проблем, навіть стратегічного характеру. Зокрема, прикро, що відсутній серйозний діалог з бізнесом, роботодавцями. Він формально ніби і є, але в реальну співпрацю він не виливається. До речі, в тому ж НУБіП України працюють ради роботодавців на всіх факультетах, інститутах, а в розвиток матеріальної бази бізнесом за останні 10 років вкладено майже 180 мільйонів гривень.

Не помічаємо жодної серйозної спроби урядовців, законодавців посадити за стіл підприємців і університети та провести дискусію про взаємовигідну співпрацю, вироблення необхідних змін до законодавства, зокрема Податкового кодексу. Мова про стимулювання підприємців вкладати кошти в науково-дослідні роботи, підготовку кадрів, не оподатковувати ці кошти податком на прибуток і встановити їх розмір на рівні 5-7% від фонду оплати праці, як це практикується в інших країнах. А це мільярди гривень! Які так потрібні вишам і яких об'єктивно немає в держбюджеті, бо все йде на захист країни.

Невідкладного рішення, незважаючи на воєнний стан, потребує проблема розвитку університетської науки, підтримка дослідницьких університетів, до речі, реалізація статті 30 Закону України «Про вищу освіту», яка з 2012 року чомусь не виконується Урядом. Досвід європейських країн, США свідчить, що дослідницькі університети грають найважливішу роль в інноваційному поступі держави. Наприклад, у Кембріджському університеті діє більше 1200 фірм, які запроваджують розробки вчених. У Сполучених Штатах Америки налічується майже 300 дослідницьких університетів, які реалізують значну частину технологічної політики Америки. Закон Бойля-Доула в свій час дозволив університетам США патентувати свої відкриття, технології, продавати їх бізнесу, що потягнуло за собою поліпшення фінансового стану науковців. В світі, окрім США та Японії, практично більшість дослідницьких університетів є державними. Розумію, що під час війни повноцінної роботи дослідницьких університетів досягти буде важко, але коли ж починати, як не під час кризи?

Добре було б зібрати і провести діалог з тими, хто виробляє технічні засоби навчання для освітян, створити таку асоціацію, ініціювати перед Урядом надання такому бізнесу пільгових кредитів, внести необхідні зміни в митне законодавство.

Чомусь поза увагою освітніх менеджерів перебуває і взаємодія університетських вчених з підприємствами військово-промислового комплексу. Сказане не означає, що колективи не співпрацюють з бізнесом, військовими. Навпаки – це є і взаємодія дає практичні результати. Але така б спільна діяльність могла бути набагато кращою, бо поєднала б, скоординувала більше сил та інтелекту.

Дивує процес поступового перетворення міністерства освіти і науки в «річ в собі», відсутності повноцінного діалогу з громадськістю, зокрема, Спілкою ректорів, різноманітними асоціаціями вишів. Якщо розробляється якийсь документ чи проєкт закону, то основне обговорення його тихенько опускається до «своїх», т.з. «штатної громадськості», перевіреної і зручної. Не встиг новий міністр зайти на засідання Спілки ректорів, яка відбувалася в Києво-Могилянській Академії, як його ж одразу почала критикувати т.з. «громадськість», що він веде діалог з «не такими» ректорами.

З одного боку ми чуємо декларації про більшу автономію університетів, а з іншої відчуваємо постійне намагання «загнуздати» непокірних. Чого тільки вартує введення в контракти ректорам т.з. КРІ (key performance indicators) – показників зовнішньої оцінки діяльності університету. Хоч і до цього ніхто не забороняв контролювати університети, їх керівників, питати за результати діяльності. До речі, польські та інші колеги дивуються такій новації, не розуміють, чому ректора обирає науково-педагогічний колектив, студенти, викладачі, а контракти укладаються саме з міністерством освіти і науки. У Польщі немає ніякого КРІ, немає контракту, хоч наказ на призначення ректора є. Міністерством здійснюється контроль за фінансово-господарською діяльністю університетів, є право у міністра за порушення фінансово-господарської діяльності

притягти до відповідальності ректора, навіть звільнити. Тоді виникає питання: навіщо ж в нас запровадили цей КРІ – а щоб тримати «віжки в руках», гасити всіляку непокору і незгоду з діями начальників. Звідси – десятки недолугих новацій, т.з. реформ – і повна тиша з боку очільників закладів вищої освіти.

Менеджери університетської освіти самоусунулися від багатьох наявних гострих проблем, а вся їхня енергія зосередилася на постійній зміні правил прийому, механізму розподілу місць державного замовлення... Правила прийому до закладів вищої освіти нині нагадують новітню Біблію із сотнями поправок і змін, прочитати які до кінця не в силі кожен абітурієнт чи його батьки. Удосконалення розподілу державного замовлення привело до того, що очільники Уряду заявили нещодавно, що вони недосконалі, необ'єктивні...

Поза увагою міністерства освіти і науки серйозна кадрова робота. Новопризначені ректори, проректори, декани працюють хто як може, їх не навчають, не проводиться їхнє стажування, обмін досвідом. Пам'ятаю, коли наказом міністра в 2006 році ректори всіх університетів України відвідували по кілька днів своїх колег для вивчення досвіду. Як був спочатку шокований таким наказом і поїздкою в Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича поважний ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка академік Віктор Скопенко. Але ж який по приїзду щиро дякував за цю поїздку, корисне спілкування з колегами. Існує нагальна потреба працювати з новими ректорами, які, як правило, глибоко не знають фінансових, організаційних, майнових проблем, особливостей діяльності керівника великого закладу. Доцільно було б проводити їх навчання, стажування в досвідчених колег.

Відповідного аналізу потребує проблема чисельності університетів, їхнього об'єднання, в першу чергу за територіальною ознакою. Відповіддю на неї може слугувати т.з. Каліфорнійська модель, реалізована колись в США: масові коледжі – масові університети – дослідницькі університети. Не треба ховати голову у пісок, а спільно з обласними

радами, адміністраціями за участю депутатів проаналізувати по кожному регіону ситуацію, виробити конкретний алгоритм дій. Не можна викидати на вулицю цінні науково-педагогічні кадри, але певні організаційно-правові рішення давно назріли.

Дивує, що в Україні не працює механізм перевірки ліцензійних умов, хоч і при цьому досить ефективно налагоджена робота НАЗЯВО. Якби така оцінка була запроваджена, то значна частина псевдоуніверситетів була б закрита.

Певна замкненість освітнього штабу, відсутність плідного діалогу між університетськими колективами і владою веде до певної напруженості в стосунках міністерства освіти і науки та колективів університетів, ініціювання законодавчих пропозицій, які інколи «на голову не налазять».

Зокрема, ініціативи запровадження грантового фінансування та виборів ректора т.з. наглядовою радою, вже оголошені панацеєю від всіх бід, хоча вони не мають аналогів у країнах Європейського Союзу, де навчання простих європейців відбувається за рахунок держави, а керівник обирається демократичним способом – студентами і викладачами. Тож посилення на досвід США чи Канади не є виправданим, бо там діють інші підходи до управління університетами, які є часто корпораціями, де бізнесом вкладаються великі кошти в університети.

Відповідальні за університетську освіту мусять розуміти, що перекидання з кишені в кишеню фінансів ні до чого не призведе. Всі українські університети мають сумарний бюджет менше 1 мільярда доларів США. А будь-який серозний американський університет має бюджет більше мільярда доларів, а наприклад, Гарвард – більше 40 мільярдів доларів. Спроби чиновників залучити кошти батьків, ввести «подвійне оподаткування» не дадуть ефекту. У США доля заробітної плати у ВВП складає 74%, Європейському Союзу – 63%, а в Україні – 32%. У населення просто немає за що жити. До речі, за минулий рік в системі міністерства освіти і науки витрачалося 17 мільярдів гривень на вищу освіту за загальним фондом та 15

мільярдів гривень – за спеціальним. Куди ж ще тиснути на людей?

Наше рідне міністерство важко позбувається бюрократичного характеру діяльності, зокрема таких штучно ускладнених, надуманих проблем, як списання майна чи затвердження Статутів.

Я навів лише невелику частину проблем, які можна було б вирішити спільно, поєднавши зусилля керівників міністерства освіти і науки та колективів закладів вищої освіти, їхніх керівників. Це потрібно, особливо в умовах війни, браку коштів.

Синдром «ми і вони» давно потребує забуття, народні депутати, керівники міністерства освіти і науки мусять розуміти, що всі ми в одному човні, а перемогти ворога можна лише разом. Зустрічі очільників Уряду з керівниками закладів вищої освіти, колективами повинні бути регулярними.

Англійський філософ Френсіс Бекон визначаючи методи пізнання та наступних практичних кроків, виділяв кілька конкретних шляхів, серед них – шлях павука та шлях бджоли.

Мені здається, що наші реформатори з міністерства освіти і науки намагаються весь час йти шляхом павука – тобто отримують знання для «реформ» з «чистого розуму», раціоналістичним шляхом. Вони «тчуть павутиння думок виключно із свого розуму». Але цей шлях часто ігнорує конкретне життя, наявний проблемний досвід.

На мою думку, до речі, і моїх колег, більш доцільним був би шлях бджоли, який передбачає зібрання та аналіз всіх фактів, практик, їх узагальнення і використовуючи можливості розуму, опираючись на досвід, заглянути глибоко в сутність проблеми, а вже потім приймати рішення.

Колективи університетів вболівають за рідну країну, підтримують Збройні Сили України, Президента, Уряд. Тільки НУБіП передав 42 мільйона гривень на потреби війська, виконує багато наукових проєктів, спрямованих на харчову безпеку і екологію, відновлення природних ресурсів. 330 працівників університету в т.ч. 231 студент, перебувають в лавах ЗСУ.

Університети були і будуть основою держави, виховання патріотичної, професійної молоді. Викладачі і студенти дбають за країну, роблять все можливе для її збереження, нашої Перемоги. Тож такого адекватного ставлення ми хочемо і до себе. Від цього виграють всі (https://lb.ua/blog/stanislaw_nikolaienko/590984_vishcha_ospita-shlyahom_pavuka_chi_bdzholi.html). – 2023. – 27.12).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Радущкий, голова Комітету ВР з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

Підсумки року: ключові законопроекти, прозорість, міжнародна співпраця та обсяги фінансування медицини

Головне досягнення цього року – українська система охорони здоров'я під час війни стабільно працює та продовжує фінансуватися в повному обсязі, а на наступний рік команді Президента вдалося передбачити в бюджеті ще більше коштів на медицину. Цьогоріч Комітет з питань здоров'я нації, який я очолюю, зосередився не лише на законодавчій роботі, а й на посиленні міжнародної співпраці, переході галузі на європейські стандарти та продовженні медичної реформи.

Фінансування медицини

Зрозуміло, що під час війни майже весь бюджет йде на забезпечення усім необхідним ЗСУ. Завдяки міжнародним партнерам та Уряду нам вдалося профінансувати медицину в 2023 році в повному обсязі.

На наступний рік команда Володимира Зеленського запланувала у бюджеті збільшення фінансування сфери охорони здоров'я на 24,2 млрд грн у порівнянні з цьогорічним. Це дозволить більше коштів виділити на пріоритетні послуги – хірургічні операції, реабілітацію, психологічну підтримку та психологічну допомогу.

Ухвалені закони

Буквально декілька днів тому Верховна Рада прийняла закон про легалізацію медичного

канабісу. Майже 5 років команда Президента працювала над тим, щоб 2 мільйони українських пацієнтів з онкологією, епілепсією, хворобою Паркінсона, військові з ПТСР отримали можливість лікуватися такими препаратами. За найближчі півроку виконавча влада має затвердити протоколи лікування, створити реєстр власників ліцензій на вирощування коноплі. І тоді лікарі почнуть призначати пацієнтам препарати на основі медичного канабісу.

За ініціативою нашого Комітету парламент підтримав системні закони, які запроваджують європейські підходи до лікування пацієнтів та відповідають рекомендаціям ВООЗ: про протидію поширення хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту (№ 2869-IX), про протидію туберкульозу в Україні (№ 3269-IX) та щодо функціонування телемедицини (№ 3301-IX).

У робочій групі під головуванням прем'єр-міністра Дениса Шмигала працювали над реформуванням військово-лікарських комісій. Зокрема парламент ухвалив закон № 3079-IX, який дозволив створювати ВЛК у комунальних та державних медичних закладах. Це дозволило залучити понад 500 лікарень до огляду військовозобов'язаних та зменшити черги у комісіях.

Ще Верховна Рада ухвалила закон щодо верифікації відомостей у державних реєстрах. Відповідно інформація про пацієнтів в електронній системі охорони здоров'я синхронізується з іншими державними реєстрами.

Зареєстровані законопроекти щодо посилення захисту медиків, щодо більш ефективних закупівель медичного обладнання, встановлення акцизного податку на солодкі газовані напої.

Комітет – лідер за показником відкритості

Аналітики руху «Чесно» презентували аналіз моніторингу відкритості комітетів за перше півріччя 2023 року. В лідерах – Комітет з питань здоров'я нації та Комітет з питань гуманітарної політики.

Завжди приємно, коли громадський рух визнає, що навіть в умовах війни нам вдається

залишатися відкритими та оперативно інформувати українців про результати нашої роботи. Також ми виконали ще одну рекомендацію руху «Чесно» – запровадили поіменне голосування на засіданнях Комітету. Тепер кожен охочий може побачити результати голосування.

Продовження медичної реформи

Відповідно до закону, який Верховна Рада ухвалила у 2022 році, розпочався третій інфраструктурний етап медичної реформи. Створені госпітальні округи, сформована спроможна мережа медичних закладів. Медична допомога у простих випадках надаватиметься якомога ближче до місця проживання у загальних лікарнях, у складніших – у кластерних та надкластерних. У перспективі це дозволить ефективніше витратити бюджетні кошти.

Продовжуємо приєднувати до єдиного медичного простору національні інститути та державні лікарні. З початку 2023 року через ПМГ почав працювати Національний інститут раку, лікарня «Феофанія» – за кількома пакетами послуг. Тривалий час переконували керівництво Національної академії медичних наук долучитися до єдиного медичного простору, наразі сформована робоча група, яка займається цим питанням.

Міжнародна діяльність

Цей рік, як голова Комітету, вів перемовини з колегами з інших країн, в тому числі щодо збільшення підтримки України. З депутатами Конгресу Іспанії домовився про виділення з резервного фонду країни препаратів для лікування онкохворих в Україні, з німецькими колегами провели спільну робочу нараду двох «медичних» комітетів Бундестагу та Верховної Ради. В США попередньо домовилися про розробку КРІ для сімейних лікарів у нашій країні, також були підписані два меморандуми про медичну співпрацю між американським та українськими медичними закладами.

Крім того, цього року домовився із американською волонтерською організацією Global Response Medicine про підвищення кваліфікації медиків за стандартами США за напрямками невідкладні стани, хірургія, опіки.

За півроку навчання пройшли понад 300 українських медиків.

Серед іншого за цей рік відзначу успіх Національної агенції «Медичні закупівлі» (придбали 15 лінійних прискорювачів з економією у 500 млн грн), закупівлі медичного обладнання та відновлення лікарень за ініціативи Президента через платформу UNITED-24, програму неонатального скринінгу (за нею діти зі спадковими хворобами почали отримувати ліки від держави), заходи з реалізація програми першої леді з ментального здоров'я, підписання меморандуму щодо впровадження національної системи верифікації лікарських засобів, відкриття меморіальної стіни вшанування українських медичних працівників, які загинули через війну.

Окремо хочу подякувати міністру охорони здоров'я Віктору Ляшку та всій команді МОЗ за ефективну співпрацю та взаємодію.

Рік, що минає, був активним. Міжнародні партнери на зустрічах відверто дивуються, яка під час війни нам вдається ухвалювати закони та реалізовувати ініціативи. Відповідь проста – Президент поставив нам завдання не чекати нашої перемоги, а вже зараз, кожен на своїй посаді, робити все можливе для покращення якості послуг, для переходу медицини на європейські стандарти (https://lb.ua/blog/mykhailo_radutskyi/591112_pidsumki_roku_klyuchovi.html). – 2023. – 28.12).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Сергій Ярошенко, адвокат, Наталія Охотнікова, радниця з прав людини Центру прав людини ZMINA

Пережите насильство можна довести через місяці після подій: чому для розслідування воєнних злочинів важливі судові експертизи

За словами Генерального прокурора України Андрія Костіна майже 90% полонених і утримуваних росіянами українців зазнають катувань або насильства – фізичного чи психологічного. Одним із доказів застосування

тортур може бути висновок судово-медичної експертизи (СМЕ). Однак, згідно зі свідченнями постраждалих від знущань та деякими судовими вироками щодо застосування тортур, часом таку експертизу не призначають взагалі.

Катування або тортури – це будь-які дії, що приносять людині сильний біль, фізичні чи психологічні страждання. Їх можуть застосовувати, щоб отримати необхідну інформацію чи зізнання, покарати людину за її дії або дії інших, а також залякати чи примусити робити те, що людина не хоче.

Саме таке визначення наводить Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 року, яку Україна ратифікувала ще у 1987 році.

Безпосереднім об'єктом злочину, тобто тим, на що він спрямований, є здоров'я людини, а додатковим – її свобода, честь та гідність. Часто тортури призводять до каліцтв, пошкоджень внутрішніх органів, психологічних розладів, ментальних зламів жертв катування. Зокрема тому тортури в умовах збройного конфлікту – це військовий злочин, а систематична практика катувань, що широко поширюється на декілька населених пунктів, є злочином проти людяності.

Розслідувати випадки катувань та доказувати їх непросто. Помічними у цьому можуть стати судово-медичні експертизи (СМЕ). Експерти мають належний ступінь навичок та вмінь, володіють потрібними знаннями та інструментами, щоб встановити, наприклад, каліцтво людини, ураження її електричним струмом, побиття, удушення, імітацію страти чи навіть погрози смертю, а також шкоду, яку було завдано психічному стану людини, яка пережила такі катування.

Чинне законодавство передбачає і судово-психологічну експертизу (СПЕ). За її допомогою експерти можуть визначити психічні риси людини та її емоційний стан. Такі експертизи покликані виокремити ті психологічні особливості, що мають юридичне значення: чи не призвів злочин до тяжких емоційних наслідків, як от нервовий зрив, наприклад. На суді висновки СПЕ також можуть стати доказами фактів катувань, адже

тортури призводять до незворотних наслідків у психіці людини.

І медична, і психологічна експертизи мають на меті не просто підтвердити виявлені під час розслідування факти, а опрацювати та дати власну оцінку обставинам. Тобто експерт виконує функцію джерела наукової інформації, що необхідна суду під час аналізу багатогранних індивідуальних особливостей сторін чи свідків.

Провести подібні експертизи можуть за рішенням суду чи органу досудового розслідування, або ж потерпілий чи адвокат можуть самі звернутися до відповідних експертів.

За Кримінальним процесуальним кодексом, судово-медичну експертизу обов'язково призначають, аби встановити причини смерті, тяжкість та характер тілесних ушкоджень, психічного стану підозрюваного, а також щоб визначити вік людини, якщо це неможливо зробити іншим шляхом.

Водночас чинне законодавство не зобов'язує слідчих чи прокурорів призначати обов'язкову СМЕ при розслідуванні злочинів за статтею 127 ККУ (катування) або 438 (порушення законів та звичаїв війни). Ба більше, потерпілі скаржаться, що часом правоохоронці заявляють, що таку експертизу провести неможливо. Таке стається, зокрема, у випадках, коли людина зазнала катувань в окупації та не отримала меддопомоги одразу, а її ушкодження не зафіксували в інший спосіб. Також потерпілі говорять, що вони не знають, коли потрібно проводити таку експертизу та як оцінити, чи справді варто наполягати на її призначенні.

Вважаємо, що це неправильна практика, адже людина під час окупації об'єктивно не може звернутися за медичною допомогою або пройти належне лікування. Зазвичай потерпілі не можуть навіть звернутись за фіксацією ушкоджень, доки перебувають в окупації, оскільки за це їх можуть знову затримати та катувати. Росіяни роблять усе, аби приховати наслідки своїх злочинів, а тому часто відстежують усіх, хто звертається за медичною допомогою зі скаргами на побиття.

Справді, докази тортур щодо цивільних людей та військових складно здобути, адже між

фактом катування, отриманими наслідками як для фізичного, так і для психічного здоров'я та можливістю провести судово-медичну експертизу може пройти немало часу.

Водночас доволі часто ворожі військові, ефесбівці та представники окупаційної “поліції” вдаються до таких форм та методів катувань, що судово-медична експертиза і через декілька місяців фіксує відповідні докази. Навіть зовнішній вигляд деяких українських полонених, які повернулися додому, вказує на те, що до них застосовували насильство.

У таких випадках спеціалісти усе ж можуть встановити факти побиття чи тортур, заподіяне каліцтво, перенесений сильний фізичний біль чи моральні страждання. Подібні докази можуть бути достатньо інформативними, аби правоохоронці за ними могли визначити прояви катувань, мордувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження.

Саме тому люди, які пережили тортури у полоні, в незаконних місцях утримання, яких били під час так званих “обшуків” чи “фільтрацій”, мають домагатися у слідчих, щоб ті видали постанову про проведення СМЕ. До такої постанови правоохоронці мають додати питання, через які експерт зможе описати повну картину того, що сталося та які наслідки для фізичного та психічного здоров'я потерпілого відбулись. Скаргу чи клопотання щодо СМЕ можна направити також до прокурора, слідчого чи судді.

Загалом, наявність чи відсутність СМЕ не впливає «на позитивний вирок», адже такий доказ не має наперед встановленої сили. Однак, на наше переконання, проведення судово-медичної чи психологічної експертизи має важливе значення для правильного та повного розгляду справи, а також винесення справедливого вироку у справах про катування та жорстоке поводження. Крім того, такі експертизи допомагають враховувати усі епізоди застосування насильства проти військовополоненого чи цивільного заручника. Це, своєю чергою, дозволить скласти повну картину злочинів, що скоюють окупанти як на полі бою, так і в окупованих українських містах та селах.

Треба брати до уваги і те, що попри пріоритетність таких розслідувань, викликом для України залишається спроможність національної правоохоронної та судової систем розслідувати та притягати до відповідальності за найтяжчі злочини, вчинені під час збройного конфлікту. Цьому виною і перевантаженість системи розслідуваннями інших загальнокримінальних злочинів, і брак ресурсів, і той факт, що внаслідок окупації частини українських міст роботу правоохоронних та судових органів спочатку було заблоковано, а потім треба було докладати значних зусиль для перенесення роботи на вільну територію. До того ж правоохоронна система не позбавилась багатьох бюрократичних вимог, які суттєво гальмують роботу.

Підвищити ефективність розслідувань злочинів катування, скоєних в ході конфлікту, може, зокрема, гармонізація норм міжнародного права з національним законодавством.

Одним з базових у цій царині документів є Стамбульський протокол – набір міжнародних керівних принципів для тих, хто досліджує чи розслідує тортури. Однак в Україні він впроваджений у практику розслідування злочинів катування та пов'язаних з такими злочинами лише частково.

Стамбульський протокол окреслює міжнародні правові моделі та встановлює конкретні вказівки щодо того, як документувати та проводити ефективні юридичні та медичні розслідування заяв про катування та жорстоке поводження.

У документі, зокрема, ретельно прописані етичні стандарти для фахівців, які залучені до документування, розслідування, проведення експертиз у справах постраждалих від тортур та жорстокого поводження. Протокол містить розділи для юристів та медичних працівників, зокрема, для терапевтів, фахівців ментального здоров'я та судових експертів. Окремо документ звертає увагу на етичні засади проведення клінічної експертизи, адже ця процедура може бути болісною і ретравмуючою для постраждалої людини.

Іншим викликом є брак людей. Навіть до повномасштабного вторгнення існував дефіцит

в експертах, і СМЕ у загальній кримінальній справі могла тривати місяцями, а у складних випадках – і роками. Повномасштабне вторгнення додало тисячі справ щодо злочинів російської армії проти мирного населення, які потрібно належно та ефективно розслідувати, тому ситуація з експертизами стала ще складнішою.

Вихід зі складного положення може знайти у міжнародних організацій (International comission for missing persons, Phisicians for human rights), які готові запропонувати свою експертну допомогу та підтримку, а також закупівлю дорогих компонентів для проведення експертиз.

Однак не кожен складений іноземними експертами документ можна використати як джерело доказів на суді. Згідно з національним процесуальним законодавством, навіть якщо закордонний індивідуальний експерт або група експертів з міжнародної чи іноземної організації мають і фінансові, і технічні можливості для проведення таких експертиз, їхні висновки не матимуть такої самої юридичної сили, як висновки українських експертів, які або працюють у державних експертних установах, або пройшли певну сертифікацію та отримали ліцензію від МОЗ України.

Тому, зокрема, українська влада має укласти з іноземними організаціями договір про співпрацю, та за необхідності – внести зміни до порядку визнання даних, отриманих від такої експертизи, джерелом доказів у кримінальному провадженні.

Певні кроки у цьому напрямку зроблені – укладено низку меморандумів про співпрацю з окремими міністерствами та правоохоронними органами – тож сподіваємось на швидкі позитивні зміни. Адже попри те, що активні бойові дії ще тривають, високопріоритетним є завдання задокументувати та розслідувати кожен злочин росіян та їх проксі, і зробити це на максимально високому та якісному рівні, для того, аби всі винні понесли покарання. Неважливо, скільки часу з моменту злочину пройде.

Водночас, без належно оформлених та збережених доказів, зокрема, і про фізичні та психічні наслідки катувань для великої

кількості українців – як військовослужбовців, так і цивільних – буде дуже складно будувати юридичні справи як в національних судах, так і в Міжнародному кримінальному суді та інших міжнародних механізмах.

Тому і треба направити фокус уваги саме на цей аспект і якнайшвидше розв'язати питання з обов'язковим проведенням СМЕ у кожному кримінальному провадженні, де фігурує нанесення фізичних ушкоджень або інші форми катувань та жорстокого поводження як до військовополонених, так і до цивільних, в умовах збройного конфлікту (https://lb.ua/blog/serhii_yaroshenko/591124_perezhite_nasilstvo_mozhna_dovesti.html). – 2023. – 28.12).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олексій Соболев, заступник Міністра економіки, директор ДП “Прозорро. Продажі”, президент спільноти фінансових аналітиків CFA Society Ukraine

Ефективне управління держмайном: як його досягти

Стратегічні державні підприємства перетворюються в акціонерні товариства з незалежними наглядовим радами, а держава зменшує свою присутність в економіці через приватизацію. Це ті кроки, які попри війну, у 2023 році, наблизили нас до кращого і прозорішого управління держвласністю. Наш план незмінний: зменшити частку підприємств через приватизацію нестратегічних та корпоративувати і переглянути підходи до управління стратегічними.

Державні підприємства повинні залучати інвестиції для відбудови і розвитку. Для цього важливі системні процеси. Будувати їх не швидко і не легко, але ми на правильному шляху. Прогрес відзначають в тому числі і наші міжнародні партнери, які активно підтримують цей рух. Тож що вдалося зробити для покращення управління держпідприємствами у 2023 році?

Реформа управління держвласністю рухається у двох напрямках:

- Перший – зменшення портфеля підприємств у держвласності.

- Другий – покращення управління в підприємствах, які залишились у держави.

Оптимізація портфеля підприємств у держвласності

Для того, щоб збудувати сучасну ефективну економіку, потрібно максимально скоротити в ній частку держави. На сьогодні у власності держави все ще перебуває понад 3000 підприємств. Значна частина з них роками не працює і наращує борги, які покриваються з того ж бюджету замість витрат на оборону, пенсії та соцвиплати. Від цього втрачає економіка.

За нашою оцінкою у державній власності має залишитися трохи більше ніж 100 підприємств. Тоді можна ефективно ними керувати. Їх перелік формує Міністерство економіки і затверджує Уряд. Решту підприємств Уряд передає у Фонд державного майна України для приватизації або ліквідації. У 2023 році до ФДМУ передали майже 250 підприємств. Це на додачу до 200, які передали у 2022 році.

Питання приватизації – це про ефективність роботи економіки. Важливо розуміти, що її суть не просто у разовому надходженні до бюджету від продажу. Це в першу чергу – залучення інвестицій.

Так, за 2023 рік від приватизації майна через онлайн-аукціони Прозоро Продажі надійшло понад 3 млрд грн. На кожен таку отриману гривню припадає 4 грн інвестицій в економіку. Тобто це гроші в розвиток об'єкта та створення нових робочих місць.

Разом з тим Уряд працює над переліком об'єктів, які запропонує заборонити до приватизації. І тут ми переходимо до другого напрямку реформи.

Покращення управління в підприємствах, які залишились у держвласності

Для таких підприємств ми впроваджуємо систему корпоративного управління за принципами і рекомендаціями Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Якісне корпоративне управління управління стратегічними підприємствами – наш пріоритет і домашнє завдання на шляху до

ЄС. Це механізм, який балансує різноманітні інтереси в цивілізований спосіб.

Значні перетворення відбулися в Оператора ГТС України. Вони стали можливі завдяки закону «Про оптимізацію структури власності оператора газотранспортної системи України», який підтримали депутати.

Закон дозволив впровадити належне корпоративне управління на стратегічному підприємстві. Цей процес складався з двох етапів.

На першому етапі Магістральні газопроводи України (МГУ) приєднали до ОГТСУ. ПАТ “МГУ”, яке було додатковою ланкою між державою і оператором, припинило існувати як окремий суб'єкт господарювання. В результаті цього Міністерство енергетики стало прямим власником ОГТСУ. Така оптимізація структури спрощує управління.

Наступний етап і один з ключових здобутків – запроцювала Наглядова Рада в Оператора ГТС України. Це механізм стратегічного управління великою компанією та ефективного контролю. У випадку ОГТСУ – це також дотримання вимог відокремленості та незалежності оператора газотранспортної системи. Члени наглядової ради підприємства обираються через прозорий конкурс із залученням рекрутера.

Важливо, що реорганізація ОГТСУ та призначення наглядової ради були серед структурних маяків, які МВФ визначив перед Україною для отримання чергового траншу, і ми їх виконали.

Ми також рухаємося від застарілого формату державних підприємств до акціонерних товариств. Так, Міністерство економіки завершує роботу над ключовими документами для перетворення НАЕК «Енергоатом» в акціонерне товариство. Це потрібно не тільки для стабільної та ефективної роботи енергетичного сектору, а й для підвищення довіри з боку партнерів. Це дасть можливість залучати більше інвестицій в атомну галузь.

Крім того, розпочалася підготовка до оголошення конкурсу для відбору членів наглядової ради «Енергоатом». Це важлива структурна зміна, адже на цьому держпідприємстві наглядової ради ніколи

не було. Саме наглядова рада вирішуватиме питання менеджменту підприємства.

Загалом у цьому році ми посилили процедуру відбору членів наглядових рад та керівників для найбільших державних підприємств (питання регулюється постановами КМУ №777, №142, №143). Так, ділову репутацію та незалежність кандидатів на посади членів наглядових рад перевірятимуть професійні консультанти. Це дозволить залучати в управління кращих фахівців. А кращі фахівці – це вища ефективність та прозорість роботи підприємства.

Такі рішення важливі ще й тим, що вони є частиною умов Меморандуму про взаєморозуміння між Україною як позичальником та ЄС як кредитором. Йдеться про надання підтримки Україні на 2023 рік на суму до 18 млрд євро.

Ще один важливий крок до покращення управління держпідприємствами, який вдалося зробити у цьому році – впорядкувати продаж та оренду майна державними АТ через онлайн-аукціони Прозоро Продажі.

Тривалий час чимало процесів в управлінні публічними активами залишалися нерегульованими і це один з них. Державні АТ не були зобов'язані продавати своє майно через конкурентні торги, а визначали способи відчуження та оренди на свій розсуд. Це створювало невизначеність та корупційні ризики як для компаній, так і для бізнесу, який хотів отримати доступ до цих активів.

У вересні Кабмін перевів продаж та оренду майна державних компаній на Прозоро Продажі. І на кінець 2023 року уже 7 державних АТ оголосили торги на понад півмільярда гривень. Участь в таких аукціонах може брати кожен, в тому числі іноземні громадяни. Це створює більше довіри і до держави, і до АТ у її власності.

Один із необхідних елементів реформи – ухвалення законопроекту 5593-д, який вдосконалює корпоративне управління. У цьому році ми відновили роботу над проектом закону (перше читання відбулося ще до війни – у липні 2021). Зараз на розгляді в депутатів документ готовий до другого читання. Паралельно триває доопрацювання частини пропозицій та правок

Після прийняття цього ключового закону, Уряд затвердить Політику державної власності, яка окреслює цілі та пріоритети, за якими держава володіє та управляє державними підприємствами. Важливими складовими Політики державної власності є стратегія приватизації, політика оплати праці керівників і членів наглядових рад ДП, а також дивідендна політика.

Наступний великий крок – професіоналізація функції власника.

Аби поліпшити управління стратегічними державними підприємствами, ми будемо аналізувати варіанти консолідації функцій власника. Для цього вивчаємо французький досвід, співпрацюємо з Державним холдинговим агентством Франції.

Труднощі в управлінні стратегічними держпідприємствами пов'язані з тим, що 120 компаніями керують 89 різних державних установ. Їх функції та обов'язки часто дублюються. Консолідація допоможе збалансувати це. Та дозволить державі отримувати прибуток від підприємств, які не можна приватизувати, а самим підприємствам – залучати інвестиції на вигідніших умовах.

Окрім наглядових рад на ключових підприємствах, нам також потрібна оцінка їх роботи. Для цього важливо у наступному році затвердити порядок оцінки та провести її на кількох підприємствах. Досвід країн, які вже впровадили в себе кращі практики, нам дуже цінний. Тож в цій роботі ми використовуємо експертизу і напрацювання ОЕСР.

У підсумку наша ціль – залишити у держави невелику кількість стратегічних підприємств та запровадити у них процес ефективного управління на користь українців. Реформа управління державним майном має на меті не тільки економічний розвиток та антикорупційний ефект. Це ще й мільярдні інвестиції, які вкрай необхідні для сталого відновлення України. Тому, попри війну, ми продовжимо будувати ефективну та зрозумілу систему (https://lb.ua/blog/oleksii_sobolev/591134_efektivne_upravlinnya_derzhmaynom_yak.html). – 2023. – 28.12).

***

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Блог Коаліції «Україна. П'ята ранку»; Гюндуз Мамедов, експерт Коаліції «Україна. П'ята ранку», кандидат юридичних наук, заступник генпрокурора України у 2019-2021 роках, прокурор АР Крим (2016-2019).

Злочини проти культурної спадщини: чи можливе покарання?

Війна – це завжди про невідворотні жертви. Гинуть люди, руйнуються міста, нищиться культурна спадщина. Крім морально-етичної та історичної оцінки, цим процесам, безумовно, має бути надана й правова. І в цьому контексті хотілося б детальніше зупинитися на темі, яка часто згадується лише побіжно – правової оцінки злочинів проти культурної спадщини. Незважаючи на те, що людство втратило внаслідок війн тисячі унікальних об'єктів, подібні справи рідко стають предметом розгляду в юридичній площині. Можливо, саме війна в Україні може це змінити.

Захист культурної спадщини під час збройних конфліктів в сучасному розумінні знаходиться на порядку денному в міжнародному праві щонайменше 100 років. Захисту культурних цінностей присвячено чимало положень міжнародних договорів, зокрема Гаазьких конвенцій про ведення війни на морі та суходолі 1899 та 1907 років, Додаткових протоколів до Женевських конвенцій 1977 р., та Римського статуту Міжнародного кримінального суду. А в 1954 захисту культурного надбання людства була присвячена окрема Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.

Висвітлення та визнання міжнародним співтовариством важливості цієї теми не піддається сумніву, проте відкритим залишається питання ефективності практичного застосування цих правових інструментів. Наприклад, під час Нюрнберзького процесу, головного ідеолога конфіскації культурної спадщини окупованих нацистською Німеччиною держав Альфреда Розенберга було засуджено до смертної кари. Однак мародерство

(конфіскація культурних цінностей) не було основою обвинувачення.

Наступною віхою, яка вплинула на практичне втілення норм щодо захисту культурної спадщини став Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії, де ключовою темою захисту історичного надбання стала Облога Дубровника 1991-1992 років. Під час блокади міста сили Югославської народної армії здійснювали систематичний обстріл історичної частини міста. Знищення культурної спадщини є злочином згідно з міжнародним звичаєвим правом та згадується в обвинувальних актах поряд з багатьма іншими злочинами. Наприклад, у вироках Тихомира Блажкіча, Даріо Кордіча, Маріо Серкіча, Міодрага Йокіча, Павле Штругара. Прямі атаки на культурну спадщину, атаки на міста, де зосереджена велика кількість пам'яток, незапобігання таким атакам – все це підстава для обвинувачень у міжнародних злочинах.

Але яким саме міжнародним злочином є знищення культурних цінностей? Насправді однозначної відповіді на це запитання немає. Атаки на культурні об'єкти можуть кваліфікуватися, залежно від обставин як воєнні злочини (наприклад, у разі відсутності військової необхідності та порушення принципу розрізнення), як злочини проти людяності (у разі системності), і як геноцид (коли це частина політики зі знищення ідентичності).

Стаття 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду кваліфікує прямі напади на будівлі, що мають відношення до релігії, освіти, мистецтва, науки чи благодійності, а також на історичні пам'ятки як воєнні злочини. МКС наразі виніс один вирок саме за знищення культурної спадщини. Йдеться про справу ватажка руху «Ансар ад-Дін» Ахмада аль-Махді аль-Факі, яка завершилася у 2016 р. Судді визнали підсудного винним, зокрема, у руйнуванні об'єктів Світової спадщини – історичних пам'яток та споруд релігійного значення, а саме дев'яти гробниць та мечеті на території Томбукту в Малі. Факт злочину було задокументовано на відео. Обвинувачений визнав провину, його засудили до 9 років ув'язнення. Ця справа була ініційована, зокрема,

зусиллями ЮНЕСКО. Цей кейс має важливе символічне значення, адже демонструє, що втрати внаслідок війн можуть бути різні. Водночас покарання за знищення культурної спадщини так і не стали системними.

То що ж має робити Україна для того, щоб руйнування наших пам'яток і викрадення цінностей не лишилися безкарними? Найперше, звісно, якісно документувати подібні епізоди. Адже саме задокументовані факти стають доказами в судах. Проблема цього процесу полягає в тому, що чимало об'єктів культурної спадщини знаходяться в зоні відповідальності військових. Наразі вже зроблені певні кроки для того, щоб експерти мали доступ до таких об'єктів. Зокрема, з ініціативи Робочої групи Командування Сил ТрО ЗСУ щодо виконання норм міжнародного гуманітарного права та участі в організації надання правових послуг створено "культурницьке" ДФТГ, а також інструкцію для військових з документування воєнних злочинів, яка релевантна і для культурних об'єктів. Однак ця робота має бути систематизована, а досвід – масштабовано.

Також об'єкти культурної спадщини повинні мати правовий статус і мають бути внесені у відповідні реєстри. Культурним цінностям, що мають виняткове значення, може бути надано вищий правовий статус. Вищий статус передбачає вищий ступінь захисту та встановлює більш суворі правила і зобов'язання щодо догляду та захисту такої цінності. Міжнародними актами у сфері захисту культурних цінностей встановлюється дві категорії вищого захисту: спеціальний захист і посилений захист. Спеціальний захист передбачається для центрів, що містять пам'ятки, нерухомі культурні цінності дуже важливого значення та притулки для рухомих культурних цінностей у разі збройного конфлікту. ЮНЕСКО приймає рішення про надання такого статусу після запиту держави-учасниці. Посилений захист може бути наданий Комітетом захисту культурних цінностей ООН у разі збройного конфлікту у тому випадку, якщо культурна цінність є культурною спадщиною, що має велике значення для людства, охороняється завдяки

прийняттю на національному рівні належних правових та адміністративних заходів, що визначає її виняткову культурну й історичну цінність і забезпечує захист на найвищому рівні та не використовуються для військових цілей або прикриття військових об'єктів. Процедура надання посиленого захисту здійснюється шляхом подання Комітету державою-підписантом Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року переліку культурних цінностей, стосовно яких вона має намір просити про надання посиленого захисту із проханням їх включення до відповідного переліку. І робота з наданням посиленого статусу вже почалася. Наприклад, нещодавно, в грудні, було вирішено надати посилений захист ще п'ятьом об'єктам культурної спадщини України, серед них – Одеський національний академічний театр опери та балету, Спасо-Преображенський собор міста Чернігів і т.д.

Крім того, має бути вироблена чітка державна позиція у ставленні до злочинів проти культурної спадщини і на цій підставі посилена співпраця з міжнародними організаціями, зокрема – з ЮНЕСКО. Адже коли ми говоримо про знищення культурних об'єктів ми маємо справу і з конкретним злочином, і зі злочинним наміром, який може полягати, наприклад, у знищенні ідентичності етнічної чи релігійної групи.

Так, навіть у війні в Україні ми вже маємо справу з понад 100 тисячами ймовірних воєнних злочинів і їх розслідування потребує величезної кількості ресурсів й пріоритезації. Але це не привід для того, щоб в цьому масиві "загубилися" й лишилися непокараними злочини проти культурної спадщини. Адже знищення кожної пам'ятки, втрата кожної цінності – це втрата всього людства (https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/591312_zlochini_proti_kulturnoi_spadshchini.html). – 2023. – 29.12).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Захистом прав 5 мільйонів внутрішніх переселенців займеться спеціальна парламентська комісія

У Верховній Раді запрацювала Спеціальна комісія з питань захисту внутрішніх переселенців (далі – ТСК захисту ВПО), Головою якої обрано мене.

Вже на першому засіданні ми затвердили план роботи Комісії та законопроект про збереження виплат допомоги на проживання для ВПО, як обіцяв Президент України Володимир Зеленський.

Станом на зараз маємо 4,9 мільйона зареєстрованих ВПО, з яких 40% – чоловіки (2 млн), 21% – діти до 18 років (1 млн), 28% – особи похилого віку (60 років і більше – 1,4 млн).

На жаль, держава змогла забезпечити житлом лише менш ніж 1% ВПО: у місцях тимчасового проживання (раніше вони називались місцями компактного проживання) мешкає лише близько 46 тисяч ВПО.

Значна частина ВПО змушена повертатись у свої домівки на окупованій території або до зони ведення бойових дій.

Щомісячну допомогу на проживання розміром 3000 грн для дітей та осіб з інвалідністю та 2000 грн – для усіх інших ВПО отримують загалом 2,59 млн внутрішніх переселенців, тобто лише близько половина від загальної кількості зареєстрованих ВПО. Серед них:

- 49% або 1,25 мільйона громадян є працездатними особами;
- 25% або 636 тисяч – є пенсіонерами;
- 22% або 565 тисяч дітей до 18 років;
- 5% або 134 тисячі є особами з інвалідністю.

Основне завдання нашої ТСК захисту ВПО – змінити державну політику щодо внутрішніх переселенців і сприяти якомога швидшому задоволенню їх базових потреб, соціалізації та інтеграції до нових громад.

При цьому, ми категорично не сприймаємо проблему ВПО як виключно проблему відсутності житла. Не можна ставити в один ряд людину, яка продовжує мешкати у своєму рідному місті, де вона має родичів, однокласників, однокурсників, сусідів, товаришів, поточних

та колишніх співробітників, але яка в силу різних життєвих обставин та особистісних якостей залишилась без житла, із вимушено переміщеною із окупації або із зони бойових дій людиною. Адже, внутрішні переселенці втратили не лише житло і роботу, а і своє звичне коло спілкування, друзів, колег, усе нажите за все життя майно. Дуже часто ВПО мають у своїй сім'ї загиблих або поранених рідних та близьких. І переселенцями вони стали не через свої особисті якості, а у зв'язку із зовнішньою агресією росії.

Звісно, найбільшій увазі у роботі ТСК захисту ВПО ми будемо приділяти вирішенню житлової проблеми внутрішніх переселенців. Ми плануємо провести аудит та інвентаризацію усіх потенційно придатних для проживання приміщень, розробити механізми залучення коштів інвесторів, будівельного бізнесу, волонтерів, міжнародних та благодійних організацій для швидкого вирішення житлового питання для найбільш незахищених категорій ВПО.

Ми маємо знайти і впровадити стимули надання порожніх квартир мільйонів українців, які виїхали закордон, у тимчасове користування для ВПО.

ТСК захисту ВПО проконтролює напрямки витрачання бюджетних коштів переміщених із окупованих територій державних та місцевих адміністрацій – наскільки ці кошти працюють на переміщених мешканців цих міст та регіонів, а не виключно на чиновників.

Ми доведемо до міжнародної спільноти, до країн, які підтримують Україну у протидії агресору, в наскільки скрутному становищі, на межі фізичного виживання знаходяться мільйони внутрішніх переселенців. Для того, щоб більше не повторилась ситуація, коли сума коштів на виплату допомоги на проживання (вищезгадані 2 та 3 тис грн) зменшилась у Бюджеті-2024 із 75 (у 2023 р.) до 57,6 мільярдів гривень.

Вже на найближчому засіданні ТСК захисту ВПО ми розглянемо звіт окремих міністрів про стан виконання заходів Стратегії політики внутрішнього переміщення до 2025 року.

Один із важливих напрямків роботи – підготовка нової редакції закону про захист

прав і свобод ВПО, а також виїзні засідання комісії у регіонах.

І про зареєстрований від нашої ТСК захисту ВПО (Внутрішньо переміщена особа) законопроект про збереження виплат допомоги на проживання ВПО. Він продовжує виплати 2000 та 3000 гривень внутрішнім переселенцям до завершення воєнного стану або до досягнення належного рівня інтеграції ВПО до нових громад.

Чинна Урядова постанова 332 про порядок виплати допомоги на проживання для ВПО має нечитабельний, подекуди незрозумілий навіть юристам вигляд, і наразі не передбачає автоматичне продовження цих виплат з 1 лютого 2024 року для понад 2,4 мільйонів українців.

На відміну від цієї Урядової постанови, наш законопроект № 10382 встановлює чіткі підстави для непризначення або припинення виплати такої щомісячної допомоги, а саме:

- повернення на окуповану територію або на територію, де ведуться бойові дії, виїзд за кордон без поважних причин на тривалий строк, подання недостовірних відомостей;

- наявність житла від 13,65 м² на одну особу але не менше 25 м² – на сім'ю на підконтрольній Україні території або отримання компенсацій за пошкоджене або зруйноване житло з держбюджету;

- купівля автомобіля або іншого рухомого майна вартістю від 213 тис грн (для авто від 8 років – від 355 тис грн) або наявність на депозитному рахунку в банку такої суми або купівля нерухомості на суму від 355 тис грн;

- середньомісячний дохід від 14200 грн на одну особу;

- перебування на повному державному утриманні у відповідних інтернатах або місцях позбавлення волі;

- невжиття протягом півроку заходів щодо свого працевлаштування для працездатних осіб – це вкрай важливо для залучення ВПО до роботи для наближення нашої перемоги.

Так, це жорсткі умови, але ми не можемо зараз гратися у популізм, адже усі кошти на допомогу ВПО фінансуються нашими західними партнерами, і поки ні про яке збільшення фінансування мова не йде.

При наявності фінансових можливостей за рішенням Кабінету Міністрів розмір допомоги на проживання для ВПО може бути збільшений, а критерії припинення виплат – пом'якшені.

Ми любо запрошуємо долучитись до роботи нашої ТСК експертів, представників неурядового сектору, громадськість, журналістів, колег депутатів та урядовців, а також передусім самих внутрішніх переселенців.

Усі скарги, ідеї та пропозиції просимо надсилати на нашу електронну пошту tsc.idps@rada.gov.ua

ТСК захисту ВПО є продовженням нашої боротьби за права та допомогу переселенцям разом із колегами по парламенту з МФО ВПО (Регламент ВР не дозволив увійти до складу нашої ТСК усім ба жаючим) та ГО ВПО України (https://censor.net/ua/blogs/3464554/zahystom_prav_5_milyoniv_vnutrishnih_pereselentsiv_zayimetsya_spetsialna_parlamentska_komisiya). – 2023. – 29.12).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 01 (265) 2024**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 12.01.2024
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,84.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.